

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΤΟΣ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β.
ΑΡΙΘ. 24

28 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1933

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε. ΣΤΑΔΙΟΥ 4-ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ Φωνὴ τοῦ Βιβλίου

Δεκαπενθήμερον περιοδικὸν

Περιεχόμενα τοῦ φύλλου

Ὁ Καρτέσιος (β') κατὰ G. Rageot.....	193
Τὸ ἐξάχρονον Δημοτικὸν Σχολεῖο (ἀπαντήσεις)	197
Νεοελληνικὴ ποίησις. Ὁ ἀδικοπνιγμένος (ἀπὸ τὰ δημοτ. τραγούδια).....	199
Κριτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ βιβλίου, ὑπὸ I. Ζερβοῦ.....	200
Παγκόσμιος Ἱστορία, Οὐέλς, εἰκονογραφημένη (συνέχ. βιβλίου σ. 97-128)	201
Κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα τῆς Ρωσσίας (συνέχ. βιβλ. σ. 49-64)	233
Ὁ Κρατισμὸς θάνατος τῶν Ἑθνῶν, Λακόφσκη (συνέχ. βιβλ. σ. 25-32)	249
Ἀλληλογραφία.	

Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Ἀπὸ τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1933 θὰ βγαίνει ταχτικὰ κάθε δεκαπέντε μέρες. Θὰ δημοσιεύει ἐνδιαφέροντα ἐπιστημονικὰ ἀναγνώσματα, μυθιστορήματα, ταξίδια, ἀσκήσεις, πειράματα, πού θὰ διδάσκουν καὶ ἡμετέροις τὰ Ἑλληνόπουλα.

Ἰδιαίτερα θὰ δημοσιεύει ταχτικὰ σὲ κάθε φυλλάδιον

ΤΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕ ΤΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ

Ὅλα τὰ παιδιά ἔτσι θὰ κάμετε ἓνα ταξίδι ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.

Θὰ ἐπισκεφθῆτε τὸ Παρίσι, τὸ Λονδίνο, τὴ Ρώμη, τὸ Βερολίνο, τὴ Βιέννη, τὴ Μόσχα καὶ ὅλες τὰς σπουδαιότερας πολιτείας τῆς Εὐρώπης. Θὰ ταξιδεύετε μὲ βαπόρια μέσα στοὺς μεγάλους ποταμούς τῆς : στὴ Βόλγα, στὸ Δούναβη, στὸ Ρῆνο κλπ. Θὰ ἐπισκεφθῆτε τὰ μεγάλα ἐργοστάσια πού κάνουν τὰ ὑφάσματα γιὰ τὰ κουστούμια σας, τὰ ναυπηγεία ὅπου φτιάχνονται τὰ πολεμικὰ καὶ τὰ ἐμπορικὰ βαπόρια, τὰ ἀεροπλάνα, οἱ σιδηρόδρομοι, τὰ αὐτοκίνητα κλπ.

Θὰ παρακολουθήσετε τίς ἐργασίας πού κάνουν οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ βγάλουν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς γῆς τὰ κάρβουνα, τὰ σίδηρα, τὰ πετρέλαια κλπ. Ἐπειτα θὰ περάσετε μερικὲς μέρες στὴς Βόρειες χώρες Νορβηγία καὶ Σουηδία, θ' ἀνεβῆτε στὰ βουνὰ τους μὲ... βαπόρι. Ἐπειτα θὰ σὰς φιλοξενηθοῦν οἱ Λάπωνες στὴν παγωμένη χώρα τους, ὅπου τὰ μεσάνυχτα θὰ βλέπετε τὸν ἥλιο.

Στὸ τέλος θὰ κυνηγήσετε καὶ φάλαινες στὸ Βόρειο παγωμένο ὠκεανὸ καὶ ἂν παρακολουθήσετε τὰ κοπάδια τίς ρέγγες πού μοιάζουν σὰν ἀσημένιος ποταμὸς μέσα στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας. Καὶ ἄλλα ἀφάνταστα καὶ ἀπίστευτα πράγματα θὰ ἰδῆτε στὸ ταξίδι αὐτό.

Γραφεῖτε ὅλοι ἐγκαίρως συνδρομητὲς στέλλοντας τὸ ὄνομά σας μὲ τὴ διεύθυνσίν σας καὶ τὴ συνδρομὴ (γιὰ ἓνα χρόνον Δραχ. 100.— γιὰ 6 μῆνες Δραχ. 55.—) στὸν **Ἐκδοτικὸ Οἶκο Δημητράκου** **Σταδίου 4—Ἀθήνας.**

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΤΟΣ Γ. ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β.

ΦΥΛΛ. 24 - 28 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1933

Ὁ Καρτέσιος

κατὰ G. Rageot

Β'.

**Συνοπτικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ πρώτου
στὴ νέα ἐποχὴ φιλοσόφου τῆς ἐπιστήμης.**

Ἀναφέραμε τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Καρτεσιῶν καὶ πολὺ συνοπτικὰ διατυπώσαμε τὴ μεταφυσικὴ θεωρίαν του. Ὡς ἓνα σημεῖον τὸν παρουσιάσαμε μάλιστα παραλλήλως μὲ τὸν Πλάτωνα, τὸν τρισμέγιστον φιλόσοφον τῶν ἐρχαίων χρόνων: ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐμπνευση καὶ τὴ γενικότητα τῆς θεωρητικῆς σκέψεως, ἀλλὰ καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐπίδρασιν πού εἶχαν οἱ δύο αὐτοὶ φιλόσοφοι καὶ πού ἀκόμα ἔχουν εἰς τὴ διαμόρφωσιν τοῦ νέου πολιτισμοῦ.

Γιατὶ καὶ ὁ Καρτέσιος δημιούργησε γιὰ μᾶς μιὰ νέα μορφή φιλοσοφίας καὶ εἶναι ἀληθινὰ συντελεστής τοῦ σύγχρονου ἰδανικοῦ.

Στὸν Καρτέσιον, ὅπως καὶ στὸν Πλάτωνα, ὑπάρχει ἓνα κοινὸ σημεῖον, ἡ ἐρευνα· στὸν ἓνα, σὲ μορφή ὠραιότητας καὶ τέχνης· στὸν ἄλλον, σὲ μορφή ἐπιστήμης καὶ ἀλήθειας. Τὸ κοινὸ αὐτὸ σημεῖον εἶναι ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἀνθρώπινου προσορισμοῦ. Γιὰ τοῦτο δὲ ὁ Καρτέσιος πρόσθεσε στὸ ἔργον του, Discours de la Methode, ἓν ἄλλο ἔργον ὅχι λιγώτερον σημαντικὸν καὶ πολὺ παραγνωρισμένον, πού ὅμως εἶναι το ἴσως πιὸ ζωντανόν, πιὸ σύγχρονον καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ Discours de la Methode: τὸ Traité sur les Passions.

Εἶχε λοιπὸν καὶ αὐτός, σὰν ἠθικολόγος, τὴ γνῶσιν γιὰ τὴν πειθαρχίαν τῆς αἰσταντικότητος. Καὶ σ' ἐκεῖνον τὸ Traité des Passions, πού θὰ ποῦμε καὶ γι' αὐτὸ λίγα λόγια, εἶναι ἀληθινὰ σύγχρονος μὲ τοὺς νευρολόγους τῆς Σαλπετρίερ, τῆς σχολῆς τοῦ Πέτρου Ζανέ ἢ τοῦ Σαρκό. Καὶ δὲν εἶναι δύσκολον, ν' ἀποδείξῃ κανεὶς πὼς ἀκόμα καὶ ἐπὶ τῆς ἀπορίας τῆς ἀπορίας...

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧ. ΤΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ Καθ. Χατζή

ΗΜΕΡΟΜ. 29-9-78

ΑΡΙΘ. 93462

λωστε, τοῦ φροῦδισμού, βρίσκονται μέσα στὸν Καρτέσιο.

Καὶ ἰδοὺ ποιά ἦταν, ἡ θεμελιακὴ ἡ ιδέα τοῦ φιλοσόφου στὸ *Traité des Passions*;

Εἶπαμε πῶς, ἐξαιτίας τῆς υἱείας, ὁ Καρτέσιος δὲν εἶχε ξεχάσει, ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα—σὰν ποὺ ὁ Πλάτων ἦταν, ὅπως, εἶδαμε, ἰδεαλιστής, καὶ τοῦτο δὲν τοῦ ἦτανε δύσκολο, γιατί ἦταν γερός—οὔτε καὶ μπόρεσε ποτὲ νὰ ξεχάσει τὸ κορμί του. Εἶχε πάντα τὴν ἀντίληψη, πῶς τὸ πρῶτο ἀγαθό, ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ φιλόσοφο, γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ θεωρία τὴν πιὸ ψηλὴ τὴν πιὸ ἀφιλόκερδη, ἦταν ἡ καλὴ πέψη καὶ ἡ καλὴ κυκλοφορία. Ἡ σκέψη εἶναι σκλάβος τοῦ κορμιοῦ. Ἔδωκε, λοιπόν, στὴ φιλοσοφία του ἓνα πολὺ πραχτικὸ σκοπὸ: νὰ ἐξασφαλίσαι τοὺς ἀνθρώπους μιὰ καλὴ ἡθική, δηλαδή μιὰ καλὴ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἀκόμη μιὰ καλὴ ἱατρικὴ, δηλαδή κάτι ποὺ ἐξασφαλίζει τὴ σωματικὴ υἱεία. Καὶ στὸν ἴδιον καιρὸ ποὺ οἱ γιατροὶ τῆς Στοχόλης τὸν δολοφονοῦσαν μὲ τὴν ἀφαίμαξη, σκέφτηκ' ἐκεῖνος ἓνα σχέδιο ἱατρικῆς, ποὺ θὰ γιάτρευε τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ὅλες τὶς ἀρώστιες. Δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιο του τῆς ἱατρικῆς, πραγματοποιήσῃ ὅμως τὸ μεγαλύτερο μέρος, ἀπὸ τὸ σχέδιο του τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἡθικῆς στὸ ἔργο του *Traité des Passions*. Στοιχάζεται πράγματι τὸ πάθος κατὰ ἓνα τρόπο ὑπερβολικὰ ἀπλό. Δὲν πρέπει νὰ πιστεύουμε, πῶς ὅταν δοκιμάζουμε μεγάλα αἰσθήματα, αὐτὰ εἶναι ψυχικά. Μὲ τὸ σῶμα μας ἀκοῦμε τὴ μουσικὴ, θαυμάζουμε τοὺς πίνακες, ἐνθουσιάζομαστε, λυπιόμαστε, ἀγαπᾶμε κ.λ. Ἡ μελέτη, συνεπῶς, τῶν παθῶν μας εἶναι ἀπλούστατα ἡ μελέτη τῶν ψυχικῶν δονήσεων, ποὺ ἀντιστοιχοῦν μὲ τὶς ἐντύπώσεις ποὺ φτάνουν στὸ σῶμα. Ἀπὸ τὸ σῶμα, λοιπόν, πρέπει νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ μελετήσουμε τὰ πάθη. Κι ἀφοῦ τὸ σῶμα ἐπεμβαίνει, εἶναι βέβαιον, πῶς ἡ ψυχὴ βρίσκεται ὁλοτελὲς ἀπροστάτευτη μπρὸς τὸ σῶμα, γιατί ὅταν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα παλεύουν, τὸ σῶμα θανατώνει. Πρέπει λοιπόν νὰ τὰ κανονίσουμε μὲ τὸ σῶμα γιὰ νὰ σώσουμε τὴν ψυχὴ, πρέπει νὰ φιλοσοφοῦμε μὲ τὰ πάθη.

Καὶ ἰδοὺ, κατὰ συνέπεια τῆς ἀντίληψις αὐτῆς, ποιά εἶναι ἡ θεραπευτικὴ τοῦ Καρτέσιου:

Ὅταν ἔχετε ἓνα πάθος, μπορεῖτε νὰ γιάτρευτε. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λέτε:

—Θέλω νὰ γιάτρευω! Θὰ φύγεις ἀπὸ δῶ, πάθος!

Ὅχι, μιὰ τέτοια προσπάθεια εἶναι χαμένη ἐνέργεια, χαμένη δύναμη. Ἄν τὸ κάνετε αὐτό, νὰ εἴστε βέβαιοι πῶς θὰ σᾶς κατέχει τὸ πάθος. Ἄν θέλετε νὰ τὸ κατέχετε σεῖς, πρέπει νὰ πείτε:

—Καλὰ, πολὺ καλὰ! δὲ συζητῶ, περνᾶω σ' ἄλλο πράμα.

Γιάτρευσαι ἀπὸ ἓνα πάθος, μὲ ἄλλο πάθος, κάποτε καὶ μὲ δυὸ ἄλλα, κάποτε καὶ μὲ τρία· αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ πρῶτου πάθους. Χρειάζεται μονάχα νὰ ξέρεις νὰ συνεννοεῖσαι μὲ τὰ πάθη σου.

Τοῦτο ἀνάλυσε τελείως ὁ Καρτέσιος κατὰ τρόπο πολὺ ξεκάθαρο, πολὺ ἐπιστημονικὸ, πολὺ ψυχολογικόν. Καὶ ὑπάρχουν, βέβαιον, στὴ φυσιολογία του μέρη ἀπολύτως ἐπιστημονικά, ἀλλὰ ὑπάρχουν ἐπίσης ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του, ἐφήμερες. Γιατί σὲ κάθε φιλόσοφο βρίσκονται πάντα ὁλοτελὲς ἐξῶρα στοιχεῖα: αὐτὸ ποὺ δανεῖζεται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη τῆς ἐποχῆς του καὶ ποὺ περνᾶει, κι αὐτὸ ποὺ δανεῖζεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα του καὶ ποὺ μένει, ποὺ διαρκεῖ.—Φιλοσοφία στηριγμένη στὴν ἀντίληψη τῆς ζωῆς τοῦ σώματος· αὐτὸ εἶναι ποὺ διατηρήθηκε, δηλ. θεμελιακὴ συνάρτηση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀναφορικῶς μὲ τὴν ὑποδούλωση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ πάθος. Ἡ ἱστορία τοῦ πάθους εἶναι πάντα ἡ ἱστορία τῆς ὑποδούλωσης τῆς ψυχῆς. Καὶ τότε ἡθικὴ, σοφία εἶναι νὰ ξέρεις πρῶτα νὰ διαλύεις τὶς ψευδαίσθησες σου ποὺ πάνω σ' αὐτὲς βασίζεται ἓνα πάθος. Γενικῶς, ἔχομε ἓνα πάθος γιατί φανταζόμαστε πῶς τὸ ἀντικείμενον μας εἶναι πιὸ ὠραῖον ἀπ' ὅ,τι εἶναι. Σὰν κοιτάξουμε ἀπὸ κοντύτερα, θὰ δοκιμάσουμε ἀπογοήτεψη, κι αὐτὸ εἶναι ἡ σωτηρία. Κατὰ συνέπεια, ἐκεῖνο ποὺ μᾶς χρειάζεται εἶναι: λίγος κριτικὸς νοῦς, κάποια ἀνάλυση, μιὰ ιδέα φωτεινὴ καὶ ξεκάθαρη, ποὺ νὰ ἀντιστέκεται στὴν ψευδαίσθηση καὶ ποὺ νὰ τὴν ἀντικαθιστᾷ. Ὅταν τὴν κριτικὴ αὐτὴ καὶ τὴν ἀνάλυση τοῦ πάθους μπερούμε νὰ τὴν κάνουμε, τότε σωζόμαστε, γλιτώνουμε, προχωροῦμε στὸ δρόμο τῆς ἀπελευθέρωσης—δηλαδή σ' ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ ἀλλοῦς νὰ ὀνομαστῇ ἀρμονία τῆς ψυχικῆς καὶ τῆς ὕλικῆς ζωῆς ἢ καί: ἡ σχετικῶς μὲ τὸν ἄνθρωπον δυνατὴ αὐτοτελεία τῆς ἀτομικότητος.

Αὐτὲς τὶς ἐννοιες περιέχει τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καρτέσιου,—ἡ Ἠθικὴ του. Καὶ διαβάζοντας τὸ ἔργον ποὺ τὶς διατυπώνει, τὸ *Traité des Passions*, βρίσκουμε σ' αὐτὸ μιὰ σύγχρονη μας ψυχολογία καὶ συνάμα μιὰ ἡθικὴ ἀπολύτως αἰώνια, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθᾷ νὰ νικήσουμε μόνοι μας ὅλες τὶς δυσκολίες τοῦ βίου μας.

Καὶ σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἐπίπεδο, δηλοδὴ στὴν ἡθική, μπερδεύει νὰ βάνουμε τὸν Καρτέσιο κάπως πορὸλληλα μὲ τὸν Πλάτωνα. Στὶς ἡθικὲς ὀντιλήψεις καὶ τῶν δύο διοκρίνουμε ζατρεὰ ἐκξηλωμένη τὴν προσπάθεια ποὺ κάνει καὶ θὰ κάνει πάντα ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν ἀνωμολία ὅπου ζεῖ καὶ νὰ ἐξυψωθεῖ σ' ἓνα ἰδανικὸ ἀλήθειος (Πλατωνικὸ) καὶ σ' ἓνα ἰδανικὸ λογικῆς (Καρτεσιανό).—Ἀποτελοῦν πάντα οἱ δύο αὐτὲς ἀντιλήψεις τὴ σοφία, εἴτε μὲ τὸ θαύμασμο καὶ τὴ λατρεία τοῦ ωραίου, εἴτε μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὸ δέος τοῦ λογικοῦ. Ἔτσι μὲ τὸν Πλάτωνα καὶ μὲ τὸν Καρτέσιο φτιάνεται ἐκεῖνο ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε κλασικὸ ἰδανικὸ, ἡ μουσικὴ λογικὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ λογικὴ, ἡ αἰσθητικὴ λογικὴ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ λογικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ μπορούσαμε ἀκέμα νὰ προσθέσουμε πῶς κάθε ἀληθινὰ φωτισμένος ἄνθρωπος σ' ἐλπί τὴν δὴν τόσο ἀνήσυχη καὶ τόσο δίσπιστη ἐποχὴ μας εὐσιαστικῶς εἶναι ὡς ἓνα ἐρισμένο σημεῖο Πλατωνικὸς μοζι καὶ Καρτεσιανός. Κρατάει ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τὴ διάγνωση τῆς ἀνάγκης ποὺ ἔχει ὁ προωδευμένος ἄνθρωπος γιὰ τὴν τέχνη τοῦ ωραίου, δυναμώνοντας ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ τὴν προσπάθειαν του στὸ νὰ μεταμορφῶναι μὲ τὴ μαγικὴ δύναμη τοῦ ωραίου κάθε ἀποκαρδιωτικὴ πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Κρατάει ἐξάλλου ἀπὸ τὸν Καρτέσιο τὴ διάθεση καὶ τὴ μέθοδο σοφίας, τάξης καὶ λογικῆς, τίς χρειαστὲς γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ὁραίου μέσα στὸ εὐρύχωρο περιβάλλον τοῦ ἀληθινοῦ.

Κι ἔτσι ὅμως πάλι μπορεῖ νὰ ρωτήσῃ κανεὶς: Φτάνουν οἱ δύο αὐτὲς ἀπόψεις τῆς πνευματικῆς προσπάθειας στὸ σημερινὸ ἄνθρωπο μέσα στὶς σημερινὲς συνθηκὲς τῆς ζωῆς; Αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. Εἶναι ἴσως καὶ ζήτημα ἄλλου μελλοντικοῦ οδηγητῆ τῆς ἀνθρωπότητος. Γιατὶ ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τόσες ἐξερευνήσεις καὶ τόσες ἐξακριβώσεις ἔσπρωαν τὸν ἄνθρωπο σὲ τόσο μεγάλῃ καὶ ἀπότομῃ πρόοδο, ὥστε νὰ βρεθεῖ μέσα σὲ ἀφάνταστες ὡς προλίγου ἀνέσεις, ἀλλὰ καὶ μέσα σ' ἐλλείψεις δυσκολοθεράπευτες καὶ σὲ ἀνάγκες ἀνικανοποίητες, ἡ ψυχούσστασή του μετασαλεύτηκε, ἐνῶ συνόμα ὁ ὀρίζοντας τῆς πραγματικότητος του, πνευματικῶς, ὅλλου στένεψε καὶ ἄλλου παραπολὺ πλάτυνε. Κι ἡ μαγικὴ δύναμη τοῦ ωραίου καὶ ἡ μέθοδος σοφίας, τάξης καὶ λογικῆς κάτι ἀκόμη χρειάζονται τώρα γιὰ συμπλήρωσή τους.

Ἡ ἔρευνα μας γιὰ τὸ ἐξάχρονο δημοτικὸ σχολεῖο

18ῃ ἀπάντησῃ

Κύριε Διευθυντή.

Σὰς συγχάρω μ' ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν ἔρευνα σας σχετικῶς μὲ τὸ ἐξάχρονο δημοτικὸ σχολεῖο. Ἡ ἐνέργεια σας αὐτὴ εἶναι ἀπὸ τίς ἀθόρυβες ἐκείνες, ποὺ φέρνουν ὅμως μὲ τὸν καιρὸ πολὺ σημαντικὰ καὶ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα. Γιατὶ ἀπὸ τίς γνώμες τῶν εἰδημόνων θὰ προκύψει ἡ διαφώτιση πάνω σ' ἓνα τόσος μεγάλο ἐθνικὸ ζήτημα.

Καὶ πρῶτα πρῶτα θὰ σὰς πῶ καὶ ἐγὼ πῶς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς—πρὸ παντὸς ὁ γεωργικὸς—ὠφελήθηκε ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἐξάχρονου σχολείου. Ὁφελήθηκε, γιατί τὰ παιδιὰ του σήμερα σ' αὐτὸ πλαταίνουσιν τὸν κύκλο τῶν γνώσεων τους καὶ ἔτσι θὰ μπόρουν ν' ἀγωνιστοῦν μέσα στὴ σκληρὴ βιοπάλη τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ἔχουν μιὰν ἐπιτυχίαν στὴ δευτερεύουσα.

Ἀλλὰ εἶχε τὰ ἀποτελέσματα περὶ ὅλοι μας περιμέναμε; Ὁχι! Γιατὶ πῶς μπορεῖσε νὰ τὰ ἔχει, ἀφοῦ πολλὰ σχολεῖα μὲ 80, 100 καὶ περισσότερους μαθητὲς ἔχουν ἓνα δάσκαλος; Μὰ ὅσο ἐργατικὸς, ὅσο καλὸς, ὅσο εὐσυνείδητος καὶ ἀν' ἐργασίᾳ αὐτὸς ὁ δάσκαλος, δὲ θὰ μπόρῃ ποτὲ νὰ ἀποδώσει τοὺς καρπούς ποὺ θέλει. Ὑστερα πῶς νὰ δώσει τ' ἀποτελέσματα ποὺ θέλουμε μ' ἓνα πρόγραμμα παμπάλαι, μ' ἓνα πρόγραμμα ποὺ δὲ γοαριάζει καθόλου τὸ παιδί, μὰ οὐτε καὶ τὸ δάσκαλο; Ἐπειτα καὶ πολλοὶ δάσκαλοι, γέροι πιὰ, ἀφοῦ πραγματικὰ ἐργάστηκαν καὶ ἔδωσαν τὰ νιάτα τους γιὰ τὴ λαϊκὴ παιδείαν, ἐπιμένουν ἀκόμη νὰ ἐργάζονται. Μὰ αὐτοὶ ὅσο φιλότιμοι καὶ νὰ ναι δὲ θὰ μπόρουν ποτὲ νὰ προσανατολιστοῦν στὶς νέες ἀπαιτήσεις καὶ συνθηκὲς τοῦ σημερινοῦ σχολείου, καὶ ἔτσι καὶ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀδικὰ κουράζουν καὶ τὴν παιδείαν ζημιώνουν. Γιατὶ ἂν ἔρευναν, τίς θέσεις τους θὰ τίς ἐπαίρναν οἱ νέοι δάσκαλοι περὶ καθύνται καὶ ποὺ κατὰ θά'διναν καὶ αὐτοὶ μὲ τὸ νεανικὸν τους ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴ λαϊκὴν παιδείαν.

Ἐξ ἅλου πῶς νὰ δ δάξῃ κανεὶς γεωγραφία χωρὶς καλοὺς χάρτες; Πῶς νὰ γράφουν τὰ παιδιὰ πάνω σὲ θρανία παμπάλαια μὲ 8 καὶ 10 θέσεις; Πῶς νὰ ἐργαστοῦν οἱ μαθητὲς χωρὶς ἐποπτικὰ ὄργανα καὶ μιὰ καλὴ καὶ πλούσια βιβλιοθήκη; Πῶς νὰ προκόψῃ ἡ λαϊκὴ παιδεία μὲ σχολεῖα—υπόγεια; Πῶς νὰ προκόψῃ ἀφοῦ μέσα σ' ἓνα δωμάτιο ὑγρὸ, χωρὶς φῶς, χωρὶς ἥλιο εἶναι στριμωγμένα 100 παιδιὰ; Ὅπως δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ θρησκεία χωρὶς ἐκκλησία καὶ οἰκογένεια χωρὶς σπῆτι, ἔτσι δὲ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καὶ παιδεία χωρὶς ὑγιεινὰ σχολεῖα, γιατί τότε πῶς νὰ περὶπατο καὶ γυμναστικὴ καὶ ἐκδρομὲς καὶ φυσικὴ ἀγωγή κτλ. Αὐτὰ καὶ ἄλλα ἀκόμη ἔκαναν νὰ μὴν ἔχουμε τ' ἀποτελέσματα περὶ θέλουμε καὶ ποὺ περιμέναμε. Για νὰ χοῦν ἐαυτὰ τ' ἀποτελέσματα, πρέπει νὰ φρεντίσουν ὅσοι εἶναι ἀρμόδιοι: 1) νὰ ἔχουμε δασκάλους πολλούς καὶ πραγματικὰ μορφωμένους 2) νὰ ἐνισχύσουν τὰ σχολεῖα ν' ἀποκτήσουν ἐποπτικὰ ὄργανα κτλ., 3) νὰ ἀλλάξῃ τὸ πρόγραμμά, ν' ἀφαιρεθοῦν πολλὰ περιττὰ καὶ νὰ προστεθοῦν γεωργικὰ καὶ ἄλλα τεχνικὰ μαθήματα, ποὺ μπορεῖ νὰ ὠφελήσουν τὸν ἐργαζόμενο λαόν· 4) νὰ καταργηθεῖ ἡ διγλωσσία καὶ νὰ ἐφαρμοστεῖ ἡ Δημοτικὴ καὶ στὶς 6 τάξεις, μὲ

ὀρθογραφικούς κανόνες ὅπως μᾶς λέει ὁ κ. Γληνὸς καὶ τότε φαντάζομαι πὼς θὰ λείπει καὶ τὸ «περίφημο κύμα τῆς ἀγραμματοσύνης» καὶ εἰ φωνῆς τῶν καθηγητῶν τῆς Μέσης πῶς τοὺς στέρνομε ἄστε ιχθεύτους μαθητές, 5) νὰ φύγουν οἱ γέροι δασκάλοι, 6) νὰ φτιαστοῦν παντοῦ ὑγιεινὰ σχολεῖα.

Μὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ γράψω καὶ δυὸ λόγια γιὰ τὸ δάσκαλο, τὸ φτωχὸ αὐτὸ ἐργάτη τῆς παιδείας, ποὺ σκυμένος μπροστὰ στὰ θρανία, προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσει τοὺς αὐριανούς πολίτες, ποὺ θὰ δράσουν ὠφέλιμα καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ γιὰ τὴν κοινωνία. Ὅλοι μας ξαίραμε πῶς ὁ δάσκαλος πρέπει νά'ναι μορφωμένος. Τὸν θέλουμε γεωπόνον, γραμματέα τῆς Κοινότητος, τὸν θέλουμε τῇ ζωῇ καὶ τὸ κίνητρο τοῦ χωριοῦ. Τὸν θέλουμε ἐνθουσιώδη καὶ πρότυπο κοινωνικότητος. Σύμφωναι. Μὰ πῶς θὰ μπορέσει αὐτὸς ν'ἀνταποκριθεῖ στὶς ὑπερχρεώσεις περὶ τοῦ δημιουργεῖ τὸ εὐγενικό του ἐπάγγελμα, ἀφοῦ πεινάει; Δὲ μαραίνει τὸ ζῆλο του τὸ νὰ παίρνει αὐτὸς 50 δραχμὲς τὴν ἡμέρα καὶ ἄλλοι ὑπάλληλοι μὲ κατώτερο βαθμὸ νὰ παίρνουν 80, 90 καὶ 100; Ἄλλοι 200; ὅπως εἶναι οἱ ἀρχικελευσταὶ τῆς ἀεροπορίας, δηλ. οἱ ἀνθυπασπιστές; Ἄς στρέψουν λοιπὸν λίγο τὸ ἐνδιαφέρον τους εἰς ἀρμόδιοι καὶ σ'αὐτὸν καὶ τότε πολλὰ ἔχει νὰ ὠφεληθεῖ καὶ τὸ σχολεῖο καὶ ἡ κοινωνία.

26—8—32

Μὲ μεγάλη τιμὴ ΔΗΜ. ΓΕΡ. δάσκαλος

19η ἀπάντηση

Κύριε Διευθυντά,

Ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὸ ἐξάχρονο δημοτ. σχολεῖο εἶναι βέβαια γενικὴ, ἀλλὰ πιὸ αἰσθητὴ εἶναι στὰ ἀπόμακρα μέρη, ὅπου οἱ δυσχέρειες οικονομικὲς συνάμα καὶ συγκοινωνιακὲς δὲν ἐπιτρέπουν τὴ συχνὴ ἐπικοινωνία μὲ τὰ μεγάλα κέντρα, δηλαδὴ τὶς πόλεις. Πολλὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὰ προσόντα τοῦ νέου πολιτισμοῦ, ποὺ ὅσοι ἐπικοινωνοῦνε συχνὰ μὲ τὰ μεγάλα κέντρα τὰ μαθαίνουν ἀπὸ ἄμεση ἀντίληψη καὶ πείρα, τὰ παιδιὰ τῶν ἀπόκεντρων χωριῶν τὰ μαθαίνουν μὲ τὸ διάβασμα καὶ τὴ διδασκαλία στὸ ἐξάχρονο, ποὺ ἔχει πλουσιώτερο σὲ γνώσεις καὶ ἐγκυκλοπαιδικώτερο πρόγραμμα παρὰ τὸ παλιὸ τετρατάξιο. Ἄλλο τὸ ζήτημα τώρα ἂν γιὰ νὰ γίνεῖ αὐτὸ ὄχι κατὰ θεωρίαν, ἀλλὰ στὴν πράξιν, χρειάζονται μορφωμένοι δάσκαλοι καὶ ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας, —χάρτες γεωγραφικοί, ἱστορικοί, ζωολογικοί, φυτολογικοί, χάρτες ἀκόμη ποὺ ν'ἀναπαρασταίνουν μεγάλες πολιτείες, μεγάλες βιομηχανίες κλ. καθὼς καὶ ὄργανα φυσικῆς πειραματικῆς καὶ ἐφαρμοσμένης, τὰ στοιχειωδέστερα τουλάχιστο. Γιατὶ χωρὶς αὐτὰ μὲ λόγια στὸν ἀέρα οὔτε τὰ παιδιὰ μπορεῖ νὰ μάθουν, οὔτε δὲ καὶ ὁ δάσκαλος νὰ συμπληρώσει τὴ μάθησίν του, ἂν ἐννοεῖται ἔχει. Καὶ τὸ ἂν ἔχει ἢ δὲν ἔχει ὁ δάσκαλος τὴν τέτταλην χρειαστὴ μόρφωση μόνον σὺν ὑπάρχοντι στὸ σχολεῖο τὰ προεπιωμένα ἐποπτικὰ ὄργανα μπορεῖ νὰ φανεῖ. —Γι' αὐτὸ καὶ λέω πῶς τὸ ἐξάχρονο δημοτικὸ ποὺ σὰ θεωρεῖται εἶναι ἀναμφισβήτητα καλὸ, σὺν πράξιν εἶναι πολὺ ἀμφίβολος χρησιμότητος ὅταν δὲν ἔχει τὴν ἀρματωσίαν, ὅς ποῦμε, τῶν ἐποπτικῶν μέσων, ποὺ αὐτὰ ἀναγκαστικῶς θὰ ἐπιφέρουν καὶ τὸ ξεδιάλεγμα τῶν δασκάλων.

Ν. Π-ΑΚΗΣ Δάσκαλος στὴν Κρήτη

Νεοελληνικὴ ποίηση

Ο ΑΔΙΚΟΠΝΙΓΜΕΝΟΣ

(Ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια)

Ἐνα καράβι ἄρμένιζε στὸν κόρφο τῆς Ἀτάλιας,
πενήντα κομματιῶ εἴτανε, τρακόσους ναῦτες εἶχε,
κι εἶχεν Ἑβραῖο πρᾶματευτὴ, Ἑβραῖο παραβοκύρη.
Πονεντε-γάρμπι φύσηξε καὶ Γραιγο-τρεμουντάνα,
κι ὁ σκύλο-Ἑβραῖος ἀνέβηκε ἀπάνω στὰ κατάρτια:
—«Χριστέ μου, πάψ' τὸν ἄνεο καὶ πάψε τὴ φουρτούνα,
νὰ βαφτιστῶ στὴ χάρη σου κι ἐγὼ κι ἡ φαμελία μου!»
Ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι ἡ συντυχία ν' ἐκράτει
κι ἔπεσε μπῆτι ὁ ἄνεμος κι ἔπαψεν ἡ φουρτούνα.
Κι ὁ σκύλο-Ἑβραῖος μετὰγινωσε κι ὁ, τ' εἶπε τὸ ξελέει.
—«Ἐσύ, Χριστέ, στὴ χάρη σου κι ἐγὼ στὴν ἐδική μου!»
Ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι ἡ συντυχία ν' ἐκράτει,
Πονεντε-γάρμπι ἀξάρχισε καὶ Γραιγο-τρεμουντάνα,
σπηλιάδα μιὰ, σπηλιάδα δυὸ, σπηλιάδα κι ἀπ' τὸ πλάι,
γεμίζ' ἡ θάλασσα πανιά καὶ τὸ καράβι κύμα:
μáιδε κανεὶς ἐγλίτωσε μέσ' τὸ καράβι πού 'σαν.
Μόν' ἕνα χριστιανόπουλο, ἕνα μικρὸ ναυτάκι
τὰ ρέματα τὸ βγάλανε σ' ἀμμουδοπεριγιάλι
καὶ ἐκεῖ φωνὴ τὴν ἔσυρεν ὅση τὴν ἐδυνάστη:
—«Ἄμε, φωνή, στὴ μάνα μου, ἄμε στὴν ἀδερφή μου
κι ἂ δὲν ἀκεῖ ὅς' ἡ μάνα μου, θ' ἀκούσ' ἡ ἀδερφή μου,
κατὰ που ξενοπόρευα ἡ θάλασσα μὲ πῆρε.»
Κι ἡ ἀδερφή του τ' ἄκουσε τὸ λέει τῆς μανούλας:
—«Μάνα, καράβι ἄρμένιζε στὸν κόρφο τῆς Ἀτάλιας
κι ἀγέρας τὸ φουντάρισε κι ὁ ἀδερφός μου χάθη.»
Πέρνουν ἡ μάνα τὸ γιᾶλο κι ἡ ἀδερφή τὴν ἄμμο,
καὶ βρίσκουν ἄχεριο κορμὶ κι ἀνέμαλο κεφάλι:
κι ἔκατσε κι ἀνερῶτα τὸ ἡ μάνα κι ἐκλαιγέ το:
—«Γιέ μου, ποῦ 'ναι τὰ χέρια σου, ποῦ 'ναι καὶ τὰ μαλιά σου;»
—«Τὰ χέρια μου 'ναι στὰ κουτιά καὶ τὰ μαλιά στὰ ξάρτια
μάιδε κανεὶς ἐγλίτωσε μέσ' τὸ καράβι πού 'σαν.
Μόν' ἔπαρε με, μάνα μου, στὰ πατρογονικά μου
καὶ βάλε μου τὰ ρούχα μου κι ὁμορφοστόλισέ με
νὰ ῥτουν καὶ νὰ μὲ κλάφουνε τὰ γειτονόπουλά μας,
νὰ ῥτουν κι οἱ φίλοι κι εἰς δικοὶ νὰ μὲ νεκροφ λήσουν,
νὰ ῥτουν καὶ διάκος καὶ παπάς τὸ ξόδι νὰ μοῦ κάνουν
καὶ νὰ μοῦ ποῦνε τὴν εὐχή καὶ τὸ Θεὸς σχωρῶς τ'ον,
μένα π' ἀδικοχάθηκα κι εἰμ' ἀδικοπνιγμένος.»

Κριτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βιβλίου

I. Ζερβού

Τὸ θεῖο τραγί. Γιάννη Σκαρίμπα: Διηγήματα ἀξιοπρόσεχτα, γιατί ἔχουν περιγραφικὴ δύναμη καὶ πολὺ ζωντανή, φράση, πού καμιά φορά μάλιστα ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς διηγηματικῆς ἐκφράσεως, καὶ θὰ μπορούσε ὅχι ἀπὸ σεμνοτυφία, ἀλλ' ἀπὸ αἰσθητικὴ ἐκτίμηση νὰ χαρακτηρισθεῖ ἀπρεπὴ, ἂν ὁ συγγραφέας δὲν εἶχε τόσο συναρπαστικὸ ὕφος, ὥστε νὰ παρασύρει. Κι ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἐκτός ἀπ' αὐτὸ τὸ ψεγάδι κι ἐκτός ἀπὸ κάποιον ὑπερεαλισμὸ πρὸς τὴ σεξουαλικὴ κατεύθυνση, τέτιον ὅμως πού συχνὰ δικαιολοгиέται σὰν εἰρωνεία καὶ σὰ σάτιρα, τὰ διηγήματα αὐτὰ τοῦ κ. Σκαρίμπα εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιόλογα τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας. Ἐχουμε μιά συναρμολογητὴ ἠθογραφίαν, ψυχολογίας καὶ κοινωνικῆς ἐποπτείας, πού δὲν τὴ βρίσκουμε στὰ διηγήματα ἄλλων, καὶ τῶν πιὸ γνωστῶν, λογοτεχνῶν μας. Ἐχουν ἀκόμη καὶ μιά τεχνολογία ξέχωρα δική τους, προσανατολισμένη στὴν τωρινή, ἃς τὴν ποῦμε ἐξπρεσιονιστικὴ, προσπάθεια τῆς παγκόσμιας τέχνης: σκηνές κομματιαστὰ ἐμφανισμένες, μὲ ἀπότομες ἐναλλαγές στὰ ἐπεισόδια, μὲ ξαφνικὲς μεταπτώσεις ψυχολογικῆς, μὲ ξεχείλισμα μιάς ὑποκειμενικῆς ἀντίληψης πάνω στὸν ἀντικειμενικὸ κόσμον, —ἐκείνον πού ἀποτελεῖ γύρω στὸν κάθε μῦθον τὴν ἀφετηρία μαζί καὶ τὴ βάση καὶ τὴν οὐσία, ἀλλὰ καὶ τὴν καθ'αυτὸ αἰτιολογία τῆς διήγησής. Καὶ ἡ ἐξπρεσιονιστικὴ αὕτη τεχνολογία τοῦ κ. Σκαρίμπα μᾶς δίνει ἕνα ὑποκειμενισμὸ ἀντιπροσωπευτικὸ (καὶ τοῦτο εἶναι ἡ ἐπιτυχία) μιάς πολυἀριθμῆς σύγχρονης κοινωνικῆς ομάδας, —ἐκείνης πού ὀλοένα στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγος τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς μας περνάει ἀνάμεσα στὶς συμπληγάδες πέτρες ἐνὸς παραστρατημένου ἀστικισμοῦ κι ἐνὸς παρασυρμένου προλεταρισμοῦ καὶ πού ἔχει χάσει τὸ συναίσθημα τῆς σταθερότητας καὶ τῆς ἀσφάλειας, ἰδίως τῆς ἠθικῆς ἀσφάλειας. Καὶ ὁ διηγηματογράφος μας πού δείχνεται ἱκανὸς στὴν ἐποπτικὴ σκέψη καὶ στὴν ἐκφράση τῆς, πολλὰς φορὲς βρίσκει εὐκαιρία, ἐπεισοδιακά, φευγαλέα, νὰ δώσει ἐπιγραμματικούς χαραχτηρισμούς. Ἔτσι λ.χ. λέει κάπου: «Ὁ κόσμος ἀργά. Τὰ πράματα ἀφημένα στὸ πάει τους. Νὰ δημιουργοῦνται οἱ ὀρίζοντες, νὰ γενιέται ὁ χρόνος: οἱ τόποι, οἱ ἐποχὲς νὰ πηγαίνουν». Κι ἐντονώτερα ἄλλου: «Ἡ καρδιά μου χτυποῦσε... Κάτι παλιάνθρωποι τουρτούριζαν μέσα μου». Τέτιες φράσεις δίνουν ζωὴ στὴ διήγησή του.

Σωκρ. Α. Προκοπίου: Στὰ «Προπύλαια τοῦ Παραδείσου». Ὁ συγγραφέας εἶναι γνωστὸς κι ἀπὸ ἄλλα ἔργα του, ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως του ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς, ὡς ἐκεῖ ἢ κι ἀκόμα ὡς γύρω ἐκεῖ πού ἔχουν εἰσδύσει Ἕλληνες. Καὶ τὰ ἔργα του, ἰδίως τὰ: «Εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Μενεῖκ» — «Νεοῦ Ἑλλήνων στὴν Ἀσία καὶ Ἀφρική» — «Ἕλλην εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ Ἰσλάμ» εἶναι ἀξιοπρόσεχτα κι ἀξιόλογα γιὰ τὴν ἀφηγηματικὴ τους διούγεια καὶ γιὰ τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον τους. Τὸ νέο αὐτὸ βιβλίον του: Στὰ «Προπύλαια τοῦ Παραδείσου» ἔχει τὰ δύο αὐτὰ προσόδια πιστέρο ἀκόμα. Εἶναι ὁμορφη, πρωτότυπα καὶ καλὰ διηγημένη περιγραφή ταξιδιοῦ ὡς στὴ Μέκκα, τὴν ἱερὴ πόλιν τῶν Μουσουλμάνων, στὸν καιρὸ πού γίνεται τὸ χατζηλίκι. Μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τὸ διαβάσει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, διασκεδάζοντας ἀλλὰ καὶ μαθαίνοντας πράματα, πού ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὰ μάθῃ.

Συνέχεια

διατηρεῖται ἀκόμη εἰς τὴν Κίνα, ὅπου πωλοῦνται ξηραὶ εἰς δέσμας εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐνα σπουδαῖον καὶ πολὺ θρεπτικὸν εἶδος τροφῆς θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως ἕνα εἶδος χονδρῆς πάστας καμωμένης ἀπὸ τριμμένα ὀστέα.

»Γεγονὸς μεγάλῃς σπουδαιότητος εἶναι, ὅτι ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος δὲν ἔδιδε πολλήν σημασίαν, ἂν τὸ κρέας πού θὰ ἔτρωγε ἦτο ἢ ὅχι νωπὸν. Τὸ κρέας αὐτὸ προήρχετο συνήθως ἀπὸ πτώματα ζώων· καὶ ἐὰν εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποσυνθέσεως, τοῦτο δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ τὸ εὕρισκῃ γευστικώτατον· ἡ ὄρεξις διὰ κυνήγι πού ἤρχισε νὰ σήπεται ἢ εἶναι κατὰ τὸ ἡμισυ σεσηπὸς διετηρήθη μέχρι σήμερον. Ἐὰν ἐπιέζετο ὑπὸ τῆς πείνης καὶ δὲν εἶχε τί νὰ φάγῃ, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ κατεβρόχθιζε κάποιον ἐκ τῶν ἀσθενεστέρων συντρόφων του, ἢ παιδία στερούμενα καλῆς ὑγείας καὶ ἀνάπηρα, τὰ ὅποια ἦσαν βάρος εἰς τὴν οἰκογένειαν. Τὰ μεγάλα ζῶα, πού εἶχαν χάσει πλέον τὰς δυνάμεις των καὶ ἦσαν ἐτοιμοθάνατα, ἦσαν περιζήτητα· καὶ ἐν ἐλλείψει τοιούτων ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἤρκετο εἰς θνησιμαῖα καὶ εἰσελθόντα εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀποσυνθέσεως. Ἡ δυσάρεστος ὁσμὴ δὲν τὸν ἐνωχλοῦσε.

»Οἱ ἄγριοι ἐκάθητον συνωστισμένοι ὅθεν κοντὰ εἰς τὸν ἄλ-περὶ τὴν πυρὰν ἔχοντες πρὸ αὐτῶν ὀπωρικά, κόκκαλα καὶ κρέας μᾶλλον σάπιο. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὰς γυναῖκας του νὰ ξύουν μὲ τὰ δάκτυλά των σπασμωδικῶς τοὺς ὦμους, τὰ φρύδια καὶ τὸ στόμα των, διότι τοὺς ἐνοχλοῦσαν καὶ τοὺς ἐτσιμποῦσαν οἱ μυῖγες καὶ ἄλλα ἔντομα. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τοὺς μεγάλους ρώθωνας τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, χαρακτηριστικούς τῆς ὀρεῖας ὀσφρήσεως νὰ μυρίζονται γρήγορα καὶ βαθεῖα τὸ σάπιο κρέας πρὶν τὸ φάγουν· διότι ἡ κακὴ ὁσμὴ τοῦ κρέατος καὶ αἱ διάφοροι ἄλλαι ἀηδεῖς ὁσμαί, αἱ ὅποια δὲν θὰ ἔλειπον ποτε ἀπὸ μίαν συγκέντρωσιν ἀγρίων, ἦσαν εἰς ὅλους εὐπρόσδεκτοι.

»Ὁ ἄνθρωπος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἦτο ἐκφυλισμένον ζῷον, διότι οὐδέποτε προτύτερα ὑπῆρξεν ἀνώτερος· εὐρίσκετο συνεπῶς ὡς ζῶον εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ζωολογικῆς κλίμακος, καὶ ὅσον μικρά καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐκτίμησίς μας δι' αὐτὸν τώρα, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἐξεπροσώπει ἐν τούτοις τὸ ἀνώτατον στάδιον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ βασιλείου τῶν ζώων τῆς ἐποχῆς του».

Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν σκιαγραφίαν μιάς κατασκευάσεως

derthal μεταξύ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων, δὲν παρουσιάζουν οὔτε τὰς ιδιορρυθμίας τοῦ τραχήλου καὶ τοῦ ἀντίχειρος, οὔτε τοὺς ὀδόντας, οἱ ὅποιοι διακρίνουν τὴν φυλὴν τῶν προανθρώπων τοῦ Neanderthal. Οἱ τραπέζιται τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου π.χ. ἔχουν μακρὰ φύματα, ἐνῶ ὁ τραπέζιτης τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal εἶναι μᾶλλον π-ο-λ-ύ-π-λ-ο-κ-ο-ς καὶ εἰδικευμένος, ἥτοι ὁδούς μακρὰς μὲ κοντὰ φύματα· καὶ οἱ κυνόδοντές του δὲ ἦσαν ὀλ-ι-γ-ώ-τ-ε-ρ-ο-ν κυνόδοντες ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ γραμμὴ τῆς ἀναπτύξεώς του ἦτο διαφορετικὴ. Μέχρι τοῦδε μόνον ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐξηρευνήθη δεόντως πρὸς ἀνεύρεσιν παλαιο-λιθικῶν λειψάνων. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τόπον τινά, τὴν Κραπίνη τῆς Κροατίας καὶ τὸ ἐσχάτως ἀνακαλυφθέν κρανίον τῆς Γαλιλαίας, πᾶν ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ τοῦ εἶδους τοῦ Neanderthal προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ προπάτωρ «τοῦ σοφοῦ» ἀνθρώπου (Homo Sapiens) —τὸ εἶδος δὲ τοῦτο περιλαμβάνει καὶ τοὺς αὐτόχθονας τῆς Τασμανίας— ἦτο πλάσμα πολὺ προσόμοιον καὶ παράλληλον πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Neanderthal.

Δὲν ἀπέχομεν δὲ ἡμεῖς ἀπὸ τὸν προπάτορα ἐκείνον τόσον, ὥστε νὰ ἔχωμεν ἀπομακρύνει ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν τύπους ὅχι καθ'αὐτὸ Neanderthal, ἀλλὰ «Νεανδερθαλοειδεῖς». Ἡ ὑπαρξὶς τοιοῦτων τύπων ὑποδεικνύει ἴσως ὅτι τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal, τοῦ κατασκευάσαντος τὰ χιλικὰ καὶ μουστερικὰ ἐργαλεῖα, διεσταυρώθη μὲ τὸν ἄνθρωπον τὸν σοφὸν (Homo Sapiens) εἰς τὴν Εὐρώπην.

3. Οἱ τελευταῖοι Παλαιολιθικοὶ ἄνθρωποι.

Ὅταν οἱ Ὀλλανδοὶ ἀνεκάλυψαν τὴν Τασμανίαν, εὔρον ἐκεῖ μίαν ἀποκεχωρισμένην ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον ἀνθρωπίνην φυλὴν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε κάμει μεγάλας προόδους πέραν τοῦ κατώτερου παλαιολιθικοῦ σταδίου. Εἰς τὸ πλεῖστον ὅμως μέρος τοῦ κόσμου ὁ κατώτερος παλαιολιθικὸς πολιτισμὸς εἶχεν ἐξελιχθῇ εἰς πολυπλοκωτέραν καὶ ἀνωτέραν ζωὴν πρὸ εἰκοσι ἢ τριάντα χιλιάδων ἐτῶν. Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Τασμανίας δὲν ἀνῆκον φυλετικῶς εἰς τὸ εἶδος τοῦ Neanderthal· τοῦτο δεικνύουν ἡ χωρητικότης καὶ τὸ σχῆμα τοῦ κρανίου των, τὰ ὅσα τοῦ τραχήλου, αἱ σιαγόνες καὶ οἱ ὀδόντες των. Δὲν εἶχον συγγένειαν μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Neanderthal, ἀλλ'

ἦσαν τοῦ αὐτοῦ εἶδους μὲ ἡμᾶς. Ἀντεπροσώπευον στάδιον παρεμφερές πρὸς τὸ τοῦ Neanderthal εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀληθινῶν ἀνθρώπων. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξη σχεδὸν ἀμφιβολία ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἑκατοντάδων ἑκατονταετηρίδων κατὰ τὰς ὁποίας αἱ διεσπαρμέναι μικραὶ ὁμάδες τῶν ἀνθρώπων τοῦ Neanderthal ἦσαν πᾶν ὅ,τι ἀντεπροσώπευε τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν Εὐρώπην, πραγματικοὶ ἄνθρωποι ἐκ τοῦ ἰδίου ἡμῶν εἶδους, εἰς κάποιον ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου ἀνεπτύσσοντο ἐκ παραλλήλου, ἔχοντες ὡς χρονικὴν αὐτῶν ἀφετηρίαν τὸ ἔρμα περίπου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal, καὶ τὸ ὅποιον οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Τασμανίας διετήρησαν εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον δυνάμεως καὶ προόδου. Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Τασμανίας ζῶντες ὑπὸ συνθήκας ἡκιστα παρορμητικὰς, μακρὰν παντὸς ἄλλου ἀνθρωπίνου συναγωνισμοῦ ἢ παραδείγματος, ἔμειναν ἐν καθυστέρήσει πολὺ ὀπίσω ἀπὸ τὴν λοιπὴν ἀνθρωπίνην ἀδελφότητα. Ἐν τούτοις καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν καθυστερημένην γωνίαν τοῦ κόσμου τὰ παλαιότερα ἀπολιθωμένα λείψανα, κατὰ τὸν Keith, δεικνύουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος προώδευεν. Οἱ αὐτόχθονες τῆς Τασμανίας τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος ἦσαν ὀλιγώτερον ἄξεστοι καὶ κτηνώδεις ἀπὸ τοὺς παλαιότερους αὐτῶν ὁμοφύλους.

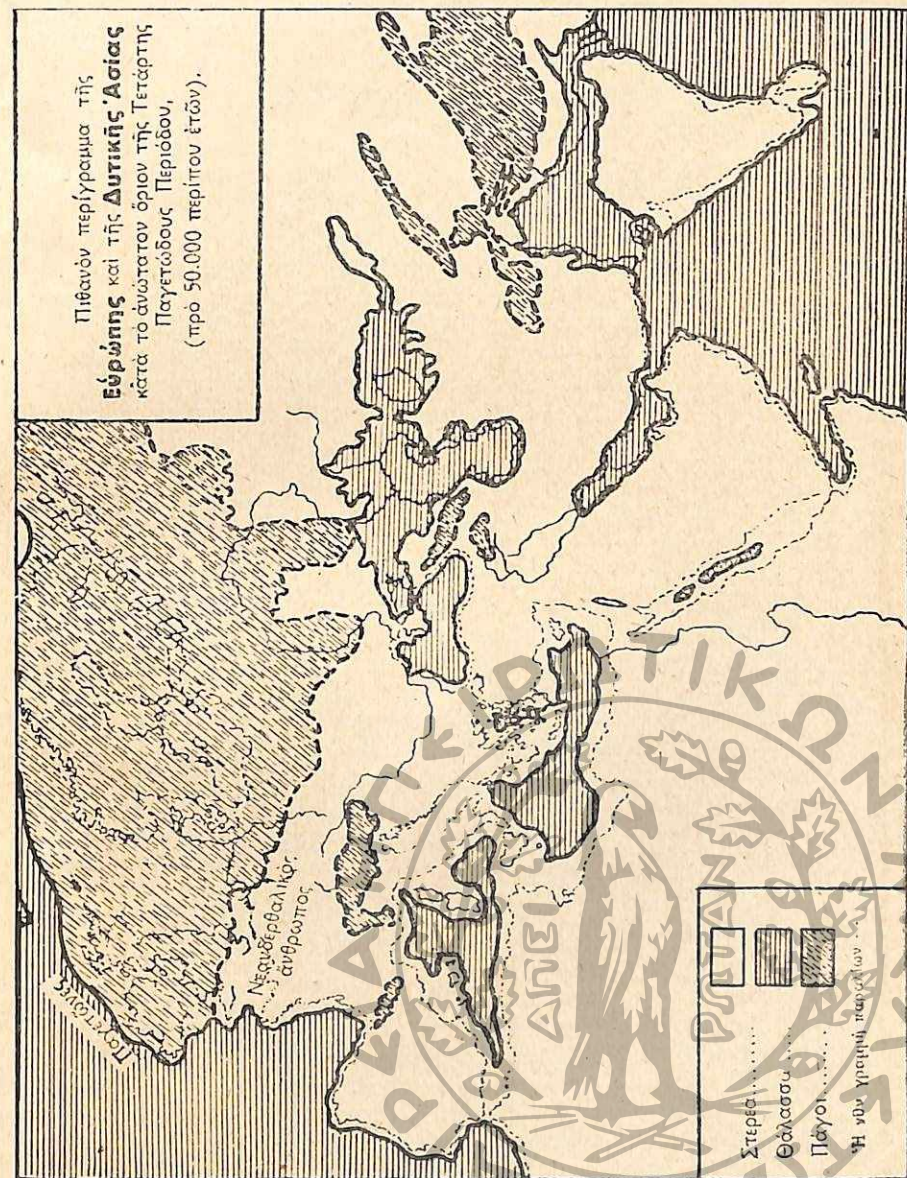
4. Τὸ Κρανίον τῆς Ροδεσίας.

Τὸ θέρος τοῦ 1921 εὐρέθη κάτι λίαν ἐνδιαφέρον ἐντὸς σπηλαίου τοῦ κτήματος Broken Hill εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικήν. Ἦτο τοῦτο κρανίον, πλὴν τῆς κάτω σιαγόνος, καθὼς καὶ κάμποσα ὅσα ἑνὸς νέου εἶδους τοῦ Homo, διαμέσου τύπου μεταξύ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου (Homo Sapiens)· καὶ περὶ αὐτοῦ θὰ ὁμιλήσωμεν τώρα. Τὸ κρανίον εἶχεν ὑποστῇ μικρὰν μόνον ἀπολίθωσιν καὶ ὁ κάτοχός του θὰ ἔζησε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸ ὀλίγων χιλιάδων ἐτῶν. Ἡ στρωματογραφία τῆς περιοχῆς ἐκείνης παραμένει ἀβεβαία. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Ροδεσίας ἴσως νὰ ἐκνηγοῦσε τοὺς ἀνθρωποειδεῖς πιθήκους τοῦ τύπου Taungs. Τὸ νεωστὶ ἀνακαλυφθέν αὐτὸ πλάσμα (Homo Rhodensis), ὁ σπηλαιάνθρωπος αὐτὸς τῆς Ροδεσίας, ἐνῶ δεικνύει ὁμοιότητος πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Neanderthal εἰς ὠρισμένα χαρακτηριστικά, δὲν εἶχεν, ὅσον ἐπιτρέπεται νὰ κρίνωμεν ἀπὸ τὰ λείψανα αὐτά, κανὲν ἀπὸ τὰ εἰδικὰ γνωρί-

σματα ενός τοιούτου ανθρώπου. Το κύτος του έγκεφάλου, ο τράχηλος, οι οδόντες και τα μέλη αυτού ήταν του τύπου του σημερινού ανθρώπου (περί των χειρών του δεν γνωρίζομεν τίποτε). Αί διαστάσεις όμως της άνω σιαγόνας και αί επιφάνειαι των άρθρώσεων της ύπονοον την κάτω σιαγόνα ογκωδεστέραν και από την σιαγόνα της Heidelberg, τα δέ τόξα των όφρυνων όμοιάζουν πρὸς τὰ των πιθήκων, άμιλλώμενα εις τοῦτο με τὸν άνθρωπον τοῦ Neanderthal. Τὸ πλάσμα τοῦτο τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε σχεδὸν ἀνθρώπινον ὃν με πρόσωπον πιθηκοειδοῦς τύπου. Ἴσως νὰ ἐπέζησε μέχρι τῆς καθαρῶς ἀνθρωπίνης περιόδου καὶ νὰ ὑπῆρξε σύγχρονον με ἀληθινούς ἀνθρώπους εις τὴν Νότιον Ἀφρικὴν. Ἴσως καὶ νὰ εἶχε διατελέσει φόβος καὶ τρόμος διὰ τὰ παιδιά τῶν ἀληθινῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς προέρχονται ἐπίσης λείψανα γνησίας ἀνθρωπίνης φυλῆς, τῆς φυλῆς Μπόσκοπ (Boskop) πολὺ παλαιᾶς, ἀλλὰ τῆς ὁποίας ἡ παλαιότης δὲν προσδιωρίσθη ἀκόμη ἐπακριβῶς. Οἱ ἀνθρωποὶ τῆς φυλῆς ταύτης εἶχον κρανία περισσότερον ὁμοιάζοντα πρὸς τοὺς Μπουσμάνους (Bushman) τῆς Ν. Ἀφρικῆς παρὰ πρὸς οἰουσδήποτε ἄλλους ἐκ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων ἦσαν ὅμως αὐτὰ χονδρότερα καὶ μεγαλύτερα καὶ ἔχουν μάλιστα μεγαλύτεραν χωρητικότητα ἀπὸ τὰ σημερινὰ εὐρωπαϊκὰ κρανία.

Οἱ Μπόσκοπ (Boskop) ἦσαν μεγαλοσωμότεροι, πιθανὸν δὲ καὶ διανοητικώτεροι τῶν Μπουσμάνων (Bushman). Ἴσως νὰ εἶναι οἱ παλαιότεροι γνήσιοι ἀνθρωποὶ οἱ μέχρι τοῦδε γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς. Κρανία, εὑρεθέντα ἐν Βάντγιακ (Wadiak) τῆς Ἰάβας ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ πιθήκωνθρώπου καὶ ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς τὴν πλειστοκαίνον περίοδον, φαίνονται νὰ γεφυρώνουν τὸ χάσμα μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου τῆς Ροδεσίας καὶ τῶν Αὐστραλῶν ἰθαγενῶν. ἐνῶ τὰ κρανία τοῦ Τάλγκαϊ (Talgai) εὑρεθέντα εἰς πλειστοκαϊνικὰ κοιτάσματα ἐν Κνησλανδία (Queensland) ἀντιπροσωπεύουν προγονικὸν αὐστραλοειδῆ τύπον διαφέροντα ἀπὸ τὸν σημερινὸν κυρίως κατὰ τὸ ὅτι ἔχει μεγαλύτερας διαστάσεις τῆς σιαγόνας.

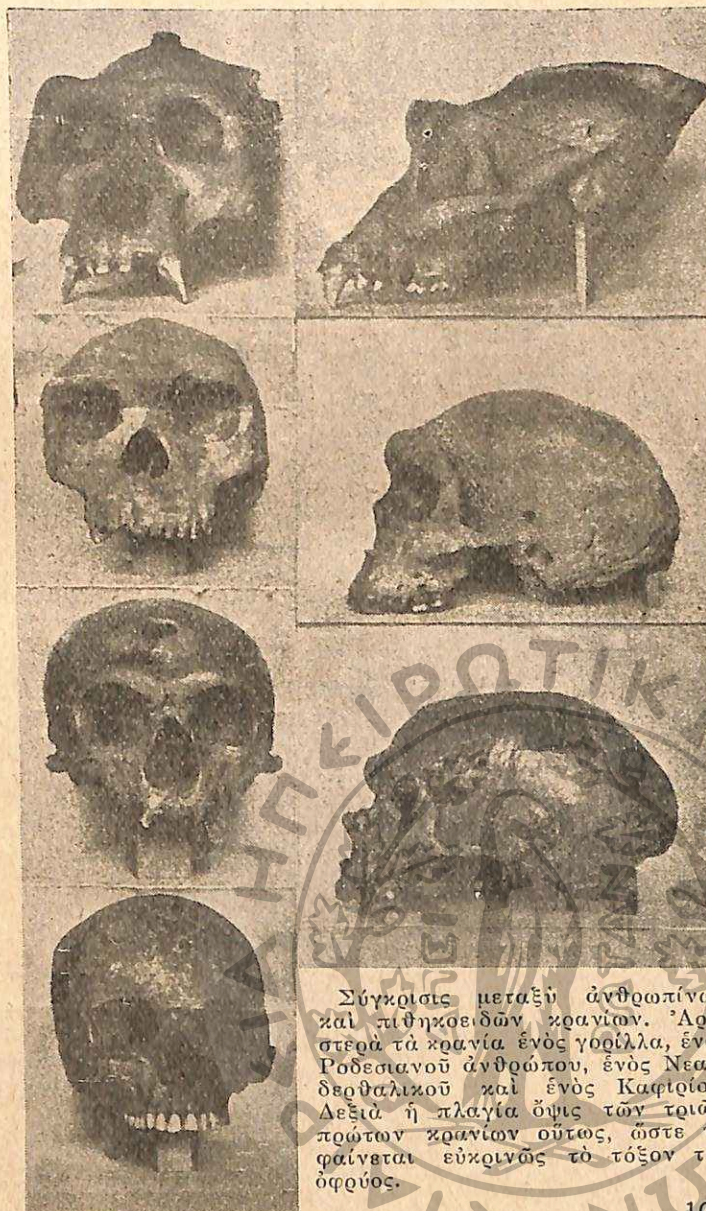

VIII. Οί νεώτεροι μεταπαγετώδεις παλαιολιθικοί άνθρωποι.—Οί πρώτοι ἀληθινοί άνθρωποι.

I. Ἡ ἐμφάνισις ἀνθρώπου ὁμοίου με ἡμᾶς.

Ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπὶ δεκάδας χιλιάδων ἐτῶν. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὁποίους ὅλη ἡ ἱστορικὴ περίοδος τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται ὡς ἡ χθὲς, τὰ σχεδὸν ἀνθρώπινα αὐτὰ πλάσματα ἐκυριάρχουν ἄνευ ἀνταγωνισμοῦ. Ἐὰν ἡ σιαγὼν τῆς Ἀϊδελβέργης ἀνῆκεν εἰς ἄνθρωπον τοῦ Neanderthal καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ λάθος εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἡλικίας αὐτῆς τῆς σιαγόνος, τότε ἡ φυλὴ τοῦ Neanderthal διήρκεσε πλέον τῶν 200,000 ἐτῶν. Ἐπὶ τέλους πρὸ τεσσαράκοντα ἕως εἰκοσιπέντε χιλιάδων ἐτῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ τετάρτη περίοδος τῶν παγετῶνων ἤρchiσε νὰ ὑποχωρῇ εἰς συνθήκας μᾶλλον εὐκράτους, ἕνας διαφορετικὸς τύπος ἀνθρώπων ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς σκηνῆς, ὅστις πιθανῶς ἐξωλόθρευσε τὸν Homo Neanderthalensis. Ὁ νέος αὐτὸς τύπος ἀνεπτύχθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν Νότιον Ἀσίαν ἢ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἢ εἰς χώρας τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται τῶρα ὑπὸ τὸ ὕδωρ· καὶ ἐφ' ὅσον συλλέγονται περισσότερα λείψανα καὶ συσσωρεύονται μαρτυρίαι οἱ ἄνθρωποι θὰ μάθουν περισσότερα περὶ τῶν πρώτων σταδίων τῆς ἱστορίας των. Ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον ὑποθέσεις δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ποῦ καὶ πῶς οἱ πρώτοι αὐτοὶ ἀληθινοὶ ἄνθρωποι ἐξεελίχθησαν ἀπὸ κάποιον μᾶλλον πιθηκοειδῆ προπάτορα, παραλλήλως πρὸς τοὺς ἐξαδέλφους των τοῦ Neanderthal. Ἐπὶ ἑκατοντάδας αἰώνων ἡ δεξιότης των περὶ τὴν χρῆσιν τῶν χειρῶν καὶ τῶν μελῶν ἐν γένει ὅλον ἐν ἀνεπτύσσει καὶ ἡ δύναμις καὶ ὁ ὄγκος τοῦ ἐγκεφάλου ὅλον ἐν ἡύξανε μέσα εἰς τὸ ἀκόμῃ ἄγνωστον αὐτὸ περιβάλλον. Εὐρίσκοντο δὲ αὐτοὶ ἤδη εἰς ἐπίπεδον πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Neanderthal ὑπὸ ἔποψιν ἰκανότητος καὶ διανοητικότητος, οἷους τοὺς ἐγνωρίσαμεν ὄντας τὸ πρῶτον, καὶ εἶχον ἤδη χωρισθῇ εἰς δύο ἢ περισσότερας πολὺ διακεκριμένας φυλάς.

Οἱ νεήλυδες οὗτοι δὲν μετηνάστευσαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὑπὸ τὴν στενὴν τῆς λέξεως σημασίαν, ἀλλὰ μᾶλλον παρηκολούθησαν τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐτρέφοντο, καὶ εἰς τὰ

Σύγκρισις μεταξὺ ἀνθρωπίνων καὶ πιθηκοειδῶν κρανίων. Ἀριστερὰ τὰ κρανία ἐνὸς γορίλλα, ἐνὸς Ροδεσιανοῦ ἀνθρώπου, ἐνὸς Νεανδεοθαλικοῦ καὶ ἐνὸς Καφριίου. Δεξιὰ ἡ πλαγία ὄψις τῶν τριῶν πρώτων κρανίων οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται εὐκρινῶς τὸ τόξον τῆς ὀφρῦος.

ὅποια εἶχον συνηθίσει, εἰς τὰ νέα ἐδάφη, εἰς τὰ ὅποια, τοῦ κλίματος φυσικῶς βελτιούμενου, ἐξηπλοῦντο ὅλον ἐν συν τῷ χρόνῳ. Οἱ πάγοι ὅλον ἐν ὑπεχώρουν, ἢ βλάστησις ἤϋξαν, τὰ μεγάλα θηράματα παντὸς εἶδους ἐγίνοντο ἀφθονώτερα. Στέππαι, βοσκαὶ καὶ θάμνοι εἶχον ὡς ἐπακολούθημα μεγάλας ἀγέλας ἀγρίων ἵππων. Οἱ ἐθνολόγοι κατατάσσουσιν τὰς νέας ταύτας ἀνθρωπίνας φυλάς εἰς τὸ αὐτὸ ζωολογικὸν εἶδος με ἡμᾶς, καὶ ὁμοῦ με ὅλας τὰς φυλάς, αἱ ὅποια ἐπηκολούθησαν ὑπὸ τὸ κοινὸν εἰδικὸν ὄνομα Homo Sapiens (ἄνθρωπος ὁ σοφός). Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶχον ἐντελῶς ἀνθρωπίνην κοιλότητα τοῦ κρανίου καὶ ἀνθρωπίνας χεῖρας. Οἱ ὀδόντες καὶ ὁ τράχηλός των ἦσαν ἀνατομικῶς, ὅπως οἱ ἰδιοὶ μας.

Γνωρίζομεν δύο εἴδη σκελετῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, τῶν μὲν ἀνηκόντων εἰς τὴν φυλὴν τὴν γνωστὴν ὡς φυλὴν τοῦ Gro-Magnon, τῶν δὲ εἰς τὴν λεγομένην φυλὴν τοῦ Grimaldi· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρωπίνων ἰχνῶν καὶ ἀντικειμένων ἀνθρωπίνης χρήσεως, τὰ ὅποια εὐρίσκομεν, συνοδεύονται τόσον ἀνεπαρκῶς ἀπὸ ἀνθρώπινα ὀστᾶ, ὅσας εἰς ὑπάρχουν ὅπως-δήποτε τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὸν τύπον τοῦ σώματος, εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκουν. Ἐνδέχεται νὰ ὑπῆρξαν πολὺ περισσότεραι διαφορετικαὶ φυλαὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς δύο. Ἐνδέχεται νὰ ὑπῆρξαν διάμεσοι τύποι. Τέλειοι σκελετοὶ ἐνὸς κυρίου τύπου τῶν νεωτέρων αὐτῶν παλαιολιθικῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀληθινῶν ἀνθρώπων, εὐρέθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Gro-Magnon καὶ δι' αὐτὸ οὗτοι ἐκλήθησαν φυλὴ τοῦ Gro-Magnon.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Gro-Magnon ἦσαν ὑψηλοῦ ἀναστήματος με λίαν εὐρὺ πρόσωπον, προεξέχουσιν ρίνα καὶ ἐκπληκτικῶς μεγάλον ἐγκέφαλον. Ἡ χωρητικότης τῆς κοιλότητος τοῦ κρανίου τῆς γυναικός, ποὺ εὐρέθη εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Gro-Magnon εἶναι μεγαλύτερα τοῦ μέσου ὄρου σημερινοῦ ἄρρενος. Ἡ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς εἶχε συντριβὴ με ἓνα δυνατὸν κτύπημα. Μαζὺ με αὐτὴν εὐρέθησαν εἰς τὸ αὐτὸ σπήλαιον ὁ πλήρης σκελετὸς ἐνὸς γεροντοτέρου ἀνθρώπου, ὕψους περίπου ἕξ ποδῶν, θραύσματα σκελετοῦ παιδίου καὶ οἱ σκελετοὶ δύο νέων. Ὑπῆρχον ἐπίσης ἐργαλεῖα ἐκ πυρίτου καὶ διάτρητα θαλάσσια ὄστρακα, χρησιμοποιούμενα ἀναμφιβόλως ὡς κοσμήματα. Αὐτὰ εἶναι τὰ δείγματα τοῦ ἐνὸς εἶδους τῶν πρώτων ἀνθρώπων. Εἰς τὸ σπήλαιον ὅμως Grimaldi παρὰ τὸ Mentone ἀνεκαλύφθησαν ἐπίσης δύο σκελετοὶ τῆς νε-

ωτέρας παλαιολιθικῆς περιόδου, ἀλλὰ πολὺ ἀντιθέτου τύπου, με γνωρίσματα ὑποδεικνύοντα μᾶλλον τὸν νιγριτοειδῆ τύπον καὶ προσεγγίζοντες πρὸς τὴν φυλὴν Boskop τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, περὶ τῆς ὁποίας ἐκάμαμεν ἤδη λόγον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπάρχουν τοῦλάχιστον δύο, πιθανῶς δὲ καὶ περισσότεραι φυλαὶ ἀνθρώπων πολὺ διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἴσως ἢ μία, ἐμφανισθεῖσα βραδύτερον, νὰ διτηρήθη περισσότερον τῆς ἄλλης ἢ ἴσως οἱ ἄνθρωποι τοῦ Gro-Magnon νὰ διεδέχθησαν τὴν φυλὴν Grimaldi, ἢ ἐτέρα δὲ ἐξ αὐτῶν ἢ καὶ αἱ δύο ἐνδέχεται νὰ ἦσαν σύγχρονοι με τοὺς νεωτέρους ἀνθρώπους τοῦ Neanderthal. Διάφοροι εἰδικοὶ ἔχουν πολὺ διαφορετικὰς γνώμας περὶ τῶν ζητημάτων τούτων, αἱ ὅποια ὅμως δὲν δύνανται νὰ εἶναι τι πλέον τῶν ἀπλῶν γνωμῶν.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν ἀληθῶς ἀνθρωπίνων τούτων παλαιολιθικῶν λαῶν τῆς μεταπαγετώδους ἐποχῆς ἀπετέλεσε βεβαίως τεράστιον ἄλμα πρὸς τὰ ἔμπροσ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀμφότεραι αἱ κύριαι αὗται φυλαὶ εἶχον ἀνθρώπινον ἐγκέφαλον, ἀνθρωπίνην χεῖρα καὶ δὴ διανοητικότητα πολὺ ὁμοίαν με τὴν ἰδικήν μας. Ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὰ σπήλαιά του καὶ τὰ λατομεῖα του τὸν ἀνθρωπον τοῦ Neanderthal. Καὶ συνεφώνουν, ὡς φαίνεται, με τοὺς νεωτέρους ἐθνολόγους θεωροῦντας αὐτοὺς ὡς ἀποτελοῦντας διαφορετικὸν εἶδος. Ἀντιθέτως πρὸς πλείστους ἀγρίους κατακτητὰς, οἱ ὅποιοι ἀρπάζουν τὰς γυναῖκας τῶν ἡττηθέντων καὶ συζευγνύονται με αὐτάς, φαίνεται ὅτι οἱ ἀληθινοὶ ἄνθρωποι ἀπέφυγον πᾶσαν ἐπιμιξίαν με τὴν φυλὴν τοῦ Neanderthal ἀνδρὸς τε καὶ γυναῖκας. Δὲν ὑπάρχει κανὲν εἶδος ἐπιμιξίας μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐπὶ ἡλίδες, ὡς χρησιμοποιοῦντες πυριτιολίθους καὶ αὐτοὶ, ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς σημεῖα, τὰ ὅποια κατεῖχον προτύτερα οἱ προκάτοχοί των.

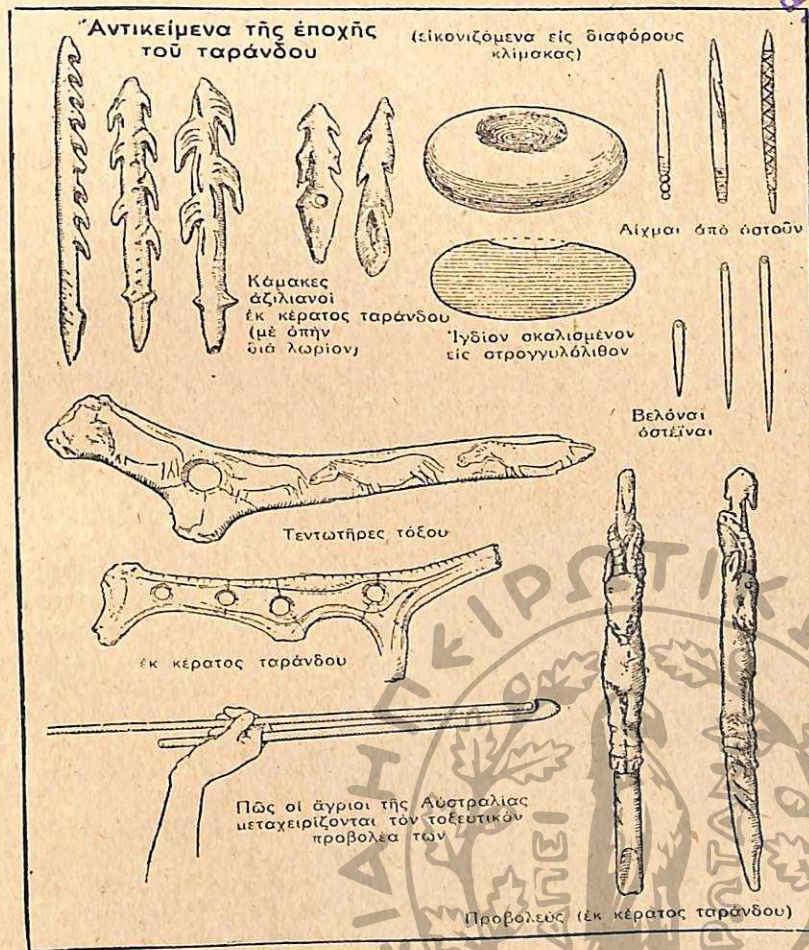
Οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισεως τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal· ἡ ἔλλειψις ὅμως πάσης μετ' αὐτῶν ἐπιμιξίας φαίνεται νὰ ὑπονοῇ ὅτι παρὰ πολὺ τριχωτὸν καὶ δύσμορφον ἢ παραδόξως ἀποκρουστικὸν εἰς τὴν ἐμφάνισίν του, ἔνεκα τοῦ χαμηλοῦ μετώπου του, τῶν χονδρῶν ὀφρῶν του, τοῦ πιθηκομόρφου τραχήλου καὶ τοῦ κατωτέρου ἀναστήματος. Ἡ ἴσως ἀνδρὲς καὶ γυναῖκες ἐπίσης, ἔνεκα τῆς ἀγριότητός των νὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξημερωθοῦν. Ὁ Harry Johnston ἐν ἐιδικῇ μελέτῃ περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ

νεωτέρου ανθρώπου λέγει: «Ίσως εις την άμυδράν άνάμνησιν έκ μέρους τής φυλής μας τών γοριλλομόρφων αυτών τεράτων, με την πονηράν διανοητικότητα, τὸ δύσκολον βάδισμα, τὸ τριχωτὸν σῶμα, τοὺς θηριώδεις ὀδόντας καὶ πιθανὸν τὰς κανιβαλικὰς τάσεις, νὰ ὀφείλῃ τὴν πρώτην του ἀρχὴν ὁ δράκοντας τοῦ παραμυθιοῦ.....»

Οἱ πρῶτοι ἀληθινοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι τοῦ παλαιολιθικοῦ αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι ἐξετόπισαν τοὺς ἄνθρώπους τοῦ Neanderthal ἐνεκαθίστα εἰς ἡπιώτερον κλίμα καί, μολονότι ἔκαμνον χρῆσιν τῶν σπηλαίων καὶ τῶν καταφυγίων τῶν προκατόχων των, ἔζων κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ ὑπαίθριον. Ἦσαν κυνηγετικοὶ πληθυσμοὶ καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν, ἡ καὶ ὅλοι, φαίνεται ὅτι ἐκυνήγουν τὸ μαμούθ καὶ τὸν ἄγριον ἵππον, ἐπίσης δὲ καὶ τὸν ρέννον, τὸν βόνασον καὶ τὸν πρωτογενῆ βοῦν. Ἐτρωγον πολὺ τοὺς ἵππους. Καὶ εἰς μεγάλην ὑπαίθριον κατασκήνωσιν ἐν Solutré, ὅπου φαίνεται ὅτι ἐγένοντο ἐτήσια συγκεντρώσεις αὐτῶν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, ὑπολογίζεται ὅτι εὐρέθησαν ὁστ' ἑκατὰ χιλιάδων ἵππων καὶ πρὸς τούτοις ρέννων, μαμούθ καὶ βονάσων. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ ἄνθρωποι παρηκολούθουν πιθανῶς τὰς ἀγέλας τῶν ἵππων, τῶν μικρῶν γενειοφόρων ἵππαριων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθὼς αὐτὰ μετετοπίζοντο εἰς ἀναζήτησιν βοσκῆς. Ἐμενον πάντοτε πλησίον τῆς ἀγέλης καὶ ὥς ἐκ τούτου εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μάθουν τὰς ἐξεις καὶ τὰς διαθέσεις τῶν ζῶων αὐτῶν.

Δὲν εἶναι βέβαιον, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐδάμασαν καὶ ἐξημέρωσαν τὸν ἵππον. Ίσως κατάρθωσαν τοῦτο πολὺ βαθμιαίως σὺν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, εὐρίσκομεν ἱχνογραφήματα ἵππων με σημεῖα περὶ τὴν κεφαλὴν ὑποδηλοῦντα ζωηρῶς χαλινούς. Ὑπάρχει δὲ γλυφὴ κεφαλῆς ἵππου δεικνύουσα κἄτι, τὸ ὁποῖον ἴσως εἶναι σχοινίον ἐκ συνηστραμμένης λωρίδος δέρματος ἢ τένοντος. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐξημέρωσαν τὸν ἵππον, εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ἂν ἐπέβαινον αὐτοῦ ἢ ἔκαμνον ἐν γένει πολλὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἐξημερωθέντος. Τὸ εἶδος τοῦ ἵππου τὸ ὁποῖον ἐγνώρισαν ἦτο ἄγριον ἵππαριον με γένειον ὑπὸ τὸν πώγωνά, ἀνίκανον νὰ φέρῃ ἄνθρωπον εἰς μεγάλην κάπως ἀπόστασιν. Εἶναι ἀπίθανον ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχον μάθει τότε νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ γάλα τῶν ζῶων ὥς τροφήν, ἄλλως οὐχὶ φυσικὴν οὕσαν. Τέλος ἐὰν κατάρθωσαν νὰ ἐξημερώσουν τὸν ἵππον, θὰ ἦτο οὗτος τὸ μόνον ζῶον τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἐξημέρωσαν. Δὲν εἶχον σκύλους, πολὺ

δὲ ὀλιγώτερον πρόβατα καὶ βώδια καὶ ἄλλα συντηρούμενα μετέπειτα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ζῶα.

Ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα τῆς ἐποχῆς τοῦ τάρανδου.

Τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἠδύναντο νὰ ἰχνογραφήσουν ὑποβοηθεῖ ἡμᾶς πολὺ, ὅπως σχηματίζωμεν ἰδέαν περὶ τοῦ κοινοῦ παρ' αὐτοὺς ἀνθρωπισμοῦ. Προξενεῖ πράγματι κατὰ πληξιν ἡ τελειότης τῶν ἰχνογραφημάτων των. Ἦσαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἄγριοι, ἀλλ' ἄγριοι μὲ καλλιτεχνικὰ ἔνστικτα. Ἰχνογράφουν καλύτερα ἀπὸ ὅλους τοὺς διαδόχους των μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς. Ἰχνογράφουν καὶ ἐζωγράφουν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν βράχων καὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν σπηλαίων, τὰ ὁποῖα εἶχον ὀπισπᾶσαι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Neanderthal. Τὰ δὲ περισυνθέντα ἰχνογραφήματα ἔρχονται νὰ διαφωτίσουν τὸν ἐθνολόγον καὶ νὰ ἐξαγάγουν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀμηχανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν θέτει ἡ μελέτη τῶν ὀστέων καὶ τῶν ἄλλων λειψάνων. Ἐσχεδιάζουν ἐπὶ ὀστέων καὶ ἐπὶ κεράτων, ἐχάραττον δ' ἐπίσης διαφόρους ἐνγλύφους μικρὰς μορφάς.

Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς ἐποχῆς ἄφησαν εἰς ἡμᾶς περὶ τῆς ζωῆς των, δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὰ ὠραῖα ἰχνογραφήματά των, τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ γίνονται πλέον δεξιότεχνα, ἀλλ' ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν τάφων των. Ἐθαπτον τοὺς νεκροὺς των μαζὺ μὲ κοσμήματα, ὅπλα καὶ τρόφιμα, μετεχειρίζοντο δὲ πολὺ χρῶμα εἰς τὴν ταφήν καὶ προφανῶς ἐζωγράφουν τὸ σῶμα αὐτῶν. Ἐκ τούτου δὲ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔβαφον τὸ σῶμα των καὶ ἐν τῇ ζωῇ. Τὸ ζωγράφισμα κατεῖχε σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν των. Ἦσαν ἐκ γενετῆς ζωγράφοι· ἔκαμνον χρῆσιν χρωμάτων μαύρων, καστανῶν, ἐρυθρῶν, κιτρίνων καὶ λευκῶν, τὰ δὲ χρώματα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο, διατηροῦνται μέχρι σήμερον εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς πλευρὰς τῶν βράχων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Ἐξ ὅλων τῶν νεωτέρων φυλῶν καμμία δὲν ἔδειξε τοσαύτην τάσιν πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἢ περισσότερον προσεγγίζουσα πρὸς αὐτοὺς εἶναι ἡ φυλὴ τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἀμερικῆς Ἐρυθροδέρμων.

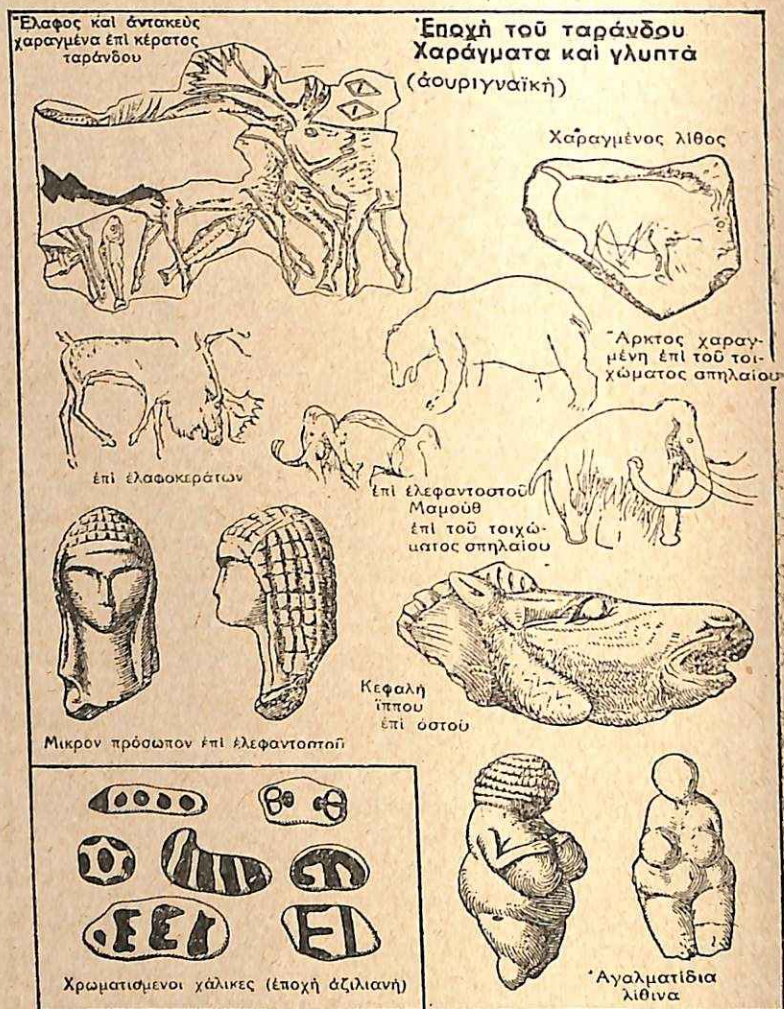
Τὰ ἰχνογραφήματα καὶ αἱ ζωγραφίαι ἐκείναι τῶν νεωτέρων παλαιολιθικῶν ἀνθρώπων ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρὰν χρονικὴν περίοδον καὶ παρουσιάζουν εὐρείας διακυμάνσεις ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Εἰς τὰ πρῶτα αὐτῶν στάδια τὸ σχέδιον εἶναι συχνὰ πρωτόγονον, ὅμοιον μὲ τὸ σχέδιον τῶν εὐφυῶν παιδίων. Τὰ τετράποδα ἰχνογραφοῦνται συνήθως μὲ ἓνα πρόσθιον καὶ ἓνα ὀπίσθιον σκέλος, ὅπως τὰ ἰχνογραφοῦν

τὰ παιδιὰ καὶ σήμερον· ἡ ἰχνογράφησις τῶν σκελῶν τῆς ἄλλης πλευρᾶς παρεῖχε μεγάλην τεχνικὴν δυσκολίαν εἰς τὸν καλλιτέχνην. Ἴσως τὰ πρῶτα ἰχνογραφήματα νὰ ἤρχισαν, ὅπως ἀρχίζουν τὰ ἰχνογραφήματα τῶν παιδίων, ἀπὸ τυχαῖα χαράγματα. Ὁ ἄγριος ἐκεῖ ποὺ ἐκάθητο ἐχάρασσε μὲ λεπίδα ἐκ πυρίτου ἐπὶ μαλακῆς ἐπιφανείας βράχου, καὶ τοῦ ἤρχετο εἰς τὸν νοῦν κάποια γραμμὴ ἢ χειρονομία. Αἱ πρῶται ὁμῶς αὐτῶν γλυφαὶ εἶναι τοῦλάχιστον ἐξ ἴσου παλαιαὶ μὲ τὰς πρώτας αὐτῶν εἰκονογραφίας. Τὰ παλαιότερα ἰχνογραφήματα προσδίδουν τελείαν ἀνικανότητα συνθέσεως πρὸς σχηματισμὸν συμπλεγμάτων ζώων.

Μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ἐμφανίζονται δεξιότεροι καλλιτέχνη. Ἡ ἀναπαράστασις τῶν ζώων κατέστη ἐν τέλει εἰς καταπληκτικὸν βαθμὸν ζωντανῆ καὶ ρεαλιστικῆ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὁπόμενον τῆς καλλιτεχνικῆς των ἀκμῆς οἱ παλαιολιθικοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ἐξηκολούθουν νὰ ἰχνογραφοῦν ἐν κατατομῇ, ὅπως τὰ παιδιὰ· ἡ προοπτικὴ καὶ ἡ σύντμησις, ποὺ χρειάζονται διὰ τὴν παράστασιν τῆς ὀπισθίας καὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς, ἦσαν πράγματα ἀνώτερα τῶν δυνάμεων των. Τὰ κοινότερα θέματά των εἶναι ὁ μαμμοῦθ καὶ ὁ ἵππος. Εἰς τὰ σπήλαια τῆς βορείου Ἰσπανίας δὲν ὑπάρχουν σχεδιάσματα ἀνδρῶν παρὰ μόνον ζώων· εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὁμῶς Ἰσπανίαν ὑπάρχουν πολλαὶ ζωγραφίαι ἀνήκουσαι χρονολογικῶς εἰς τὰ τελευταῖα στάδια τῆς ἐν λόγω περιόδου, εἰς τὰς ὁποίας βλέπομεν καὶ ἀνθρωπίνας μορφάς. Μερικοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων κατεσκεύαζον ἐπίσης μικρὰ εἰδῶλια ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἢ στεατίτου λίθου καὶ μεταξύ τούτων ὑπάρχουν μερικὰ εἰκονίζοντα γυναῖκας μὲ ὑπερβολικὴν παχυσάρκίαν κατὰ χώραν. Ὁμοιάζουν μὲ τὰς γυναῖκας τῶν σημερινῶν Βούσμαν. Ἡ πλαστικὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς πρωτογενεῦς ἐποχῆς ἐκλινε πρὸς τὴν γελοιογραφίαν καὶ γενικῶς αἱ ἀνθρώπιναί μορφαί, τὰς ὁποίας ἀπεικονίζουν, εἶναι πολὺ κατώτεραι ἀπὸ τὰς μορφάς τῶν ζώων ὡς πρὸς τὴν σφριγηλότητα καὶ φυσικότητα.

Βραδύτερον παρατηρεῖται περισσότερα χάρις καὶ ὀλιγωτέρα σκαιότης εἰς τὰς παραστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς. Ἀνεκαλύφθη μικρὰ κεφαλὴ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἀνήκουσα εἰς κόρην καὶ φέρουσα περίτεχνον κόμωσιν. Οἱ παλαιολιθικοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ἐχάρασσαν ἐπίσης καὶ ἐγλυφον σχέδια ἐπὶ ἐλεφαντόδοντος καὶ ἄλλων ὀστέων. Μερικὰ ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα συμπλέγματα μορφῶν εἶναι γεγλυμμένα περιέρχως ἐπὶ

τῆς στρογγύλης ἐπιφανείας τῶν ὀστέων καὶ ἰδίως στρογγύλων ὀστέων ἐλάφου, εἰς τρόπον ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τις

Σχέδια, χαραγμένα, γλυπτά ἀντικείμενα καὶ χρωματισμένοι χάλικες τῆς ἐποχῆς τῶν παλαιολιθικῶν ἀνθρώπων.

δλόκληρον τὸ σχέδιον ταῦτοχρόνως. Εὐρέθησαν ἐπίσης ἀτέχνα εἰδώλια ἐξ ἀργίλλου, μολονότι οἱ παλαιολιθικοὶ ἄνθρωποι ἐν γένει δὲν ἔκαμνον χρῆσιν πηλίνων σκευῶν.

Πολλὰ ἀπὸ τὰς ζωγραφίας εὐρίσκονται εἰς τὰ βάθη σκοτεινῶν σπηλαίων. Εἶναι δὲ πολλάκις δυσπρόσιτοι. Οἱ καλλιτέχναι θὰ ἔκαμνον βεβαίως χρῆσιν λύχνων εἰς τὴν ἐργασίαν των· καὶ εὐρέθησαν πράγματι ριχοὶ λύχνοι ἐκ στεατίτου, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καίουν λίπος. Κατὰ πόσον ἡ ἐπίσκεψις τῶν τοιχογραφιῶν αὐτῶν τῶν σπηλαίων εἶχε λατρευτικὸν χαρακτῆρα ἢ ὑπὸ ποίας ἐν γένει συνθήκας τὰς ἔβλεπον οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, εἶναι ἀδύνατον δι' ἡμᾶς σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Εἰς τὰ νότια καὶ ἀνατολικά μέρη τῆς Ἰσπανίας ἐν τούτοις τὰ ἱχνογραφήματα δὲν εὐρίσκονται ἐντὸς τῶν σπηλαίων, ἀλλ' ἐπὶ φυσικῶς προφυλαγμένων ἐξωτερικῶν πλευρῶν τῶν βράχων, ὅπου ὑπάρχει ἄρκετὸν φῶς.

Οἱ ἀρχαιολόγοι διακρίνουν ἐπὶ τοῦ παρόντος τρία κύρια στάδια εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς ἐποχῆς, τῶν ἀληθινῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ἐν Εὐρώπῃ, καὶ τὰ στάδια αὐτὰ θὰ κατονομάσωμεν ἐνταῦθα. Ἀλλὰ θεωροῦμεν εὐλογον νὰ σημειώσωμεν συγχρόνως ὅτι εἶναι ζήτημα δυσκολώτατον νὰ διακρίνωμεν ποῖον ἀπὸ τὰ δύο στρώματα εἰς διάφορα μέρη εἶναι ἐκάστοτε παλαιότερον ἢ νεώτερον. Ἐνδέχεται νὰ ἔχωμεν πρὸ ἡμῶν τὰ προϊόντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συγχρόνων καὶ διαφορετικῶν φυλῶν, ὅταν νομίζωμεν ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν διαδοχικὰς φυλάς. Πρέπει δὲ ὁ ἀναγνώστης νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ὑλικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζομεν τὰς ὑποθέσεις μας ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰς καὶ ὄχι πολυαριθμοὺς ομάδας εὐρημάτων, αἱ ὁποῖαι δὲν παρουσιάζουν μεταξὺ των κανένα σύνδεσμον.

Ὡς πρῶτον στάδιον συνήθως διακρίνουν οἱ εἰδικοί τὸ λεγόμενον Ἀουριγναϊκόν (ἐκ τοῦ σπηλαίου τοῦ Aurignac). Τοῦτο χαρακτηρίζουν ἰδίως πολὺ καλὰ κατεσκευασμένα ἐργαλεῖα ἐκ πυρίτου, καθὼς καὶ ταχεῖα ἀνάπτυξις τῆς τέχνης καὶ ἰδίως εἰδώλια καὶ τοιχογραφίαι. Τὸ σπήλαιον τὸ ὁποῖον ἔχει τὰς περισσότερας ἐκτιμώμενας τοιχογραφίας ἀνάγεται εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τῆς πρώτης ταύτης περιόδου τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς ἐποχῆς. Ἡ δευτέρα περίοδος τῆς ἐποχῆς ταύτης λέγεται Σολουτριά (ἐκ τοῦ Solutré) καὶ διακρίνεται ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴν ποιότητα καὶ τὴν ὡραιότητα τῶν λιθίνων ἐργαλείων τῆς· μερικὰ δὲ ἀπὸ τὰς ξυρφοειδεῖς

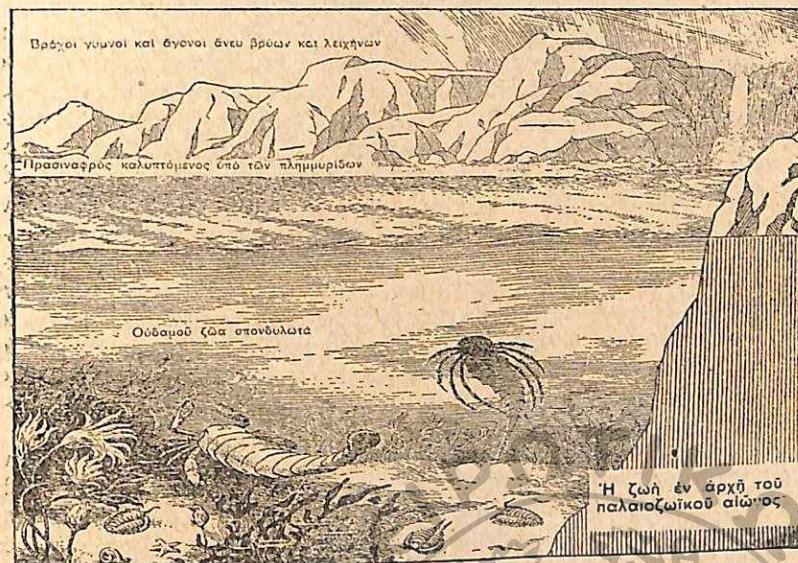
λεπίδας είναι τοιαύτης ποιότητας, ώστε μόνον εις την νεολιθικήν εποχήν δύναται τις νὰ συναντήσῃ ὁμοίας πρὸς αὐτάς, ὄχι ὅμως καὶ ἀνωτέρας. Εἶναι βεβαίως ἀστίλβωτοι, αἱ καλῦτεραι ὅμως ἐξ αὐτῶν εἶναι λεπτὰ ὡς λεπίδες ἐκ χάλυβος καὶ σχεδὸν ἐξ ἴσου κοπτεραί. Ὡς τρίτον καὶ τελευταῖον στάδιον δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ Μαγδαληνικὸν (ἐκ τῆς La Madelaine), κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἵππων καὶ τῶν ρέννων ἤρχισε νὰ μειοῦται ἐπαισθητῶς, ἐνεφασίσθησαν δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην αἱ ἔλαφοι. Τὰ λίθινα ἐργαλεῖα εἶναι μικρότερα, ὑπάρχει δὲ πληθώρα ἀπὸ λίθινα ἄγκιστρα, αἰχμὰς δοράτων, βελόνας καὶ τὰ παρόμοια.

Οἱ κυνηγοὶ τοῦ τρίτου τούτου καὶ τελευταίου σταδίου τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς φαίνεται ὅτι ἀνεπλήρουν τὴν σχετικὴν ἔλλειψιν τροφῆς διὰ τῆς ἀλείας. Ἡ χαρακτηριστικὴ τέχνη τῆς ἐν λόγῳ περιόδου σύγκειται ἀπὸ βαθέως γεγλυμμένα ἀνάγλυφα καθὼς καὶ γραμμικὴν ἐγχάραξιν ἐπὶ ὀστέων. Εἰς τὴν ἐποχήν ταύτην ἀνήκουν τὰ σχέδια τὰ χαραγμένα ὁλόγυρα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὀστέων, καὶ ἐξεφράσθη μάλιστα ἡ ἰδέα ὅτι τὰ στρογγυλὰ αὐτὰ ὀστᾶ μετὰ τὴν ἐγχάρακτον διακόσμησιν ἐχρησιμοποιοῦν οἱ παλαιολιθικοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι διὰ νὰ ἀποτυπώσῃ ἐγχρῶμα σχέδια ἐπὶ δερμάτων. Ὁ Parkyn ἀναφέρει ἐκ τοῦ de Mortillet περὶ τῶν ἐξ ὀστοῦ βελόνων τῆς ἐποχῆς τοῦ ρέννου (Μαγδαληνικῆς) ὅτι «εἶναι πολὺ ἀνωτέρας ἀπὸ τὰς τῶν ὑστερωτέρων, ἀκόμη καὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως. Οἱ Ρωμαῖοι, ἐπὶ παραδείγματι, οὐδέποτε ἔσχον βελόνας δυναμένας νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰς τῆς Μαγδαληνικῆς ἐποχῆς».

Εἶναι ἐντελὼς ἀδύνατον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ κάμωμεν ὑποθέσεις περὶ τῆς σχετικῆς διαρκείας τῶν ἐποχῶν αὐτῶν. Οὐτε εἴμεθα κἄν βέβαιοι περὶ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεως. Ἐκάστη διήρκεσεν ἴσως ἐπὶ τέσσαρας ἢ πέντε χιλιάδας ἐτῶν ἢ καὶ περισσότερον, δηλαδὴ περισσότερον ἀπὸ τὸ διπλάσιον τοῦ χρόνου, ὁ ὁποῖος παρήλθεν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέχρι σήμερον. Ἐπὶ πλέον αἱ ὑποδιαίρεσεις αὐταὶ στηρίζονται κυρίως ἐπὶ τῶν λειψάνων τῶν εὑρεθέντων ἐν Γαλλίᾳ καὶ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἰσπανίας. Ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὰ νότια τῆς Ἰσπανίας καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν γνωρίσματα δὲν ἀνευρίσκονται πλέον. Εἰς τὰ νότια μέρη ὁ τύπος τῆς ζωῆς ἦτο δια-

φορετικός, ἡ τροφὴ διαφορετικὴ καὶ τὰ ἐφόδια διὰ τὴν ζωὴν διαφορετικά.

Ἐπὶ τέλους φαίνεται ὅτι αἱ συνθήκαι ἤρχισαν νὰ στρέφονται ἐξ ὁλοκλήρου ἐναντίον τῶν θηρευτῶν αὐτῶν, τῶν νεωτέρων παλαιολιθικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τόσον μακρὸν χρό-

Ἀναπαράστασις ἐλωδῶν ἐκτάσεων καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτῶν ἐν ἀρχῇ τῆς παλαιολιθικῆς περιόδου.

νον εἶχον ἀκμάσει εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξηφανίσθησαν, νέα δὲ εἶδη ἀνθρώπων ἐνεφανίσθησαν ἐκ νότου καὶ ἀνατολῶν, ὅπως τοὺς ἀντικαταστήσουν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι φαίνεται ὅτι εἰσῆγαγον τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη, ὅτι συνετήρουν ποίμνια καὶ ἀγέλας καὶ ὅτι ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν. Νέος τρόπος ζωῆς, ὁ νεολιθικὸς τρόπος τῆς ζωῆς, ἐξηπλώθη ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἡ δὲ ζωὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ ρέννου καὶ τῶν νεωτέρων παλαιολιθικῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ ἐπεκράτησεν ἐπὶ χρονικὸν διάστημα πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ διαρρεῦσαν μεταξὺ τῶν πρώτων ἐξηκριβωμένων ἀρχῶν τῆς ἱστορίας καὶ ἡμῶν, ἐξηφανίσθη ἀπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς σκηνῆς.

Παρατηρεῖται διάθεσις μερικῶν συγγραφέων εἰς τὸ νὰ μεγαλοποιήσουν ὑπερβολικῶς τὰς διανοητικὰς καὶ σωματικὰς ιδιότητας τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς ἐποχῆς καὶ νὰ παραστήσουν αὐτοὺς ὡς θαῦμα. Συνολικῶς θεωρούμενοι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχον ἀξιοσημείωτα χαρίσματα, μικρὰ ὅμως σκέψις θὰ δείξῃ ὅτι εἶχον σχεδὸν ἐξ ἴσου ἀξιοσημείωτα ἐλαττώματα. Ἡ τεραστία πρόοδος, τὴν ὁποίαν δεικνύουν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς προγενεστέρους των Νεανδερθαλικούς καὶ τὸ εἰδικόν αὐτῶν καλλιτεχνικόν τάλαντον δὲν πρέπει νὰ μᾶς προκαταλαμβάνῃ, ὥστε νὰ μὴ βλέπωμεν τὰ λίαν καταφανῆ αὐτῶν μειονεκτήματα. Παρ' ὅλον τὸ ποσὸν τοῦ ἐγκεφάλου των, ἡ ποιότης αὐτοῦ περιωρίζετο εἰς στενὰ καὶ εἰδικὰ ὅρια. Εἶχον ζωερὰν ἐξωτερικὴν ἀντίληψιν, ὁξεῖαν αἴσθησιν τῆς μορφῆς τῶν ζώων, καὶ εἶχον μίαν πραγματικὴν κλίσιν καλλιτέχνου εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν μορφῶν. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποψιν ἦσαν τελείως ἀνθρώπινα ὄντα. Ἡ διάθεσις ὅμως αὕτη πρὸς τὸ ζωγραφίζειν καὶ ἰχνογραφεῖν παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς σημερινούς Μπουσμαν τῆς Ἀφρικῆς, εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς ἐρυθροδέρμους τῆς Καλιφορνίας καὶ εἰς τοὺς μαύρους τῆς Αὐστραλίας, δὲν εἶναι δὲ αὕτη χαρακτηριστικὸν γενικῶς ἀνωτέρου διανοητικοῦ ποιοῦ.

Ἡ συνολικὴ ἐντύπωσις ἐκ τῶν ἰχνογραφημάτων καὶ τῶν τοιχογραφιῶν των εἶναι πολὺ μεγάλη, δὲν πρέπει ὅμως νὰ κάμωμεν τὸ λάθος νὰ φαντασθῶμεν ὅλα αὐτὰ τὰ κατορθώματα ὡς συντελεσθέντα ἐντὸς βραχείας χρονικοῦ διαστήματος ἢ νὰ τὰ θεωρήσωμεν ὡς τὰ κατορθώματα ἐνὸς μόνου λαοῦ. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ρέννου διετέλεσαν ἀνενόχλητοι κάτοχοι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐπὶ χρονικὸν διάστημα τοῦλάχιστον δεκάκις μεγαλύτερον τοῦ διαρρέυσαντος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ μέχρι ἡμῶν, καθ' ὅλον δὲ αὐτὸ τὸ τεράστιον διάστημα ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἀναπτύξουν τὴν ζωὴν των καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ποικίλας δυνατότητας. Εὐρίσκοντο εἰς στενὴν ἐπαφὴν μὲ τὰ ζῶα, δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ἐξημέρωσαν ἄλλα ἐξ αὐτῶν, πλὴν τὸ πολὺ τοῦ ἵππου. Δὲν εἶχον σκύλους. Δὲν εἶχον τὰ κυριολεκτικῶς εἰπεῖν οἰκοδαίτα ζῶα. Τὰ παρηκολούθουν ἢ τὰ ἐνήδρευαν, τὰ συνελάμβαναν, τὰ ἐφόνευαν καὶ τὰ ἔτρωγαν. Δὲν φαίνεται νὰ ἐμαγείρευαν τὴν τροφὴν των. Ἴσως τὸ πολὺ νὰ ἐκαψάλιζαν τὸ κρέας ἢ νὰ τὸ ἔψηναν ἐπάνω εἰς τὰ κάρβουνα· δὲν ἦτο δυνατόν ὅμως νὰ κάμουν τι περισσότερον, διότι δὲν εἶχαν μαγειρικὰ σκεύη.

Μολονότι ὁ πηλὸς ἦτο εἰς αὐτοὺς πρόχειρος καὶ μολονότι εὐρέθησαν κάμποσα πήλινα εἰδώλια παλαιολιθικῆς ἐποχῆς, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν εἶχον πήλινα σκεύη. Μολονότι εἶχον μεγάλην ποικιλίαν ἐργαλείων ἐκ λίθου πυρίτου καὶ ὀστοῦ, ποτὲ δὲν προώδευσαν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ χρησιμοποίησουν ξυλείαν πρὸς κατασκευὴν μονίμων στεγασμάτων. Οὐδέποτε κατεσκεύασαν πελέκεις μὲ λαβὰς ἢ ἄλλα παρόμοια ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπον εἰς αὐτοὺς νὰ κατεργασθοῦν τὸ ξύλον. Δὲν εἶχον οἰκίας. Δὲν εἶναι καὶ βέβαιον ὅτι εἶχον σκηνὰς ἢ καλύβας. Ἴσως νὰ εἶχον σκηνὰς ἀπὸ δέρματα. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἰχνογραφήματά των φαίνονται νὰ ὑπνοοῦν κατὰ παρόμοιον. Ἀμφίβολον, εἶναι ἂν ἐγνώριζον τὸ τόξον. Δὲν ἄφησαν ὀπίσω των καλὰς αἰχμὰς βελῶν. Δὲν ἐγνώριζον νὰ καλλιεργοῦν σιτηρὰ ἢ λαχανικὰ οἷουδήποτε εἶδους. Αἱ γυναῖκες των ἦσαν πιθανῶς, ὅπως αἱ γυναῖκες τῶν ἐρυθροδέρμων, μικροσωμότεροι ἀπὸ τοὺς ἄνδρας· τὰ παλαιότερα εἰδώλια παριστάνουν αὐτὰς ὡς ὑπερβολικὰ παχυσάρκους σχεδὸν ὅπως εἶναι συχνὰ σήμερον αἱ γυναῖκες τῶν Μπουσμαν. Αἱ τελευταῖαι αὗται παχύνονται τεχνητῶς διὰ τὸν γάμον, καὶ τὸ αὐτὸ ἴσως θὰ συνέβαινε μὲ τὰς γυναῖκας τῆς λιθίνης ἐποχῆς. Ἦσαν δὲ μικρότεροι τῶν ἀνδρῶν, διότι, ἀναμφιβόλως, ἤρχιζαν νὰ τεκνοποιοῦν πρὶν ὑποστοῦν τελείαν ἀνάπτυξιν. Ἡ πρωτόγονος γυνὴ ἦτο πλᾶσμα ὑποτελές.

Οἱ νεώτεροι αὐτοὶ παλαιολιθικοὶ ἄνθρωποι ὡς μόνον ἐνδυμα μετεχειρίζοντο δέρματα ζώων. Δὲν φαίνεται νὰ ἔκαμνον χρῆσιν φυτικῶν ἱνῶν, οἷουδήποτε εἶδους, πρὸς ὕφανσιν. Τὰ εἰδώλια των εἶναι γυμνά. Ἐὰν ἐξαιρέσῃ τις ἓνα δῆμα, τὸ ὁποῖον ἐρριπτον ἐπάνω των, ὅταν ἔκαμνε ψύχος, ἦσαν γυμνοί, ζωγραφισμένοι ἄγριοι. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς γυναῖκας των καὶ τὴν τέχνην των, ὁμοιάζον πολὺ μετὰ τοὺς Μπουσμαν τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς. Κατὰ δὲ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ κυνῆγι τῶν ρέννων ὁμοιάζον πολὺ μὲ τοὺς ἐρυθροδέρμους τοῦ Λαβραδὸρ. Οἱ κυνηγοὶ αὐτοὶ ἔζησαν ἐπὶ διακοσίους αἰῶνας εἰς τὰς ἀναπτειπταμένας στέππας, καὶ ἴσως κατελήφθησαν ἀπὸ τὴν προῖπουσαν βλάστησιν τῶν δασῶν τῆς Εὐρώπης, ἐφ' ὅσον τὸ κλίμα ἐγένετο ἡπιώτερον καὶ ὑγρότερον. Ὅταν δὲ οἱ ρέννοι καὶ οἱ ἄγριοι ἵπποι ὀλιγόστευσαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐγεννήθη νεώτερος τύπος ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ μὲ περισσότερα μέσα ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῶν τροφίμων καὶ μεγαλυτέραν ἐπιμονὴν εἰς μόνιμον ἐγκατάστασιν, πιθανῶς δὲ καὶ μὲ εὐρύτεραν

κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ ρέννου εὐρέθησαν ὑποχρεωμένοι ἢ νὰ μάθουν νέους τρόπος ζωῆς ἢ νὰ ἐξαφανισθοῦν.

2. Ἡ γεωγραφία τοῦ Πάλαιολιθικοῦ κόσμου.

Εἶναι πολὺ σπουδαῖον νὰ ἔχη κανεὶς πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῆς γεωγραφίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρέννου καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Εἶναι ζήτημα, τὸ ὁποῖον συχνὰ παραμελεῖται. Ἀφοῦ καὶ ἄνθρωπος τῆς περιωπῆς τοῦ Fairfield Osborn περιέπεσε σχετικῶς εἰς τοιοῦτον σφάλμα. Γράφει λ.χ. περὶ τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἰσπανίαν τῶν πολιτισμῶν τῆς Χιλικῆς καὶ Μουστερικῆς ἐποχῆς ἐλθόντων ἐξ Αἰγύπτου διὰ μέσου τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ὡς ἂν καὶ τότε, ὅπως τώρα, αὕτη ἦτο ἡ μόνη δυνατὴ ὁδός. Ὁ καθηγητὴς Obermaier προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερον. Διατυπώνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῆς Χιλικῆς ἐποχῆς ἐφθασεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐξ Ἀφρικῆς «ἐπὶ πρωτογόνου τινὸς εἵδους σχεδιάς».

Ἡ σχεδιά αὕτη ἦτο ἐντελὼς περιττή. Εἰς τὴν ἐπομένην σελίδα παρέχομεν τὸν κατὰ προσέγγισιν χάρτην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας, ὅπως ἦτο πρὸ τριάκοντα περίπου χιλιάδων ἐτῶν, καὶ ὁ ἀναγνώστης ρίπτων εἰς αὐτὸν ἓνα βλέμμα θὰ ἴδῃ πόσον παράλογον θὰ εἶναι νὰ κάμῃ κανεὶς λόγον περὶ τῆς Ἰσπανίας ὡς περὶ τμήματος τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀνέκαθεν σταθερῶς κεχωρισμένον.

Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μία παρεμπύπτουσα παρατήρησις· τὸ εὐρύτερον ζήτημα δι' ἡμᾶς εἶναι προφανὲς, ὅτι ὅλοι οἱ παλαιολιθικοὶ αὐτοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔζων τρόπον τινὰ εἰς τὸ περιθώριον τοῦ τότε κόσμου. Δὲν ἔχομεν ἀκόμη εἰς τὴν κατοχὴν μας τὸ κύριον κείμενον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τοῦ ρέννου ἦτο ζωὴ ἀκριτική. Ἐζων εἰς τὰ γυμνὰ καὶ ἄγονα ὑψίπεδα πρὸς βορρᾶν τῶν καλυτέρων γαιῶν τοῦ κόσμου. Πρὸς νότον καὶ δυσμὰς ἦτο ἡ λεκάνη τῆς Μεσογείου. Ἐκεῖ, κρυμμένα διὰ παντὸς ἴσως ὑπὸ τὰ γαλανὰ ὕδατα, πρέπει νὰ ὑπάρχουν τὰ λείψανα ἀνθρώπων συγχρόνων μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῶν ρέννων, διατελέσαντας πιθανῶς πολὺ περισσότερον πρῶτευμένους, ἀλλὰ καὶ ὀλιγώτερον ἄγνοους. Αἱ μεγάλαὶ αὐταὶ κοιλάδες περὶ τὰς λίμνας τῆς κοίτης τῆς Μεσογείου καὶ εἰς τὸ τρίγωνον τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης παρῆχον πιθανῶς θαυμασίας συνθήκας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν

τῶν ἀνθρώπων. Ἡ κυρία σκηνὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας πρὸ 20.000 ἐτῶν μᾶς ἐμφανίζεται κειμένη νοτιανατολικῶς τῆς Γαλλοϊσπανικῆς περιοχῆς, τῆς μόνης περιοχῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, ἡ ὁποία μέχρι τοῦδε ἐξηρευνήθη δεόντως διὰ λείψανα καὶ ἵχνη τοῦ πρωτογενοῦς ἀνθρώπου.

Ὁφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τοὺς ἀτρύτους κόπους τοῦ καθ. Obermaier τῆς Μαδρίτης τὸ ὅτι ἀρχίζομεν νὰ ἀντιλαμβανώμεθα, ὅτι ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ ρέννου ἐπεκράτουν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν βόρειον Ἰσπανίαν, οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι διῆγον πλάνητα βίον ἐπὶ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ ἰσπανικοῦ ἐδάφους καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, εἶχον διάφορον πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἀποκαλεῖ (ἀπὸ μίαν τοπωνυμίαν τῆς Τύνιδος) Κ α ψ ι α ν ὀ ν πολιτισμόν. Ὁ Καψιανὸς πολιτισμὸς δὲν ὑπῆρξε συνέχεια τοῦ Ἀουριγναϊκοῦ, Σολουτρικοῦ καὶ Μαγδαληνικοῦ πολιτισμῶν τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἦτο σύγχρονος μὲ αὐτούς. Ἦτο διαφορετικὸς, ἐν τῷ συνόλῳ δὲ ὑπονοεῖ μᾶλλον προηγμένης κοινωνικᾶς συνθήκας. Στερεῖται ἴσως τῆς παραστατικῆς ἐμφάσεως τῆς βορείου τέχνης (ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὰ σπήλαια τῆς Ἀλταμίρας μὲ τὰς θαυμασίας τοιχογραφίας), ἐξ ἄλλου ὅμως παρέσχεν εἰς ἡμᾶς σημαντικὸν ἀριθμὸν ζωγραφιδῶν ἐμφανίζουσῶν ἀνθρώπινα ὄντα δρῶντα ποικιλοτρόπως. Κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ εἰκόνες εἶναι ζωγραφισμέναι εἰς τὰ πλευρὰ τῶν βράχων καὶ ὁμοιάζουν ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν τεχνοτροπίαν μὲ πολλὰς παλαιὰς καὶ νεωτέρας εἰκονογραφίας ἐπὶ βράχων φιλοτεχνηθείσας ἀπὸ τοὺς Μπρῦσμιν τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς. Καψιαναὶ ζωγραφίαι εὐρέθησαν ἐπίσης καὶ ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἡ ζωὴ τὴν ὁποίαν ἀναπαριστάνουν αἱ καψιαναὶ ζωγραφίαι εἶναι ζωὴ εὐκολωτέρα διατελοῦσα ὑπὸ μᾶλλον εὐαρέστους κλιματολογικᾶς συνθήκας καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν βορειότερων κυνηγῶν τοῦ ρέννου. Εἰς τὰς ζωγραφίας αὐτὰς δὲν βλέπομεν οὔτε ρέννους οὔτε ἄρκτους οὔτε βόνας, ἀλλὰ κυριαρχοῦντα ζῶα εἶναι ἡ κοινὴ ἔλαφος καὶ ὁ ἄγριος βοῦς. Παρουσιάζονται ἐπίσης καὶ ρινόκεροι καὶ ὄναγροι καὶ αἶγαγροι. Οἱ ἄνδρες κρατοῦν τόξα καὶ εἶναι ἐντελῶς γυμνοί, αἱ πλείστα ὅμως τῶν γυναικῶν εἰκονίζονται ὡς φοροῦσαι φοῦστες. Κοσμήματα ἐκ πτερῶν εἶναι συχνά. Μία σκηνὴ δεικνύει ἄγρην κόπρου καὶ μία ἄλλη τὸ κάπνισμα μιᾶς κυφελῆς ἄγρίων μελισσῶν. Ὑπάρχουν ἐπίσης συμπλέγματα, τὰ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παριστάνουν ἱεροὺς χορούς, καθὼς καὶ μορφαὶ ἀνθρώπων φορούντων

προσωπίδας, παριστανούσας ζῶα, κατὰ τε τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ὤμους τῶν.

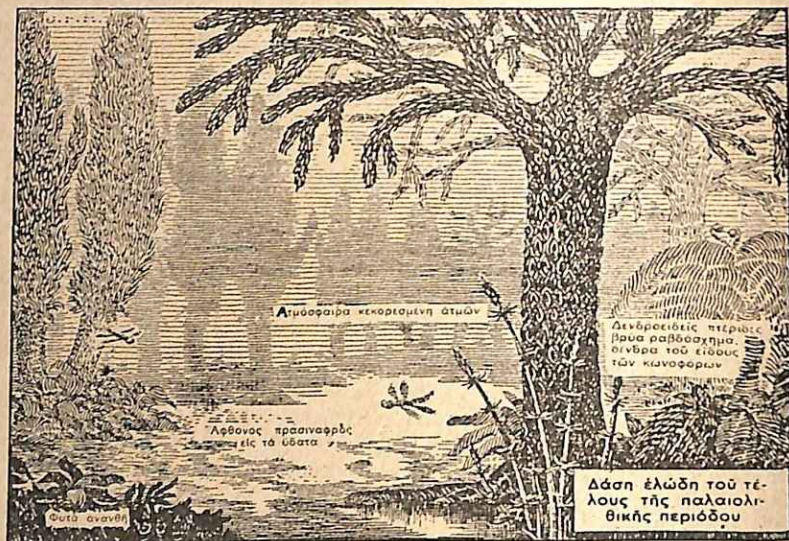
3. Τὸ τέλος τοῦ παλαιολιθικοῦ αἰῶνος.

Πρὸ 12.000 ἐτῶν ἢ καὶ ὀλιγώτερον, μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν δασῶν καὶ μίαν μεγάλην μεταβολὴν τῆς χλωρίδος ἡ μακροχρόνιος ἐπικράτησις τῆς κυνηγετικῆς ζωῆς ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέλος τῆς. Οἱ ρέννοι ἐξηφανίζοντο. Αἱ μεταβαλλόμεναι συνθήκαι φέρουν συνήθως μετ' ἑαυτῶν νέας νόσους. Ἐνδέχεται νὰ ὑπῆρξαν λοιμοὶ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Εἰς τὴν Γαλλίαν φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε χάσμα πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νέου πληθυσμοῦ· εἰς τὰ νότια ὅμως τῆς Εὐρώπης ὁ νεώτερος καψιανὸς πολιτισμὸς μεταβαίνει διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Obermaier καλουμένου Ἐ π ι π α λ α ι ο λ ι θ ι κ ο ὕ σταδίου εἰς τὸν Ἀ ζ ί λ ι ο ν πολιτισμόν (ἀπὸ τὸ σπήλαιον τοῦ Mas d'Azil). Αἱ σηματοποιημέναι ζωγραφίαι τῆς καψιανῆς φυλῆς γίνονται περισσότερον διαγραμματικαὶ κατὰ τὸ ἀζίλιον στάδιον, εὐρέθησαν δὲ πολυάριθμοι κροκάλοι ζωγραφισμένοι μὲ χονδρὲς πινελίαι, αἱ ὁποῖαι γνωρίζομεν τώρα ὅτι παρίστανον τοὺς κανονικοὺς τύπους ἀνθρώπου καὶ ζώου. Διάφοροι φυλαὶ τῆς Αὐστραλίας ἔχουν σήμερον πολὺ προσομοίους ζωγραφισμένους λίθους, οἱ ὅποιοι λέγονται «λίθοι τῶν ψυχῶν», καὶ πιστεύονται ὡς ἐνσαρκώνουσαι ἐν μέρει ἢ καὶ ἐν ὅλῳ τὴν ψυχὴν ἢ τὰς ἰδιότητας ἐνὸς ἀποθανόντος προπάτορος.

Οἱ νέοι αὐτοὶ ἄνθρωποι ἦσαν ἄνθρωποι μελᾶν με λεπτὰ χαρακτηριστικά· ἦσαν ἡ πρωτοπορεία νέας φυλῆς, τῆς μεσογειακῆς σιτόχρου ἢ ἰβηρικῆς φυλῆς, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ᾔηται ἡ ἐπικρατοῦσα φυλὴ εἰς τὴν νότιον Εὐρώπην. Αἱ κοινότητες αὐτῶν, ἐφ' ὅσον τὰ δάση ἐξηπλοῦντο ὁσημέραι εἰς τὰς στέππας ἐξετείνοντο πρὸς βορρᾶν διὰ νὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς ὅλονεν ἐξαφανιζομένους κυνηγούς πρὸ δέκα ἢ δώδεκα χιλιάδων ἐτῶν.

Ὁ χάρτης τοῦ κόσμου διεμορφοῦτο περίπτου συμφῶνως πρὸς τὰ σημερινὰ αὐτοῦ περιγράμματα· τὸ τοπτεῖον καὶ ἡ χλωρίς καὶ ἡ βλάστησις ἤρχίζον νὰ προσλαμβάνουν τὰ καὶ νῦν χαρακτηριστικὰ αὐτῶν. Τὰ ἐπικρατοῦντα ζῶα εἰς τὰ ὅλονεν ἐπεκτεινόμενα δάση τῆς Εὐρώπης ἦσαν ἡ ἔλαφος, ὁ πρωτογενὴς βοῦς καὶ ὁ βόνασος· ὁ μαμούθ καὶ ὁ μοσχοφόρος βοῦς (ἀρκτικαὶ τύποι) εἶχον ἐξαφανισθῇ. Ὁ πρωτογενὴς βοῦς (Bos Primi-

genius) δὲν ὑπάρχει πλέον σήμερον, ἐπέζη ὁμως εἰς τοὺς γερμανικοὺς δρυμοὺς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας καὶ ἴσως καὶ πολὺ βραδύτερον. Οὐδέποτε εἶχεν ἐξημερωθῇ. Ἐξημερωμένα κατοικίδια κτήνη εἰσήχθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην εἰς ὑστερωτέρους χρόνους καὶ εἶναι διαφορετικῆς ρά-

Ἀναπαράστασις δασώδους τοπίου ἐπὶ ἐλώδους ἐκτάσεως τοῦ τέλους τῆς παλαιολιθικῆς περιόδου.

τσας. Ὁ πρωτογενὴς βοῦς εἶχεν ὕψος εἰς τοὺς ὤμους ἔνδεκα ποδῶν, ἴσος πρὸς τὸν ἐλέφαντα.

Υπῆρχον ἀκόμη λέοντες εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, ὅπου καὶ διετηρήθησαν μέχρι τοῦ 1000 ἢ 1200 π.Χ. Οἱ λέοντες τῆς Βυττεμβέργης ἢ νοτίου Γερμανίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχον διπλάσιον μέγεθος τοῦ σημερινοῦ λέοντος. Ἡ Νότιος Ρωσία καὶ ἡ Κεντρικὴ Ἀσία ἦσαν πυκνῶς δασόφυτοι· ὑπῆρχον δὲ ἐλέφαντες εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν, ἐνῶ ἡ βλάστησις τοῦ Ἀλγερίου ὁμοιάζε μετὰ τὴν τῆς σημερινῆς τροπικῆς Ἀφρικῆς.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν Εὐρώπην οὐδέποτε εἶχον προχωρήσει βορειότερον τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης ἢ τῶν Βρεττανικῶν Νήσων, τῶρα ὁμως ἡ Σκανδιναυικὴ χερσόνησος καὶ ἴσως καὶ ἡ Μεγάλῃ Ρωσίᾳ ἦσαν χῶραι, αἱ ὅποιαι προσεῖλκυον τοὺς ἀνθρώπους εἰς κατοχὴν αὐτῶν. Δὲν ὑπάρχουν παλαιολιθικὰ λείψανα εἰς τὴν Σουηδίαν ἢ Νορβηγίαν. Ὅταν τὸ πρῶτον ὁ ἄνθρωπος εἰσεχώρησεν εἰς τὰς χώρας ταύτας, εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὸ νεολιθικὸν στάδιον τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως.

4. Δὲν ὑπάρχουν ὑπάνθρωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

Δὲν ἔχομεν πραγματικῶς πειστικὰς μαρτυρίας περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀνθρώπων εἰς τὴν Ἀμερικὴν πρὸ τοῦ τέλους τῆς πλειστοκαίνου διαπλάσεως. Λέγεται ὅτι εὐρέθησαν ἡώλιθοι εἰς μερικὰ μέρη ἀλλ' ὅχι ἐν ἀφθονίᾳ. Ἡ αὐτὴ χαλάρωσις τοῦ κλίματος, ἡ ὅποια ἐπέτρεψε τὴν ὑποχώρησιν τῶν κυνηγῶν τῶν ρέννων εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ Σιβηρίαν, ἐφ' ὅσον αἱ νεολιθικαὶ φυλαὶ ἐπροχώρουν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐνδέχεται νὰ κατέστησε δυνατὸν εἰς αὐτοὺς νὰ διέλθουν ἀπὸ τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν τώρα χωρίζει ὁ Βερίγγειος Πορθμὸς, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ φθάσουν εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν ἥπειρον. Ἐκείθεν ἐξηπλώθησαν πρὸς νότον μετὰ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων. Ὅταν ἐφθασαν εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν εὗρον ἐκεῖ τὸ μεγαθήριον, τὸν γλυπτόδοντα καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκλιπόντα πλάσματα, τὰ ὅποια ἐκεῖ ἤκμαζον ἀκόμη.

Ὅλα τὰ ἀνθρώπινα λείψανα, ποὺ εὐρέθησαν ἐν Ἀμερικῇ, ἔχουν προφανῶς τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀμερινδιονικοῦ τύπου. Δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν προγενεστέρα φυλὴ ὑπανθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο τέλειος ἄνθρωπος ὅταν εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ὁ παλαιὸς κόσμος ὑπῆρξεν ἢ κοιτὶς τῶν διαφόρων φυλῶν τῶν ὑπανθρώπων. Κάπου μεταξὺ Νοτίου Ἀφρικῆς καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Μεσογείου αἱ ἐν λόγῳ φυλαὶ ἐπάλαισαν διὰ νὰ ἐξελιχθῶν εἰς τὸν προορισμὸν τῶν, ἐφ' ὅσον ἡ ξηρὰ ἀνεδέυετο καὶ ἐβυθίζετο, καὶ τὰ δάση παρεχώρουν τὴν θέσιν τῶν εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἡ ἔρημος εἰς αὐτά. Ἴσως αὐτὸ νὰ συνέβη ἐκεῖ, ὅπου σήμερον ἐκτείνεται ὁ Ἰνδικὸς ὠκεανός. Ἀς ἐπαναλάβωμεν ἄλλην μίαν φοράν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ παλαιολιθικοῦ ἀνθρώπου εἶναι μονομερὴς ἀφήγησις, γραφείσα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νῦν ὑπάρχοντος ὕλικου, τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ὕλικου. Τὸ ὕλικόν τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὸ

κύριον μέρος τῆς ἱστορίας αὐτῆς εἶναι ἀκόμη ἀπρόσιτον. Τὸ κύριον μέρος τῆς ἱστορίας αὐτῆς συνετελεῖτο, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Neanderthal ἐπλανῶντο ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, εἰς κάποιαν μὴ καθορισθεῖσαν ἀκόμη περιοχὴν καὶ ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἴσως τώρα εἰς τὰ βόρεια τῆς θαλάσσης, ὅπου δὲν δύναται νὰ φθάσῃ ἡ ἡμετέρα ἔρευνα.

ΙΧ. Ὁ Νεολιθικὸς ἄνθρωπος τῆς Εὐρώπης.

Ι. Ἀρχίζει ἡ ἐποχὴ τῆς καλλιέργειας τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Νεολιθικὴ φάσις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἤρχισεν ἐν Εὐρώπῃ περίπου πρὸ 10.000 ἢ 12.000 ἐτῶν. Εἰς τὸ νεολιθικὸν ὅμως στάδιον εἶχον φθάσει πιθανῶς οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ νοτιοανατολικάς χώρας χιλιάδας τινὰς ἔτη ἐνωρίτερον. Οἱ νεολιθικοὶ ἄνθρωποι εἰσήλασαν βραδέως εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὰ νότια ἢ νοτιοανατολικά, ἐφ' ὅσον οἱ ρέννοι καὶ αἱ στέππαι ἀντικαθίσταντο ἀπὸ τὰ δάση καὶ τὰς νεωτέρας συνθήκας ζωῆς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ νεολιθικὸν στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ χαρακτηρίζουν τὰ ἑξῆς γνωρίσματα:

1. Ἡ παρουσία λείων λιθίνων ἐργαλείων καὶ ἰδιαιτέρως ὁ λίθινος πέλεκυς, ὁ ὁποῖος ἦτο προσδεδεμένος εἰς ξυλίνην λαβὴν. Βραδύτερον τὸ ἐργαλεῖον τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο μᾶλλον διὰ κατεργασίαν ξύλων παρά ὡς ὄπλον. Εὐρίσκονται ἐπίσης ἄφθονοι αἰχμαὶ βελῶν. Ἀλλὰ τὸ ὅτι μερικά ἐργαλεῖα εἶχον λειανθῇ δὲν ἀποκλείει τὴν συνύπαρξιν μεγάλου πλήθους ἐργαλείων ἀπὸ ἄξεστον λίθον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν μὴ λείων αὐτῶν ἐργαλείων ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν νεολιθικὴν καὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν παλαιολιθικὴν περίοδον.

2. Ἡ ἀρχὴ κάποιας καλλιέργειας τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ χρῆσις φυτῶν καὶ σπόρων. Ὑπάρχουν ἐν τούτοις ἄφθονοι μαρτυρίαι ὅτι τὸ κυνῆγι ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ μεγάλην σπουδαιότητα κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ὁ νεολιθικὸς ἄνθρωπος δὲν ἐπέδωκε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν γεωργίαν. Ἐκαμε μόνον συγκομιδὴν ἀπὸ καρπῶν, ποὺ εὕρισκεν εἰς ἀγρίαν κατάστασιν, ἢ μᾶλλον αἱ γυναῖκες κατεγίνοντο νὰ συλλέγουν ἀγρία χόρτα καὶ ἀγρίους σπόρους καὶ νὰ τοὺς σπείρουν, ἐνῶ ὁ ἀνὴρ ἐκυνηγοῦσε. Βραδύτερον ἐγίνε γεωργός.

3. Ἡ χρῆσις πηλίνων σκευῶν καὶ τὸ δι' αὐτῶν κατάλληλον μαγεῖρευμα τῶν τροφίμων. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔτρωγε πλέον τὸ κρέας τοῦ ἵππου.

4. Τὰ κατοικίδια ζῶα. Ὁ σκύλος ἐνεφανίσθη πολὺ ἐνωρίς. Ὁ νεολιθικὸς ἄνθρωπος εἶχεν ἐξημερώσει τὰ βόδια, τὰ πρόβατα, τὰς αἰγὰς καὶ τοὺς χοίρους. Ἦτο κυνηγός, ποὺ μετεβλήθη εἰς ποιμένα κοπαδιῶν ἀπὸ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἐκυνηγοῦσε.

5. Τὸ πλέξιμον καὶ ἡ ὕφανσις.

Οἱ νεολιθικοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι πιθανῶς «μετηνάστευσαν» εἰς τὴν Εὐρώπην, καθ' ὃν τρόπον οἱ ἄνθρωποι τοῦ ρέννου εἶχον μεταναστεύσει πρὸ αὐτῶν. Δηλαδή ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, ἐφ' ὅσον τὸ κλίμα μετεβάλλετο, ἐπροχώρουν, παρακολουθοῦντες τὰ εἶδη τῆς τροφῆς, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον συνηθίσει. Δὲν ἦσαν «νομαδικοὶ βίος», ὅπως καὶ ὁ κυρίως πολιτισμὸς, ἀνεπτύχθη βραδύτερον.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν ἂν οἱ νεολιθικοὶ ἄνθρωποι ἦσαν ἐπήλυδες ἢ ἂν εἶχον δημιουργήσει τὰς τέχνας των, ἢ τὰς εἶχον δανεισθῇ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ τῶν κυνηγῶν καὶ τῶν ψαράδων τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς ἐποχῆς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ κυνηγοὶ τῶν ρέννων ὑπεχώρησαν. Οἱ καψιανοὶ ὅμως πληθυσμοὶ ἐν μέρει αὐτοὶ ἀνέπτυρῃσαν. Οἱ καψιανοὶ ὅμως πληθυσμοὶ ἀπὸ πλέον ἀνεπτυγμένους ἄνθρωπους πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς τοὺς νέους τρόπους τῆς ζωῆς.

Ὅ,τι καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν μὲ βεβαιότητα, ὅτι μεταξὺ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νεολιθικοῦ τρόπου τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐποχῆς μας δὲν παρεμβάλλεται πλεόν κανὲν μεγάλο χάσμα, καμμία ἐξαφάνισις ἐνός εἶδους ἀνθρώπου καὶ ἀντικατάστασις αὐτοῦ δι' ἄλλου εἶδους. Ὑπάρχουν ἐπιδρομαὶ, κατακτήσεις, αἱ διάφοροι φυλαὶ ὅμως δὲν ἐσσεῖς καὶ ἀναμίξεις πληθυσμῶν· αἱ διακρίσεις νὰ προσαρμῶνται παύσαν νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐγκαθίστανται εἰς τὰς περιοχάς, εἰς τὰς ὁποίας ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Οἱ νεολιθικοὶ ἄνθρωποι τῆς Εὐρώπης ἦσαν οἱ λευκοὶ πρόγονοι τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊῶν. Ἰσως νὰ εἶχον χροῖμα δέρματος πλεόν μελαφόν, παρ' ὅσον ἔχουν πολλοὶ τῶν ἀπογόνων των· περὶ τούτου δὲν δύναμεθα νὰ εἰπώμεν μετὰ βεβαιότητος. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τοῦ πολιτισμοῦ ἐξηκολούθησεν ὁμαλῇ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, ὅτε ἤρχισεν ἡ νέα ἐποχὴ τοῦ

λιθάνθρακας, τοῦ ἀτμοῦ καὶ τῆς ὑπὸ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως κινουμένης μηχανῆς.

Πρῶτον ἐκ τῶν μετάλλων ἐνεφανίσθη μετὰ πολὺν καιρὸν ὁ χρυσός, συγχρόνως δὲ ὁ γαγάτης καὶ τὸ ἤλεκτρον. Τὰ προϊστορικά λείψανα τῆς Ἰρλανδίας εἶναι ἰδιαιτέρως πλούσια εἰς χρυσόν ἴσως πρὸ 6.000 ἢ 7.000 ἐτῶν οἱ νεολιθικοὶ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ κάμνουν χρήσιν χαλκοῦ εἰς ὠρισμένα κέντρα, κατασκευάζοντες ἐξ αὐτοῦ ἐργαλεῖα κατὰ τὸ ὑπέδειγμα περίπου τῶν λιθίνων τοιούτων. Ἐχυναν τὸν χαλκὸν εἰς μήτρας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδιδον τὸ σχῆμα τῶν λιθίνων ἐργαλείων. Πιθανὸν νὰ εὕρισκον κατ' ἀρχὰς φυσικὸν χαλκόν, εἰς τὸν ὁποῖον μὲ σφυρηλασίαν ἔδιδον τὸ κατάλληλον σχῆμα. Φυσικὸς χαλκὸς εὕρεται ἀκόμη εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Κορνοῦάλλην καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη. Ὁ ἀμιγῆς ὅμως αὐτὸς χαλκὸς εἶναι κατώτερος τοῦ πυριτολίθου ὡς ὕλικόν πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείων, διότι ἡ ἀκρότης του δὲν ἀντέχει εἰς τὴν χρήσιν. Ὁ χαλκὸς ἀναμειγμένος μετὰ κασσίτερου (μέχρις ἀναλογίας ἑνὸς δεκάτου κασσίτερου) γίνεται πολὺ σκληρότερος. Βραδύτερον δὲν ριποκινδυνεύομεν νὰ προσδιορίσωμεν δι' ἀριθμῶν, οἱ ἄνθρωποι εἶχον ἐφεύρει πῶς νὰ ἐξάγουν χαλκὸν ἀπὸ τὸ σχετικὸν μετάλλευμα. Ἰσως, ὅπως τὸ ὑπέθεσεν ὁ λόρδος Ἀβέμπιουρυ, νὰ ἀνεκάλυψαν τὸ μυστικὸν αὐτὸ κατὰ τύχην, ἐνῶ ἐχρησιμοποιοῦν κομμάτια ἐκ τοῦ μεταλλεύματος αὐτοῦ μαζὶ μὲ τοὺς κοινούς λίθους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκτιζον τοὺς λάκκους τῶν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦν ὡς φούρνους διὰ νὰ μαγειρεύουν.

Εἰς τὴν Κίαν, εἰς τὴν Κορνοῦάλλην καὶ ἀλλαχοῦ τὸ μετάλλευμα τοῦ χαλκοῦ καὶ τὸ μετάλλευμα τοῦ κασσίτερου εὕρισκονται εἰς τὴν αὐτὴν φλέβα, εἰς δὲ τὴν Οὐγγαρίαν ὁ χαλκὸς εὕρεται ἀναμειγμένος μὲ ἀντιμόνιον· καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξ ὀλιγορίας μᾶλλον παρὰ ἐξ ἱκανότητος οἱ ἀρχαῖοι ἐκείνοι μεταλλουργοὶ παρήγαγον τὸν σκληρότερον καὶ καλύτερον μεταλλουργόν, ποῦ εἶναι κράμα χαλκοῦ καὶ κασσίτερου. Ὁ χαλκοκασσίτερος δὲν εἶναι μόνον σκληρότερος τοῦ χαλκοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς κράμα τοῦ χαλκοῦ μετὰ τοῦ κασσίτερου εἶναι εὐτηκτότερον καὶ εὐκολώτερα χύνεται εἰς τύπους. Τὰ ἐργαλεῖα, τὰ λεγόμενα ἐκ καθαροῦ χαλκοῦ, περιέχουν συνήθως μικρὰν ἀναλογίαν κασσίτερου, δὲν ὑπάρχουν δὲ γνωστὰ ἐργαλεῖα ἐκ κασσίτερου, οὔτε ἱκαναὶ μαρτυρίαι διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἐγνώριζαν τὸν κασσίτερον ὡς χωριστὸν μέταλλον.

Βῶλος κασσίτερου εὐρέθη εἰς τὰ κοιτάσματα τῶν λιμνῶν οἰκίσεων τῆς Ἑλβετίας, εἰς δὲ τὴν Αἴγυπτον ὁ κασσίτερος οἶτο γνωστὸς ἐπὶ τῆς 18ης δυναστείας ὡς ξένον προϊόν εἰσαγόμενον. Ὁ κασσίτερος ἀπαντᾷ σπανίως μετὰ τῶν μυκηναϊκῶν εὐρημάτων, ὑπάρχουν δὲ (βραδύτερον πιθανῶς ἄλλ' ἄγνωστον ποίας ἀκριβῶς χρονολογίας) ἀντικείμενα ἐκ κασσίτερου εἰς τὸν Καύκασον. Εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ διακρίνωμεν τὸν κασσίτερον ἀπὸ τὸ ἀντιμόνιον. Ὑπάρχει ἀρκετὴ ποσότης χαλκοκασσίτερου τῆς Κύπρου, περιέχουσα ἀντιμόνιον· πολλάκις τὸ ἀντιμόνιον φαίνεται ὡς ὁ κασσίτερος—οἱ ἀρχαῖοι προσπαθοῦσαν νὰ εὕρουν κασσίτερον, ἀλλὰ πραγματικῶς εὕρισκον ἀντιμόνιον καὶ τὸ θεώρουν κασσίτερον. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν εὐρέθη τὸ ὑπόλειμμα χαλκίνου χωνευτοῦ, εἰς διαφόρους δὲ τόπους ὑπολείμματα ἀπὸ χαλκοκασσίτερινᾶ χυτήρια. Ἡ μέθοδος τῆς τήξεως, ὅπως τὴν φανερώνουν τὰ εὐρήματα αὐτά, ἐπιβεβαιώνουν τὰ προεκτεθέντα. Εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου ψευδάργυρος καὶ χαλκὸς εὕρισκονται μαζὶ, παρήχθη ὁ χαλκοκασσίτερος ὅπως καθ' ὅμοιον τυχαῖον τρόπον παρήχθη ὁ ὀρεῖαχαλκος ἢ χαλκοψευδάργυρος, ὁ ὁποῖος εἶναι κράμα τῶν δύο αὐτῶν μετάλλων. Τόσον μικρὰ ἦτο ἡ μεταβολή, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὰς συνθεσίας καὶ τὰς μεθόδους τῆς ζωῆς ἢ ἐμφάνις τοῦ χαλκοῦ, ὥστε ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ ἐκ χαλκοῦ πελέκεις καὶ τὰ ἄλλα ἐργαλεῖα, ποῦ κατασκευάζοντο, ἐχύνοντο εἰς μήτρας ἐχούσας ἀκριβῶς τὸ σχῆμα τῶν οὕτω διὰ μεταλλίνων, ἀντικαθισταμένων λιθίνων ἐργαλείων.

Ἐπὶ τέλους, πρὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐνωρίτερον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ τήκουν τὸν σίδηρον. Ὁ σίδηρος ἦτο γνωστὸς πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἦτο μετ' ἐωρίτης σίδηρος. Ὅπως οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων γνωρίζουν, οἱ μετεωρίθιοι εἶναι κυρίως βῶλοι σιδήρου καὶ νικελίου. Ἦτο σπάνιος καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ κοσμήματα ἢ πρὸς μαγικοὺς σκοπούς. Ἀφοῦ ἡ τέχνη τῆς χωνεύσεως τοῦ μετάλλου ἀπέβη γνωστὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδόλως παράδοξον ὅτι ἀνεκάλυψαν καὶ τὸν σίδηρον. Ἐχώνεον τὸν σίδηρον φασφῶντες μὴ φωτιά ἀπὸ ξυλάνθρακα καὶ τὸν κατεργάζοντο σφυρηλατοῦντες αὐτὸν πυρακτωμένον. Κατ' ἀρχὰς ἡ παραγωγή τοῦ σιδήρου περιωρίζετο εἰς μικρὰ σχετικῶς κομμάτια, ἢ δὲ ἐμφάνις του ἔφερε βαθμὴδὸν ἐπανάστασιν εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἐργαλεῖα· τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ μεταβάλῃ τὸν γενικόν

χαρακτῆρα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν αὐτὴν περίπου ζωὴν, τὴν ὁποῖαν διῆγον οἱ μᾶλλον μονίμως ἐγκατεστημένοι νεολιθικοὶ ἄνθρωποι πρὸ δέκα χιλιάδων ἐτῶν, διῆγον καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν ἀποκέντρων μερῶν τῆς Εὐρώπης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος.

Συνήθως γίνεται λόγος περὶ τῆς λιθίνης ἐποχῆς, περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ, καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου εἰς τὴν Εὐρώπην, δὲν εἶναι ὅμως ὀρθὸν νὰ ἀναφέρῃ τις τὰς ἐποχὰς αὐτὰς κατὰ τρόπον ὑπονοοῦντα δι' ὅλας τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα εἰς τὴν ἱστορίαν. Εἶναι πολὺ ὀρθότερον νὰ εἴπῃ τις ὅτι ὑπῆρξαν:

1ον. Πρώτη παλαιολιθικὴ ἐποχὴ, μεγάλῃς διάρκειας.

2ον. Νεωτέρα παλαιολιθικὴ ἐποχὴ, ἥς ἡ διάρκεια δὲν ἔφθασε οὔτε τὸ ἐν δέκατον τῆς προηγουμένης καὶ

3ον. Ἡ ἐποχὴ τῆς γεωργικῆς καλλιέργειας, ἥτοι ἡ ἐποχὴ τῶν λευκῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία ἤρχισε πρὸ δέκα ἢ τὸ πολὺ δώδεκα χιλιάδων ἐτῶν, τῆς ὁποίας ἡ νεολιθικὴ περίοδος ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ὁποία ἐκὸμῃ ἐξακολουθεῖ. Ὁ Ἑλλιοτ Σμιθ ὑπέδειξε τὸν ὅρον «Παλαιολιθική» ἐποχὴ διὰ τὴν πρώτην περίοδον καὶ «Νεολιθική» διὰ τὰς ἐπομένας.

2. Ποῦ ἐγεννήθη ὁ νεολιθικὸς πολιτισμός.

Ὅπως εἴπομεν ἤδη, δὲν γνωρίζομεν ἀκόμῃ τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποῖαν οἱ πρόγονοι τῶν μελαγχρόνων νεολιθικῶν λαῶν κατῴρθωσαν νὰ ἀνυψωθοῦν εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον, ἐκκινήσαντες ἀπὸ τὸ παλαιολιθικὸν στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως. Πιθανὸν τοῦτο νὰ συνέβῃ κάπου περὶ τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Ἀσίας, ἢ εἰς τινὰ περιοχὴν εὐρισκομένην τῶρα εἰς τὰ βάθη τῆς Μεσογείου Θαλάσσης ἢ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἐκεῖ λοιπὸν οἱ πρόγονοι τῶν λευκῶν ἀνθρώπων ἀνέπτυξαν τὰς χονδροειδεῖς τέχνας τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς αὐτῶν περιόδου, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Neanderthal ἐξηκολοῦθουν νὰ διάγουν τὴν σκληρὰν ζωὴν εἰς τὴν ὅγονον ἐρημίαν τῆς παγωμένης Εὐρώπης. Καὶ κατὰ τὸ διάστημα ἑκατὸν περίπου ἑκατονταετηρίδων, ἐνῶ οἱ κυνηγοὶ τῶν ρένων ἔζων εἰς κατάστασιν στάσιμον ὑπὸ ἔποψιν προόδου εἰς τὰς στέππας τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, οἱ

συνέχεια

αὐτῶν γίνῃ ὄχι μόνον μὲ διαβεβαιώσεις λόγων ἀλλὰ καὶ μὲ πρακτικὰ μέτρα: κυρίως: διὰ τῆς ἐκκένωσης τῆς περιφερείας Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα νὰ ἀποσυρθοῦν πρὸς τὰ ὀπίσω διὰ νὰ μὴ δυνηθοῦν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεών μας καὶ τῆς ἀμύνης μας».

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

67. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

15)28 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 585

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδῖνον καὶ Ρώμην.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις πρὶν ἢ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ συμμαχικὸν ὑπόμνημα ἀναμένει νὰ ἐξηγήσουν οἱ σύμμαχοι τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐπιθυμιῶν τὰς ὁποίας ἐξέφρασαν. Μὲ ἄλλους λόγους θέλει προηγουμένως νὰ πληροφορηθῇ ἂν αἱ ἐπιθυμίαι αὐταὶ ἀποτελοῦν ἀναμφισβητήτους ἀπαιτήσεις ἢ πόθους οἱ ὁποῖοι ἐπιδέχονται συζήτησιν. Εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν τοῦ Γάλλου Πρεσβευτοῦ, δὲν ἐλήφθη ἀπάντησις ἐκ Παρισίων. Ἡ ἀπαίτησις τῆς ἐκκένωσης τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων θεωρεῖται τὸ δυσκολώτερον ἀπὸ τὰ προβληθέντα ζητήματα. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἐπιτελείου παρομοία μετακίνησις στρατευμάτων θὰ ἀπαίτησιν πολλὴν χρόνον, καὶ διὰ τῆς ἀναθέσεως τῆς συδρομομικῆς συγκοινωνίας εἰς χεῖρας τῶν συμμάχων, θὰ δημιουργηθοῦν διὰ τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα δύσκολοι συνθήκαι ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐφοδιασμόν των. Ὁ Βασιλεὺς τοῦ εἶπεν ὅτι μόνος τὸν συνέταξε ἐκτενὴ διακοίνωσιν πρὸς τὰς Ἀνάμεις τὴν ὁποῖαν ὅμως δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδώσῃ ἀκόμῃ.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

68. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

15)28 Νοεμβρίου 1915 Ἀριθ. 586

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδῖνον καὶ Ρώμην.

Ἀρ. 1.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2. μεταδίδω τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ ὑπόμνημά μας τῆς 13ης. Μολοντί

σελ. Κρυπτογρ. τηλεγράφ.

ἡ ἀπάντησις ἔχει μορφήν νέας προτάσεως, ἐν τούτοις τὸ γεγονός ἐστι ἀνατίθεται εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τῶν δύο μερῶν ἡ φροντίς τοῦ καθορισμοῦ «τοῦ τρόπου πραγματοποιήσεως» τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν Δυνάμεων, μᾶς κάνει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶναι σύμφωνος, κατ' ἀρχήν, νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἐπιθυμίας αὐτάς. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ διὰ τοῦ τρίτου ἀρθροῦ τοῦ ὑπομνήματος ἀξιούμενον δικαίωμα τῆς ἀναζητήσεως καὶ ἐξοντώσεως τῶν ἐχθρικών ὑποβουχίων εἰς τὴν ζώνην τῶν ἑλληνικῶν ὑδάτων, ὁ Σκουλούδης περιωρίσθη νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ Ἑλλάς ὡς καὶ πρότερον θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἀνέχεται τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἰς τὰς ἀκτὰς της. Πράγματι εἶναι δύσκολον νὰ ἀπαιτήσῃ κανεὶς ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δώσῃ ἔγγραφον συγκατάθεσιν εἰς ἐνεργείας ἐντελῶς ἀντικειμέναις πρὸς κάθε δικαίωμα οὐδετερότητος Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίταξιν σχετικῶς μὲ τὰς ἐνδεχομένας ἀνάγκας τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, κατὰ τὴν γνώμην μου, πρέπει νὰ ἐνεργήσωμεν ἀνευ χρονοτριβῆς.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

69. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

15/28 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 587

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδὶνον καὶ Ρώμην.

Ἀριθ. 2. «Λαβόντες ὑπ' ὅσιν τὰς φιλικὰς δηλώσεις τὰς συν-οδευούσας τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως, τὰς ὁποίας ὑπέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ Κυβερνήσεις αὐτῶν, ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ της ὅπως διατρανώσῃ τὰς φιλικὰς της διαθέσεις καὶ ὑποχρεωμένη νὰ λάβῃ ὑπ' ὅσιν της τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκειται ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὅπως καὶ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μακεδονίαν καθὼς καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνάγκην νὰ φθάσῃ εἰς πρακτικὴν συμφωνίαν, προτείνει νὰ ἀνατεθῇ ἐκατέρωθεν εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς ἡ φροντίς τοῦ καθορισμοῦ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον θὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς Συνεννοήσεως, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, τῆς διατηρήσεως τῆς οὐδετερότητός της καὶ τῶν ζωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ κληρονομηθέντος στρατοῦ της».

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

70. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

17/30 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 590

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδὶνον καὶ Ρώμην.

Ὁ Βασιλεὺς μὲ προσεκάλεσε καὶ εἰς ἐκτενῇ συνομιλίᾳ μου εἶπεν ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ ὁποῖα εἶχεν εἶπῃ καὶ εἰς τὸν Ἰταλὸν Πρεσβευτὴν (Τηλεγράφημα ἀριθ. 572). Προσεπάθησα νὰ μεταπείσω τὸν Βασιλέα ὅσον ἀφορᾷ τὴν κορυφαίαν δῆθεν ἐπιθυμίαν τῶν Δυνάμεων νὰ παρασύρουν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐπέμενα ὅτι ἀναμφισβητήτως εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐπιστευθῇ ἡ ἐξασφάλις τῆς ἐλευθέρως κινήσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων. Ὁ Βασιλεὺς εἶπε ὅτι τὸ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἀναδιοργάνωσις καὶ ἡ ἄμυνα, ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκτοπίζονται ἀπὸ τὴν Σερβίαν, ἀποτελεῖ πρᾶξιν ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος καὶ ὅτι ἡ Γερμανία ἐδήλωσεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ καταδιώξῃ τοὺς συμμάχους πέραν τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων. Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν μένει πλέον παρὰ νὰ ἀποστρατευθῇ καὶ νὰ μείνῃ ἄπλοῦς θεατὴς τῆς καταστροφῆς της. Ἐὰν δὲ οἱ σύμμαχοι, ὑποχωροῦντες, ἀποφασίσουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἑλλάδα ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐξασφαλίζει τὴν ἀνευ ἐμποδίων ὑποχώρησιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ἐγὼ ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀντιλαμβάνομαι τὴν Ἑλληνικὴν οὐδετερότητα καὶ ὅτι αἱ ἀλλεπάλληλοι διαβεβαιώσεις τῆς Κυβερνήσεώς του περὶ τῆς ἰδιαίτης εὐμενείας ἐναντι τῆς Συνεννοήσεως, ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν Σερβικὴν συμμαχίαν, μᾶς παρεῖχον σοβαροὺς λόγους νὰ ἐλπίζωμεν περὶ εὐρύτερας ἐρμηνείας τῆς ἑλληνικῆς οὐδετερότητος καὶ ὅτι ὅλη ἡ παρεξήγησις ἐγκτεῖται ἀκριβῶς εἰς τὴν διαφωνίαν αὐτήν. Ὑπέδειξα εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῶν συμμαχικῶν ἀπαιτήσεων εἶναι ἐντονος, καὶ ἔκαμα ὑπαινιγμὸν διὰ τὰς εὐθύναις τὰς ὁποίας φέρεται εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δὲν θὰ τὰς ἐξεπλήρουν. Ὁ Βασιλεὺς ἀντεῖπεν ὅτι ἡ ἄμεσος ἐκκένωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἶναι τεχνικῶς ἀδύνατος, καθόσον ἀπαιτεῖ τοὐλάχιστον τριήμερον διάστημα καὶ ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις των εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας καθὼς καὶ ἡ παράδοσις τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν θὰ φέρουν τὸν στρατὸν του εἰς κατὰστασιν πείνης καὶ στερήσεων. Προσέθεσεν ὅτι δῆθεν αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ στρατηγοῦ Σεραϊγ κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Κοσέν, εἶναι

μικρότεροι, ἐν συγκρίσει μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συμμαχικῶν Κυβερνήσεων, καὶ ὅτι ὅλαι αἱ πληροφορίες περὶ τῶν ἐγειρομένων ὁχλωμάτων ἐναντίον τῶν συμμάχων καθὼς καὶ τὰ περὶ τοποθετήσεως τορπιλλῶν εἶναι ἐντελῶς ἀβάσιμα. Πρὸς τὸν σκοπὸν ἱκανοποιητικῆς συμφωνίας ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων ὁ Βασιλεὺς προτείνει νὰ σταλοῦν ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου εἰς τὸν Γάλλον ἀρχιστρατήγον. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀνταλλαγῆς γνωμῶν, ἐτόλμησα νὰ προειδοποιήσω τὸν βασιλέα διὰ τὸν ἐπικίνδυνον δρόμον τὸν ὁποῖον ἐξέλεξε. Ἐπέστησα τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀπομόνωσιν ἢ ὁποία περιμένει τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀπώλειαν τῶν συμπαθειῶν τῆς. Ἀνέλυσσα λεπτομερῶς εἰς ποίαν κατάστασιν πρόκειται νὰ περιέλθῃ ἡ Ἑλλὰς κατόπιν τῆς διαλύσεως τῆς μετὰ τῆς Σερβίας συμμαχίας, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν, τῆς μὴ ἀποκλειομένης ἄλλωστε μεταβολῆς τῆς βουλγαρικῆς πολιτικῆς ὡς πρὸς Ὑμᾶς, ὅποτε ἐνδέχεται νὰ χάσῃ ἡ Ἑλλὰς τὴν εὐνοίαν τῶν Συμμάχων. Ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησεν ὅτι ἡ Σερβία κατεστράφη πλέον ὀλοτελῶς καὶ ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὴν Βουλγαρίαν, ἔχει λόγους νὰ τὸ πιστεύῃ, ἐπὶ τοῦ παρόντος τουλάχιστον, δὲν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ὅτι ἡ βία τῶν συμμαχικῶν δὲν εἶναι ἱκανὴ παρὰ νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ἐπιμονὴν του. Ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ θέσις τῶν Ἀγγλογάλλων εἰς τὴν Μακεδονίαν γίνεται ὀλοὴν κραισιμωτέρα, διότι οἱ Βούλγαροι τοὺς ἐξετόπισαν ἀπὸ τὸ Κρουβλάκ καὶ ἀπὸ τὸν Γκράντσκο. Οἱ Βούλγαροι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἐνῶ οἱ Αὐστρογερμανοὶ θὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν συμμάχων. Ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ὁ βασιλεὺς εἶπεν ὅτι αὕτη διεξάγεται, τόσον ὅσον καὶ ἡ ἐξωτερικὴ, ἀποκλειστικῶς ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς, μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βενιζέλου εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ βασιλεὺς μοῦ εἶπεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον σῶμα στρατοῦ τὰ ὁποῖα ἀφῆκεν εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, καὶ εἰς τὰ ὁποῖα δύναται νὰ βασιθῇ ἀπολύτως, προσορίζονται διὰ ἐκλογικὸν σκοπὸν διὰ νὰ δώσουν τὰς ψήφους τῶν ἐναντίον (ἐλλειπές). Δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήττεται κανεὶς ἐκ τούτων, δεδομένου ὅτι δι' ὅλα τὰ ἐν Ἑλλάδι ζητήματα τὸ κέντρον τῆς βαρύντητος περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ ἀπὸ τὸν Βασιλέα. Ὁ Βασιλεὺς ἔχει εὐλογίαν, ἂν καὶ ἀσθενῇ, πράγματι χαρακτηριστὴ καὶ περιστοιχίζεται ἀπὸ Ὑπουργοὺς μὲ στενὸν ὀρίζοντα καὶ μὲ εὐτελεῖ

πολιτικὰ ἔθιμα οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἀποκλειστικὸν μέλημα νὰ δημιουργήσουν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ πατριωτισμοῦ, ἰσχυρὸν Κοινοβουλευτικὸν κόμμα καὶ νὰ ἐξοντώσουν τὸν Βενιζελισμόν.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

71. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

18 Νοεμβρίου) 1 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 772

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον, Ρώμην καὶ Ἀθήνας.

Ὁ Καμπὸν μοῦ εἶπεν ὅτι κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀπανητικῆς ἑλληνικῆς διακοινώσεως ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώρισεν ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι ἐν αὐτῇ γενικαὶ διαβεβαιώσεις εἶναι ἀνεπαρκεῖς καὶ ὅτι πρὶν ἢ ἀρχίσουν αἱ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν συμμαχικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λάβωμεν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὀριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐξῆς τρία σημεῖα: δηλαδή, διὰ τοὺς σιδηροδρόμους, διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἑλληνικῶν ὑδάτων καὶ διὰ τὴν ὁχύρωσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Μαζὺ μὲ αὐτό, διὰ νὰ ἐξασφαλισθοῦν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπὸ κάθε ἐνδεχόμενον, ἀπεφασίσθη ἀπὸ τοῦδε, καὶ χωρὶς νὰ περιμένωμεν τὴν ἐν λόγῳ ἀπάντησιν, ὅπως ἀρχίσωμεν τὴν ὁχύρωσιν τῆς περιφερείας Θεσσαλονίκης. Σχετικαὶ ὁδηγαὶ δίδονται εἰς τὸν Γκιγεμέν καὶ εἰς τὸν Στρατηγὸν Σαράι. Συγχρόνως, λόγῳ τῶν ἐξ Ἀθηνῶν εἰδήσεων περὶ τοῦ προσωπικοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐναντίον τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἀνετέθη εἰς τὸν Γκιγεμέν νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα ὅτι τὰ πρὸς αὐτὸν αἰσθήματά των εἶναι φιλικὰ καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως καμμία ἑλλειψὶς ἐμπιστοσύνης ὅσον ἀφορᾷ τὸν λόγον τιμῆς ποῦ ἔδωκεν αὐτός.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

72. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

18 Νοεμβρίου) 1 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 775

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον, Ρώμην καὶ Ἀθήνας.

Ὁ Καμπὸν μᾶς ἀνέννωσε τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις Γάλλου Πρεσβευτοῦ τοῦ αὐτοῦ περιόπου περιεχομένου, ὅπου

ὅμως ζωγραφίζεται ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν με χρώματα πολὺ μελανώτερα. Σχηματίζει κανεὶς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ κερδίσουν καιρὸν καὶ ὑπολογίζουν ὅτι οἱ Αὐστρογερμανοὶ θὰ ἀναγκάσουν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Λονδίνου ἐξέφρασε τὴν γνώμην ἐνταῦθα ὅπως θεωρηθῇ ἱκανοποιητικὴ ἡ Ἑλληνικὴ διακοίνωσις καὶ ἀρχίσουν ἀμέσως αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ συμμαχικῶν καὶ ἑλληνικῶν ἀρχηγίων στρατοῦ. Ἡ Γαλλικὴ ὅμως Κυβέρνησις ἐπιμένει εἰς τὰς ὁδηγίας τὰς ὁποίας ἔδωσε χθὲς εἰς τὸν Γκιγεμὲν δηλαδὴ τὴν ἀπαίτησιν κατηγορηματικῆς ἀπαντήσεως εἰς τὰ τρία σημεῖα τὰ ὁποῖα μένουν ἀκαθόριστα. Ὁ Καμπὸν προσέθεσεν ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἔχει τὴν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἐνεργήσουν δραστηρίως καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταφύγουν εἰς τὴν βίαν καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς εἰσαγωγῆς τροφίμων εἰς τὴν Ἑλλάδα, μέτρον τοῦ ὁποίου ἡ ἀποτελεσματικότης ἀπεδείχθη ἤδη.

Υπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

73. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

19 Νοεμβρίου) 2 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 778

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον καὶ Ρώμην.

Ἐλήφθη τὸ τηλεγράφημά σας ἀριθ. 5960.

Ἀμέσως συνωμίλησα με τὸν Μπριὰν διὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι συμφερῆται πλήρως τὴν γνώμην σας περὶ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης νὰ καταστρώσωμεν, ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον, γενικὸν σχέδιον ἐνεργειῶν τῶν συμμάχων εἰς τὰ Βαλκάνια. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν ἐνδείξεις διὰ τὴν πρόθεσιν τῶν Γερμανῶν νὰ ἐξασκήσουν πίεσιν ἐπὶ τῆς Ρουμανίας, εἰς τὰ σύνορα τῆς ὁποίας ἀπεστάλησαν πέντε μεραρχίαι, διαθέσιμοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σερβίας. Ὁ Μπριὰν μοῦ ἐπανέλαβεν ἀκόμη μίαν φορὰν, ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις θεωρεῖ ἀπολύτως ἀπαραίτητον νὰ ἐγκαθιδρυθῇ σταθερῶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἀπὸ τοῦδε νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων μέχρι 300.000. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἡμπορεῖ ἀργότερα νὰ αὐξηθῇ περὶ σὺνολον πρὸς κοινὴν δρᾶσιν μετὰ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Με ὁργὴν ἐξεφράσθη διὰ τὰ σχέδια

τοῦ Κίτσενερ καὶ διὰ τοὺς δισταγμοὺς καὶ τὰς διαφωνίας μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Λονδίνου. Ὁ Μπριὰν προσέθεσεν ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν ὅπως μεταβῇ εἰς Λονδὶνον διὰ νὰ συζητήσῃ τὸ ἐπεῖγον αὐτὸ ζήτημα, ἐπιμένει ὅμως νὰ γίνῃ προηγουμένως εἰς τὸ Σαντιγὺ τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον τὸ ὁποῖον εἶχε ὀρίσθῃ τὴν Κυριακὴν, μετὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν στρατηγῶν Φρέντς, Ζιλίνσκυ καὶ Πόρρο διὰ νὰ ἔχῃ σταθερὰν βάσιν κατὰ τὰς συνομιλίας τοῦ μετὰ τοὺς Ἀγγλοὺς Υπουργοὺς.

Υπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

74. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

19 Νοεμβρίου) 2 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 778. (Μπίς)

Ἀντίγραφα Λονδὶνον, Ρώμην

Ὁ Μπριὰν μοῦ εἶπεν ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιμένῃ δραστηρίως παρὰ τῇ Κυβερνήσει τοῦ Λονδίνου, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατηγορηματικαὶ ἀπαιτήσεις καὶ συγχρόνως ἐξασκηθῇ πίεσις ὡς πρὸς τὴν προμήθειαν τῶν τροφίμων, ἐν ἀνάγκῃ δὲ νὰ ληφθοῦν καὶ ἄλλα ἐξαναγκαστικά μέτρα. Τὴν χειροτέρευσιν τῆς καταστάσεως ἐν Ἀθήναις ἀποδίδει εἰς τὸ διάβημα τοῦ Κίτσενερ, ὁ ὁποῖος δὲν ἀπέκρυπεν ἀπὸ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον τὸ σχέδιον τῆς μεταφορᾶς τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐγέννησεν εἰς αὐτὸν ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν σταθερότητα καὶ τὴν ὁμοφωνίαν τῶν συμμάχων. Εἶναι πεπεισμένος ὅτι τοιοῦτοτρόπως δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ πρότασις τοῦ βασιλέως περὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἐκ Θεσσαλονίκης ὑπὸ τὴν ἐπιφυλακὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Ὁ Μπριὰν εὐρίσκει ὅτι ἡ πρότασις αὕτη εἶναι θρασυτάτη καὶ ταπεινωτικὴ διὰ τοὺς συμμάχους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν γνώμην του πρέπει νὰ ἀποδείξουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ τὴν ἰσχύιν των.

Υπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

75. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ρώμῃ πρεσβευτοῦ

20 Νοεμβρίου) 3 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 780.

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον καὶ Ρώμην

Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Μπριὰν λεχθέντα χθὲς εἰς ἐμὲ ὁ Καμπὸν προσέθεσεν σήμερον ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἔλαβεν ἐκ μέρους τῆς

μέτρα διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς ἀποστολῆς εἰς Ἑλλάδα τροφίμων καὶ ὅτι ἐλπίζει ὅτι μέτρα παρόμοια θὰ ληφθοῦν ἀνυπερθέτως καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

76. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

20 Νοεμβρίου) 3 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 783

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον καὶ Ρώμην

Πρὸ ὀλίγου ἐπληροφορήθην ἀπὸ τὸν Καμπὸν ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐπιμένει εἰς σύσχεψιν τῶν Ἀγγλῶν καὶ Γάλλων Ὑπουργῶν, πρὸ τῆς Συνεδριάσεως τοῦ ἀνωτάτου στρατιωτικοῦ Συμβουλίου εἰς τὸ Σαντιγύ, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁρισθῇ διὰ τὴν Κυριακὴν. Ἐνεκα τούτου ὁ Μπριὰν, ὁ στρατηγὸς Γκαλιενὶ καὶ ὁ Ναύαρχος Λακάξ, πιθανὸν δὲ καὶ ὁ στρατηγὸς Ζόφφρ, ἀναχωροῦν αὔριον πρῶτ' εἰς Καλαί, ὅπου θὰ συναντηθοῦν μετὰ τοὺς Ἀγγλους Ὑπουργούς. Κατὰ τὰς ἐκ Λονδίνου εἰδήσεις ὁ Κίτσενορ ἐπιμένει εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἀπειλεῖ παραίτησιν ἢ ὁποῖα θὰ προκάλει ἀμέσως Ὑπουργικὴν κρίσιν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ Μπριὰν μετὰ σταθερότητος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην ὅτι ὄχι μόνον εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μείνωμεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιχειροῦνται εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, εἰς εὐρεῖαν κλίμακα, δραστήριοι καὶ συντονισμέναι ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἰταλίας στρατιωτικαὶ ἐνέργειαι. Ἐὰν δὲν δυνηθῇ νὰ καταστείῃ τοὺς Ἀγγλους, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Καμπόν, αὐτὸ μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ Ὑπουργικὴν κρίσιν ἐν Γαλλίᾳ. Οἱ γάλλοι Ὑπουργοὶ θὰ ἐπιστρέψουν εἰς Παρισίους αὔριον ἀργὰ τὸ βράδυ, καὶ θὰ πληροφορηθῶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς συσκέψεως μόλις τὴν Κυριακὴν. Τὸ ἀνώτατον Συμβούλιον τοῦ Σαντιγύ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θὰ ἀναβληθῇ μίαν ἢ δύο ἡμέρας. Ὁ Ἰταλὸς Στρατηγὸς Πόρρο ἀφίκετο ἤδη ἐνταῦθα.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

77. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ πρεσβευτοῦ

21 Νοεμβρίου) 4 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 765

Προσωπικόν. Λίαν ἐμπιστευτικόν. Ἡ ἐδῶ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἔχει εἰς τὴν Βιέννην ἓνα πράκτορα. Αὐτὸς ἀποστέλλει ἐδῶ,

ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, στρατιωτικὰς πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι διήθεν ἐπληθύνοντο μέχρι σήμερον. Ὁ πράκτωρ πληροφορεῖ ὅτι κατὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Γούναρη εἰς τὴν ἀρχήν, ἡ Ἑλλὰς ἐκλείσσει μετὰ τὴν Γερμανίαν συμφωνίαν ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους: ἡ Ἑλλὰς θὰ πάρῃ τὴν Νότιον Ἀλβανίαν μετὰ τὴν Αὐλῶνα καὶ τὸ Μοναστήριον, χωρίδα 20 χιλιομέτρων. Εἰς ἀντάλλαγμα τούτου παραχωρεῖ εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὴν Καβάλλαν, τὰς Σέρρας καὶ τὴν Δράμαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Στρυμῶνος καὶ ὑποχρεοῦται, κατ' ἐκλογὴν τῆς ἡ νὰ μείνῃ οὐδετέρα ἢ νὰ πολεμήσῃ εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Γερμανίας.

Ὑπογρ. ΠΟΚΛΕΔΣΚΥ

78. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ.

23 Νοεμβρίου) 6 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 794

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον καὶ Ρώμην.

Σήμερον συνηντήθην μετὰ τὸν Μπριὰν ὁ ὁποῖος μοῦ εἶπεν ὅτι εἰς τὴν σύσχεψιν τοῦ Καλαί, ἐπέμεινε κατὰ τὸν πλέον ἔντονον τρόπον εἰς τὸ ἀκόλουθον σχέδιον. Τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ὀφείλουν νὰ διατηρήσουν πάσῃ θυσίᾳ τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ βίαν των, καθόσον δλόκληρον τὸ μέτωπον δὲν ἔχει μῆκος περισσώτερον τῶν 45 χιλιομέτρων. Τὴν βάσιν αὐτὴν εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ ἐνισχύσουν καὶ νὰ κρατήσουν ἐν δράσει ἔστω καὶ μετὰ τὴν ἐνεστώσαν ἀριθμητικὴν δύναμιν στρατευμάτων. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς πρέπει σὺν τῷ χρόνῳ νὰ αὐξηθῇ καὶ νὰ ἀνέλθῃ μέχρι 350 ἢ 400 χιλιάδων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τμημάτων Καλλιπόλεως καθὼς καὶ τοῦ ὑπολείμματος τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Ὑστερον ἀπὸ ὀλίγους μῆνας, δηλαδὴ τὴν ἀνοιξιν, νὰ ἐπιχειρηθῇ γενικὴ καὶ συντονισμένη ἐπίθεσις εἰς ὅλα τὰ μέτωπα—Ρωσσικόν, Ἰταλικόν καὶ Βαλκανικόν. Τοιαύτη συντονισμένη ἐπίθεσις θὰ δώσῃ εἰς τοὺς συμμάχους τὰς μεγαλυτέρας πιθανότητας ἀποφασιστικῆς νίκης. Εἰς τὸ σχέδιον αὐτὸ ἀντέταξαν κατηγορηματικὴν ἀντίστασιν οἱ Ἀγγλοὶ, δηλαδὴ ὁ Κίτσενορ, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς ἀντίφασιν μετὰ τὸν ἐαυτὸν του, διότι ἐνῶ εἰς τοὺς Παρισίους ὑπεστήριζεν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθοῦν ὁλόκληρον τὸν χειμῶνα μετὰ τρεῖς μεραρχίας, εἰς τὸ Καλαί, ἤδη ἐτόνισε τὴν κρίσιν των ἐκεῖ ἀποβίβασθέντων 120.000 στρατοῦ. Ὁ Κίτσενορ μετὰ μακρὰς συζητήσεως, ἐδέχθη νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκκένωσιν μὴ τώρα ἀμέσως, ἀλλὰ μόνον ὕστερα ἀπὸ τέσσαρας ἢ πέντε ἐβδομάδας. Ὁ Μπριὰν μόλις ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὸ Καλαί, ἐτηλεγράφησεν εἰς τὸν Καμπὸν εἰς

Λονδῖνον νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ καταπέισῃ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Λονδίνου νὰ μὴ λάβῃ ὀριστικὰς ἀποφάσεις πρὶν ἢ τὸ ζήτημα συζητηθῇ παρ' ὅλων τῶν συμμάχων. Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Μπριάν ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ἀγγλων εἶναι τοσοῦτον μᾶλλον θλιβερά, καθόσον, κατὰ τὰς τελευταίας ἐξ Ἀθηνῶν εἰδήσεις, ὑπάρχει μεγάλη ἐλπίς νὰ κανονισθοῦν τὰ ζητήματα μετὰ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Μπριάν προσέθεσεν ὅτι θὰ ἐπιμένῃ μέχρι τέλους εἰς τὸ σχέδιόν του καὶ ἐλπίζει ὅτι θὰ ὑποστηριχθῇ εἰς τὸ Λονδῖνον ἐκ μέρους τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἐπὶ τούτῳ ἡ γνώμη τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν σήμερον ἡ πλειοψηφία τοῦ στρατιωτικοῦ συμβουλίου θὰ χρησιμεύσῃ ὡς στερεὰ βῆσις τῆς ἐπιμονῆς αὐτῆς. Εἰς τὴν ἐρώτησίν μου ποίας συνεπειᾶς ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἡ τελειωτικὴ ἀρνήσις τῆς Ἀγγλίας, ἀπήντησεν ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει φυσικὰ θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ἐκκενώσουν τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ ὅτι παρ' ὅλα αὐτὰ ἐκεῖνος δὲν σκέπτεται νὰ μεταφέρῃ τὰ στρατεύματα αὐτὰ εἰς τὴν Γαλλίαν. Θὰ τὰ ἀφήσῃ κάπου ἐκεῖ πλησίον, εἰς τὰ ἑλληνικὰ νησιά καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἐπωφεληθῇ τῆς πρώτης ἐνκαιρίας διὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰ Βαλκάνια.

Ὑπογρ. ΙΣΒΟΛΣΚΥ

79. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

24 Νοεμβρίου) 7 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 796

Ἀντίγραφα εἰς Λονδῖνον, Ρώμην καὶ Ἀθήνας.

Ὁ Ἀγγλος Πρεσβευτὴς ἐδήλωσεν ἐνταῦθα ὅτι ἐδόθησαν ἤδη ὁδηγίαι εἰς τὸν Ἐλλιοτ νὰ συνενώσῃ τὰς ἐνεργείας του μετὰ τὸν Γκιγεμέν, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν κατάληψιν ὅλων τῶν σημείων τὰ ὁποῖα θὰ ἀποδειχθοῦν ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀμυνάν των, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ παραμονῆς των. Κατὰ τὴν προσωπικὴν γνώμην τοῦ Καμπὸν ἡ δήλωσις αὕτη τοῦ Ἀγγλου πρεσβευτοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔλαβεν ἀκόμη ὀριστικὴν ἀπόφασιν διὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χθесиноῦ στρατιωτικοῦ Συμβουλίου, θέλει ἐκ νέου νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ συζήτησιν

Ὑπογρ. ΙΣΒΟΛΣΚΥ

80. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

25 Νοεμβρίου) 8 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 797

Ἀντίγραφα εἰς Λονδῖνον καὶ Ρώμην.

Ἐλήφθη τὸ τηλεγράφημά σας ἀριθ. 6040.

Ἀνεκοίνωσα τὸ περιεχόμενόν του εἰς τὸν Μπριάν, ὁ ὁποῖος ἅπαξ ἔτι μοῦ ἐβεβαίωσεν ὅτι συμμερίζεται πληρέστερα τὴν γνώμην σας περὶ τῆς παραμονῆς τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιμένει εἰς Λονδῖνον κατὰ τὸν πλέον ἔντονον τρόπον. Ἐξ ὅσων γνωρίζω διὰ τὴν πορείαν τοῦ χθесиноῦ στρατιωτικοῦ Συμβουλίου καὶ ἀπὸ ἐμπιστευτικῆν συνομιλίαν μου μετὰ τὸν στρατάρχην Φρέντς, νομίζω ὅτι οἱ Ἀγγλοι στρατηγοί, οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὸ Συμβούλιον δὲν συμμερίζονται καθόλου τὴν γνώμην τοῦ λόρδου Κίτσενερ καὶ μέχρις ἐνδὸς σημείου ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰ ὁμόρωνα ἐπιχειρήματα τῶν στρατηγῶν Ζόφφρ, Ζιλίνσκη καὶ Πόρρο. Σχηματίζει κανεὶς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐνῷ οἱ Ἀγγλοι Ὑπουργοὶ ἐπιμένουν εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς Θεσσαλονίκης προφασίζόμενοι τὰς ἀπαιτήσεις τῶν στρατιωτικῶν, οἱ Ἀγγλοι στρατηγοὶ προφασίζονται κυρίως τὴν ὀριστικὴν δῆθεν ἀπόφασιν τῆς Κυβερνήσεώς των. Δεδομένου τούτου, θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ χάσωμεν πᾶσαν ἐλπίδα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν περαιτέρω διαβημάτων εἰς Λονδῖνον. Τὴν γνώμην αὐτὴν συμμερίζεται καὶ ὁ Καμπὸν ὁ ὁποῖος μοῦ εἶπεν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ υποβληθῇ τὸ ζήτημα αὐτὸ εἰς τὴν κρίσιν καὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων κατὰ τὴν ἀναμενομένην σύσκεψιν τῶν Παρισίων.

Ὑπογρ. ΙΣΒΟΛΣΚΥ

81. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

25 Νοεμβρίου) 8 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 612

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδῖνον καὶ Ρώμην.

Κατὰ παράκλησιν τοῦ Ἀγγλου καὶ Γάλλου Πρεσβευτοῦ ὁ Ἰταλὸς πρέσβυς καὶ ἐγώ, χωριστὰ ἕκαστος, ἀνεκοινώσαμεν εἰς τὰς 25 Νοεμβρίου εἰς τὸν Σκοιλούδη ὅτι εἴμεθα ἀπολύτως ἀλληλέγγυοι μετὰ τὰς δηλώσεις τῶν συναδέλφων μου, ἐξέφρασαμεν δὲ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τερατισθοῦν ἐπιτυχῶς αἱ διαπραγματεύ-

σεις μεταξύ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατιωτικοῦ Ἀρχηγείου πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ-
του. Εἶπα εἰς τὸν Σκουλούδη ὅτι ἐν ἐναντία περιπτώσει οἱ σύμ-
μαχοι θὰ ἀναγκασθῶν νὰ προσφύγουν καὶ πάλιν εἰς ἐντονωτέρας
ἐνεργείας. Ὁ Σκουλούδης, ὑποδεικνύων τὴν δυσμενῆ τροπὴν
τῆς ἐκστρατείας διὰ τοὺς Ἀγγλογάλλους, εἶπεν ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ
κάμῃ τὸ μέγιστον δυνατόν ὄριον ὑποχωρήσεων τὸ ὅποιον ἐπιτρέ-
πει ἡ ἰδιόρρυθμος οὐδετερότης της, δηλαδή μέχρι τοῦ σημείου, πέ-
ραν τοῦ ὁποίου ἡ Γερμανία δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὸ
Ἑλληνικὸν ἔδαφος. Ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὰ λεγόμενά του, δὲν ἤμπο-
ρεῖ νὰ θεωρήσῃ συμβιβάζομενον μὲ τὴν οὐδετερότητά της τὸ γε-
γονὸς ὅτι τὰ συμμαχικά στρατεύματα δύνανται νὰ ὑποχωρήσουν
ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους διὰ νὰ ἐτοιμασθῶν πρὸς νέας στρα-
τιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἡ Γερμανία θὰ θεωρήσῃ τοῦτο ὡς πα-
ράβασιν τῆς Ἑλληνικῆς οὐδετερότητος καὶ δὲν θὰ διστάσῃ νὰ κα-
ταδιώξῃ τοὺς συμμάχους, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Βουλγάρων εἰς
τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν, ἡ ὁποία θὰ μετατραπῇ εἰς θέατρον
πολέμου καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ὑποστῇ κάθε εἶδους θηριωδίας
καὶ ἐρημώσεις. Εἰς τὰ ἑλληνικά δὲ στρατεύματα θὰ δοθῇ διαταγὴ
ἀποστρατεύσεως. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὰ ζητήματα δὲν θὰ φθά-
σουν μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, ἔθεσα ὑπ' ὄψιν τοῦ Σκουλούδη
ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἰδίας Ἑλλάδος πρέπει νὰ καταβληθῶν
ὅλαι αἱ προσπάθειαι διὰ νὰ ἀποφενχθῶν προστριβὰ εἰς τὰ ζη-
τήματα τὰ ὁποῖα συζητοῦνται μὲ τὸν στρατηγὸν Σεραΐγ. Ὁ τε-
λευταῖος, μετὰ ἄλλων, μόλις πρὸ ὀλίγου εἰδοποίησε τὸν γάλλον
Πρεσβευτὴν περὶ τῆς σταθερᾶς του ἀποφάσεως νὰ προβάλλῃ ὡς
κύριον αἷτημα τὴν ἐκκένωσιν τῶν φρουρίων τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ
τοὺς Ἕλληνας, πράγμα τὸ ὁποῖον προοιωνίζει σοβαρωτάτας
δυσχερείας.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

82. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

25 Νοεμβρίου) 8 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 614

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον, Παρισίους καὶ Ρώμην.

Ὁ ἐδῶ Γάλλος πρεσβευτὴς ἔλαβεν ἀνακοίνωσιν περὶ τῆς ἀπο-
φάσεως τῆς Κυβερνήσεώς του νὰ κατακρατήσῃ ὅλα τὰ ἑλληνικά
πλοῖα εἰς τοὺς γαλλικοὺς λιμένας. Τὸ μέτρον αὐτὸ ληφθὲν πρὸ

τῆς ἑξακριβώσεως τῶν πρώτων τούτων τουλάχιστον ἀποτελεσμά-
των τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατιωτικῆς συσκέψεως, ὁμοῦ μὲ τὸν
ἀπότομον τόνον τοῦ τελευταίου τηλεγραφήματος τοῦ Σεραΐγ. φαί-
νεται ὅτι ἐπικιρῶναι τὴν δυσμενῆ τροπὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχει-
ρήσεων εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπειλεῖ νέας περιπλοκάς μὲ τὴν
Ἑλλάδα. Ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς Ἀγγλίας εἶναι τῆς ἰδέας
νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ Βαλκανικὴ ἐπιχείρησις. Ἡ διαφωνία μεταξύ
Γαλλικῶν καὶ Ἀγγλικῶν ἀπόψεων, τὴν ὁποίαν ὑπολογίζουν οἱ
ἐδῶ, ἀντανακλᾷ δυσαρέστως ἐπὶ τῆς καταστάσεως, ἡ δὲ ἐκκένωσις
τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας θὰ ἔφερε κατὰ
τὴν γνώμην μου ἰσχυρὸν πλήγμα ἐναντίον τῆς Συνεννοήσεως. Ὁ
Σκουλούδης δὲν μοῦ ἀπέκρυψε τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἡ ἐκστρατεία
στηρίζεται ἐπὶ ὑποθέσεων πολιτικοῦ χαρακτῆρος καὶ ὅτι ἀπὸ στρα-
τιωτικῆς ἀπόψεως οἱ σύμμαχοι ἔχασαν τὸ παιχνίδι.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

83. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

27 Νοεμβρίου) 10 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 800

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον, Ρώμην καὶ Ἀθήνας.

Ἐλήφθη τηλεγράφημά σας ἀριθ. 6044.

Ἀνεκοίνωσα τὸ περιεχόμενόν του εἰς τὸν Μπραῖν. Σήμερον τὸ
πρῶτ' ἔφθασαν ἐδῶ ὁ Γκρέϋ καὶ ὁ Κίτσενερ διὰ τὴν τελικὴν
σύσκεψιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Θεσσαλονίκης. Εἶχα μακρὴν συ-
νομιλίαν μὲ τὸν Γκρέϋ καὶ μὲ τὸν πλέον ἔντονον τρόπον ὑπεστή-
ριξα τὴν Ρωσσογαλλικὴν ἀποψιν. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς συσκέψεως
μεταξὺ τῶν Γάλλων καὶ Ἀγγλων Ὑπουργῶν ἀπεφασίσθη ὅτι
πρέπει ἀμέσως νὰ διασαφηνισθῇ ὁριστικῶς ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ
κατάστασις καὶ νὰ ληφθῶν ἀπὸ τοῦδε ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ
νὰ περιφρουρηθῇ ἡ ἀσφάλεια τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων συμμαχικῶν
στρατευμάτων. Τὸ ζήτημα τῆς παραίτησιν ἐνεργείας τῶν συμμά-
χων εἰς τὰ Βαλκάνια ἔμεινε ἐπὶ τοῦ παρόντος ἰσχυρῶς καὶ θὰ
ἀποφασισθῇ ἀργότερον ἀναλόγως τῆς πορείας τῶν γεγονότων.
Κατὰ τὴν συμφωνίαν μὲ τὸν Γκρέϋ ὁ Μπραῖν ἔστειλεν εἰς τὰς
Ἀθήνας τηλεγράφημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Γκιγμεν ἐντέλλεται νὰ
δηλώσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι οἱ ἀρχιστρατηγοὶ τῶν
συμμαχικῶν στρατευμάτων θὰ προβοῦν, ἄνευ περαιτέρω ἀναβο-

λῶν, εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν μέτρων, διὰ τὰ ὅποια ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐξέφρασε τὴν κατ' ἀρχὴν συγκατάθεσίν του κατὰ τὴν τελευταίαν συνομιλίαν του μετὰ τὸν Γάλλον Πρεσβευτὴν καὶ ὅτι ἐὰν ἐν τῇ ἐκτελέσει αὐτῶν παρουσιασθοῦν οἰκιδήποτε δυσκολίαι, οἱ σύμμαχοι θὰ καταφύγουν εἰς ἀποφασιστικὰ μέτρα. Τὸ λεπτομερὲς περιεχόμενον τῶν πρὸς τὸν Γκιγεμέν καὶ πρὸς τὸν στρατηγὸν Σαρᾶϊν ὁδηγίων θὰ σᾶς ἀνακοινώσῃ ὁ Παλαιολόγος. Τοιοῦτοτρόπως δυνάμεθα νὰ ὑπολογίζωμεν ὅτι ἔγινε σημαντικώτατον βῆμα πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ Ὑπουργείου ἔναντι τοῦ Ρωσσογαλλικοῦ προγράμματος. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ προγράμματος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦτο θὰ ὑποβληθῇ ὑπὸ συζήτησιν κατὰ τὰς προσεχεῖς συσκέψεις τῶν συμμάχων Ὑπουργῶν ἐν Παρισίοις.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

84. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

27 Νοεμβρίου 10) Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 803

Ἀντίγραφα εἰς Λονδῖνον καὶ Ρώμην.

Ἐλήφθη τὸ τηλεγράφημά σας ἀριθ. 6083. Σᾶς εἶναι ἤδη γνωστὴ, ἐκ τῶν προηγούμενων τηλεγραφημάτων μου, ἡ ἐπιμονὴ μετὰ τὴν ὁποίαν ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ὑποστηρίζει τὰς ἐπιθυμίας τῆς Ρωσσίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, Σήμμερον ὁ Γκρέυ καὶ ὁ Κίτσενερ ἐπεσκέφθησαν τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας καὶ ἐφάνησαν περισσότερον συμβιβαστικοί. Θὰ παραμείνουν ἐνταῦθα ἕως ὅτου ληφθῇ ἔξ' Ἀθηνῶν ἀπάντησις εἰς τὸ τηλεγράφημα, τὸ ὁποῖον ἐστάλη εἰς τὸν Γκιγεμέν. Ὁ Καμπὸν μοῦ εἶπεν ὅτι αἱ τελευταῖαι εἰδήσεις περὶ τῆς θέσεως τῶν συμμάχων στρατευμάτων ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι ὀλιγώτερον ἀνησυχητικαὶ καὶ ὅτι τὰ στρατεύματα αὐτὰ ὑποχωροῦν βαθμιαίως πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Κατὰ τὰ λεγόμενά του ἐδῶ ἀναγνωρίζουν πληρέστατα, ὅτι ἡ κατάστασις ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡμπορεῖ νὰ ἐξασφαλισθῇ μόνον διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκεῖ ἀποβιβασθέντων στρατευμάτων. Εἶναι πολὺ δύσκολον διὰ τοὺς Γάλλους νὰ ἀποσύρουν στρατεύματα ἀπὸ τὸ ἐδῶ μέτωπον. Διὰ τοὺς Ἀγγλους εἶναι πολὺ εὐκολώτερον τὸ πρᾶγμα λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχουσι μεγαλύτεραν κατὰ βάθος ἀνάπτυξιν αἰ γραμμαῖ των. Εἶναι ἀπαραί-

τητον ὅπως καὶ ἡ Ἰταλία ἀποστείλῃ ἐπίσης τμημα στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην. Ὁ Καμπὸν εὗρσκει ὅτι εἶναι λίαν ἐπιθυμητὸν ὅπως ἡ ἐπικειμένη συνδιάσκεψις τῶν Παρισίων γίνῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύερον, διότι δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐλπίζει νὰ πεισθοῦν οἱ Ἀγγλοι καὶ οἱ Ἰταλοί. Τὴν συμβιβαστικώτεραν διάθεσιν τοῦ Γκρέυ καὶ τοῦ Κίτσενερ τὴν ἀποδίδει ὁ Καμπὸν εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦ Αὐτοκράτορος Τσάρου πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον.

Ὑπογρ. ΙΣΒΟΛΣΚΥ

85. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

27 Νοεμβρίου) 10 Δεκεμβρίου ἀριθ. 805

Ἐπεῖγον

Ἀντίγραφα εἰς Λονδῖνον, Ρώμην καὶ Ἀθήνας.

Ἀπὸ τὸν Γκιγεμέν, ὁ ὁποῖος χθὲς τὸ πρωὶ συνηντήθη μετὰ τὸν βασιλέα, ἐλήφθη χθὲς τὸ ἑσπέρας ἡ ἐξῆς ἀπάντησις: Ὁ Βασιλεὺς ἐβεβαίωσεν εἰς αὐτὸν τὰς προηγούμενας του δηλώσεις προσθέσας ἐν τούτοις ὅτι δὲν πρέπει νὰ βασιζώμεθα εἰς αὐτὰς ὥς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ὑποχωρέσεως. Ὁ Βασιλεὺς προσέθεσεν: ἔχετε τὴν σμένην ἢ ἀποχώρησις μέρους τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων καὶ διαβεβαίωσίν μου ὅτι ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῶν εἶναι ἔξησφαλισμένον ὅτι ἡμπορεῖτε ν' ἀρχίσετε τὰ μέτρα ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὄχυράματα καὶ τοὺς σιδηροδρόμους. Ζητεῖτε καὶ λαμβάνετε ὅτι σᾶς χρειάζεται καὶ ὡς ἐνεργήσῃ τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Ἀγγλος στρατηγός, ζεταὶ καὶ ὡς λαμβάνετε ὑπ' ὄψιν τὰς ὑλικὰς καὶ ἡθικὰς ἀνάγκας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Μὴ σταματᾷτε ἐνώπιον τῶν διαμαρτυριῶν μας. Ὁ Βασιλεὺς νομίζει ὅτι οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ περάσουν τώρα εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος ἀλλὰ, κατὰ τὰ λεγόμενά του, τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τοὺς σταματήσουν. Μετὰ τὴν ἀκοράσιν παρὰ τῷ βασιλεῖ ὁ Γκιγεμέν συνηντήθη μετὰ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἀντελήφθη ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ Καμπὸν μόλις αὐτὴν τὴν στιγμὴν μοῦ εἶπεν ὅτι ἡ ὡς ἄνω ἀπάντησις κρίνεται ἐδῶ ὡς ικανοποιητικὴ καὶ ὅτι δίχως νὰ ζητηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν περισσότεραι ἐξηγήσεις, ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὸν στρατηγὸν Σαρᾶϊν νὰ

συνεννοηθῇ μετὸν Ἑλληνα Συνταγματάρχην Πάλλην διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν ὀρισθέντων μέτρων.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

86. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

27 Νοεμβρίου) 10 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 615

Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔλαβεν ἀνάλογα μέτρα διὰ νὰ κατακρατήσῃ εἰς τοὺς Ἀγγλικούς λιμένας ὅλα τὰ ἐμπορεύματα τὰ προοριζόμενα διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἰταλία πιθανώτατα θὰ πράξῃ τὸ αὐτό. Ὁ Προμηπουρογὸς ἀνήσυχος διὰ τὰ λαμβανόμενα μέτρα, τὰ ὅποια ἤδη ἐπληροφορήθη, ἔστειλε εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν μετὰ (ἐλλειπές) διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ τὸν ἀρχηγὸν (ἐλλειπές). Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς συνεβούλευσε νὰ ζητήσουν ἐξηγήσεις ἀπὸ τὸν ἐν Παρισίοις Ἕλληνα ἀντιπρόσωπον.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

87. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

28 Νοεμβρίου) 11 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 808

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὸν καὶ Ρώμην.

Κατόπιν δευτέρας συσχέψεως μετὰ τοὺς Γάλλους Ὑπουργοίς, ὁ Γκρέυ καὶ ὁ Κίτσενερ ἀνεχώρησαν σήμερον, ἐπιστρέφοντες εἰς Λονδὸν. Δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστὰ αἱ λεπτομέρειαι τῆς συσχέψεως, γνωρίζω ὅμως ὅτι ὁ Μπριὰν ἀπεκόμισε λίαν ἱκανοποιητικὴν ἐντύπωσιν.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

88. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

28 Νοεμβρίου) 11 Δεκεμβρίου 1915 ἀριθ. 793

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὸν καὶ Ρώμην.

Σήμερον τὸ πρωὶ ἔλαβε χώραν εἰς τὸ Σαντιγὺ τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον τῶν συμμάχων. Μόλις αὖριον θὰ πληροφορηθῶ τὰς λεπτομερείας ὅταν θὰ συναντηθῶ μετὸν στρατηγὸν Ζιλίνσκι.

συνέχεια

συνέχεια

κῶς ἀνεύθυνον, σφετερίζεται συχνὰ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κατασκευάζῃ κίβδηλα νομίσματα.

Ὁ πληθωρισμός ἐστὶν μετημφιεσμένη δήμευσις, ἐνῶ τὸ ὕγιες νομίσμα εἶναι ἡ συνεπεία τοῦ σεβασμοῦ τῆς ιδιοκτησίας.

Ἐὰν τὸ κακὸν νόμισμα ἐκδιώκῃ τὸ καλόν, ἀντιθέτως, οἱ κατοχοὶ τοῦ ὕγιους νομίσματος ἀπογυμνοῦσι τοὺς κατοχοὺς τοῦ κακοῦ νομίσματος.

Διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, τὴν ασφάλειαν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς Χώρας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀξιῶσωμεν ἀπὸ τοὺς νεοεκλεγέντας εἰς τὸ Κοιτε νὰ ἀξιῶσωμεν ἀπὸ τοὺς ἀποκαταστήσωσι τὴν ἐμπιστονοβούλιον, ἵνα αἱ βουλαι ἀποκαταστήσωσι τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ κατ' ἀκολουγίας, τεινύσης εἰς εὐρείας ἀποψεις, ἐντίμους καὶ ὕγιεις :

1) Νὰ καταργήσωσι πάντας τοὺς προσωπικοὺς φόρους καὶ νὰ τοὺς ἀντικαταστήσωσι δι' ἀπροσώπων, οἱ ὁποῖοι μόνοι ἀρμόζουσιν εἰς τὴν Γαλλικὴν διανοητικότητα καὶ ἀξιοπρεπείαν.

2) Νὰ ἀποδώσωσιν εἰς πάντας τὴν ἐλευθερίαν, Γάλλους καὶ ξένους, ὅπως πρὸ τοῦ 1914.

3) Νὰ ἐγκαταστήσωσι τὸ ἐπαγγελματικὸν μυστικὸν τῶν Τραπεζῶν.

Διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Θησαυροφυλακίου θὰ ἤρκει νὰ περιορισθῶσιν εἰς τοὺς τέσσαρας παλαιούς προπολεμικοὺς φόρους, πολλαπλασιαζομένους ἐπὶ καταλλήλον συντελεστὴν οἰονδήποτε καὶ διὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ δημοσίου χρέους νὰ καταφύγωσιν εἰς ἐνιαῖον φόρον, με ποσοστὸν 2 ἕως 5 %, π. χ. ἐπὶ πάσης πραγματικῆς ἀγορᾶς. Ἐλαφρὸν ποσοστὸν θὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν ἀντικειμένων τῆς πρώτης ἀνάγκης, ὑψηλότερον εἰς τὰς ἀγορὰς ἀντικειμένων πολυτελείας.

Ἀλλὰ γενικῶς ἡ ἐπιβολὴ φόρου ἐπὶ τῶν ἀγορῶν εἶναι λίαν λογικώτερα καὶ δικαιότερα, ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴν φόρου ἐπὶ τῶν πόρων.

Εἶναι δίκαιον τῷ ὄντι νὰ φορολογήσῃ τις τὸν τρόπον τοῦ ζῆν, δηλαδή τὰς δαπάνας, καὶ ὄχι τὸ σύνολον τῶν

εἰσοδημάτων, διότι συγχρόνως θίγει καὶ τιμωρεῖ τὸν ἀποταμιεύοντα καὶ ἀποτελοῦντα τὴν περιουσίαν τοῦ ἔθνους.

Τὸ πλεονέκτημα τοιοῦτου φόρου ἐπὶ τῶν ἀγορῶν εἶναι διὰ τὴν εὐκόλως καὶ αὐτομάτως ἀντιληπτὸς καὶ δὲν ἀπαιτεῖ αὐξησιν τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ, τὸ ὁποῖον μάλιστα εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ἐλαττωθῇ διὰ τῆς ἐπικολλήσεως π. χ. κινητῶν χαρτοσήμων ὑπὸ τῶν πωλητῶν ἐπὶ τῶν ἐξοφλουμένων λογαριασμῶν ὑπὸ τῶν ἀγοραστῶν ἢ ἐν περιπτώσει πωλήσεως τοῖς μετρητοῖς, σχιζομένων τῶν χαρτοσήμων τούτων ἐνώπιον τοῦ ἀγοραστοῦ.

Ὁ φόρος οὗτος, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποφέρῃ δεκάδας δισεκατομμυρίων, θὰ ἦτο οὐσιωδῶς δημοκρατικός, διότι οἱ πλούσιοι ἐξοδεύοντες πολλά, θὰ ἐπλήρωνον πολλά, οἱ πτωχοὶ ἐξοδεύοντες ὀλίγα, θὰ ἐπλήρωνον ὀλίγα, φορολογούμενοι καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὗτοι ἀναλόγως τῶν δαπανῶν των. Ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐκ Γαλλίας διερχόμενοι ξένοι, οἱ ὁποῖοι νῦν ἐξαίρουνται τῆς φορολογίας, θὰ ἐπλήρωνον, ὅπως ὅλοι οἱ ἐντόπιοι, χωρὶς νὰ προσβάλληται ἡ εὐαίσθησις των διὰ προσωπικοῦ φόρου.

Οὐδὲν ἄλλως δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὴν ὕλικήν καὶ ἠθικήν ἱκανοποίησιν, τὴν ὁποίαν θὰ προξενήσῃ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζουσα τὴν εὐτυχίαν ἐκάστου, θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐτυχίαν ὅλων.

Πρὸ παντὸς πρέπει νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν σκέπην ὁλοκλήρου τῆς Χώρας, καὶ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὸν σεβασμὸν τοῦ Συντάγματος καὶ ἰδίως τὴν σταθερότητα καὶ τὴν μὴ ἀναδρομικότητα τῶν νόμων.

Ἀφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ εἶναι βέβαιον, ὅτι τὸ Κοινοβούλιον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατέχῃ ὅλας τὰς ἀρμοδιότητας, εἶναι ἀπαραίτητον, ἵνα πᾶν σχέδιον νόμου, πρὶν ἢ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ψήφον τοῦ Κοινοβουλίου, ἐπιδιοκιμάζεται ὑπὸ Ἐπαγγελματικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐκ πολιτῶν τῆς κατηγορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποβλέπει ὁ νόμος. Π. χ. νόμος σχετικὸς πρὸς τὸ ἐμπόριον, θὰ υπεραλλετο ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἀποδοχὴν συνελεύσεως, ἀποτελουμένης ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων

τῶν ἐμπορικῶν ἐπιμελητηρίων. Νόμος ἀφορῶν εἰς τὰ οἰκονομικά, θὰ ὤφειλε νὰ ἐπιδιοκιμασθῇ ἀπὸ συμβούλιον ἀποτελούμενον ἀποκλειστικῶς ἀπὸ διευθυντὰς Τραπεζῶν καὶ ὑψηλὰς οἰκονομολογικὰς προσωπικότητας, σῶμα λίαν ἐντιμον, παρ' ὅσα καὶ ἂν λέγῃσι δημαγωγοὶ τινες, οἱ ὁποῖοι προστατεύουσι τοὺς ἀφερεγγύους τραπεζίτας.

Ἄλλη ἀνάγκη ἠθικῆς τάξεως εἶναι νὰ συγκρατῶμεν τοὺς πολίτας ἐν ἀμίλλῃ καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνωμεν εἰς τὴν καλὴν ὁδόν, διότι, ὅπως εἰς στρατὸς εἶναι ἄνευ δυνάμεως καὶ προωρισμένος νὰ ἡττηθῇ, ὅταν ὁ ἀπλοῦς στρατιώτης δὲν ἐπιθυμῇ τὰς ἐπωμίδας τοῦ λοχαγοῦ. καὶ ὁ λοχαγὸς τοὺς ἀστέρας τοῦ στρατηγοῦ, οὕτως ἐν ἔθνος τρέχει πρὸς τὴν καταστροφὴν, ὅταν ὁ ἐξονάτης ἢ ὁ ὑπάλληλος δὲν φιλοδοξῇ νὰ γίνῃ ἐργοστασιάρχης καὶ ὁ ἐργοστασιάρχης οὗτος νὰ γίνῃ δισεκατομμυριοῦχος. ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προτίθενται εἰς ἑαυτοὺς σκοπὸν νὰ διασκορπίσωσι τὰς εὐεργεσίας των ὑπὲρ τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἀρίστη δικαιολογία τοῦ κεφαλαίου εἶναι ὅτι οὐδὲν κοινωνικὸν καθεστῶς κατάρθωσε νὰ τὸ ἐκμηδενίσῃ. Ὁ λαός, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπεχειρεῖ τοῦτο, θὰ ἐχάνετο μετὰ τοῦ κεφαλαίου.

Ὅπως ἡ οἰκογένεια, τὸ «ἄτιμον κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς» φαίνεται ὡσαύτως ὡς θεσμὸς αἰώνιος, τὸν ὁποῖον οὐδεμία κοινωνία δύναται νὰ σβῇ διὰ μιᾶς μονοκονδυλίας.

Μόνον διὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ὑπεμνήσαμεν, θὰ ἀποκαταστήσωμεν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ θὰ ἐξασφαλίσωμεν εἰς τὴν Χώραν μᾶς τὸ παρελθὸν μεγαλεῖόν της.

Ἡμέραν τινά, τέκνα μου, θὰ κληθῇτε νὰ ἐκπληρώσητε τὸ καθήκόν σας τοῦ πολίτου, ἀποκρινόμενοι εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Κατενοήσατε τὸ πνεῦμα τῶν συμβουλῶν, τὰς ὁποίας σᾶς ἔδωσα, καὶ γνωρίζετε τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν ὁποίαν διετήρησα πάντοτε εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐγὼ αὐτὸς ἀπέχω.

Πρὸ τοῦ πολέμου ἡ λέξις «ἀντιδραστικός» ἐχρησί-
μευε διὰ νὰ σημαίνη τὰς ὀπισθοδρομικὰς ἀρχάς, αἱ ὁ-
ποῖαι ἀντετίθεντο εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν
Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὴν
βάσιν τοῦ Δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Οἱ ὅροι ἀντε-
στράφησαν, ἀφ' ὅτου οἱ σοσιαλισταὶ μαρξισταὶ καὶ οἱ
κομμουνισταὶ ἔκαμον τόσον κακὸν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ
εἰς τὸ Ἐξωτερικόν. Μάθετε λοιπόν, ὅτι τώρα ὁ ὅρος
«κοινωνικὴ πρόοδος» εἶναι συνώνυμος πρὸς τὸν κρατι-
σμόν, τὸ μόνοπώλιον, τὴν φορολογικὴν ἰσοεξέτασιν, τὴν
δήμιεισιν, τὴν δημαγωγίαν, τὴν δικτατορίαν τῆς ἀ-
μαθείας καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Χώρας, ὅτι ὁ ὅρος
«ἀντιδραστικός» κατήντησε συνώνυμος πρὸς τὸ δημο-
κρατικός, δηλαδή ὑπερασπιστὴς τῶν δικαιωμάτων τοῦ
ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀληθοῦς κοινωνικῆς προόδου, ἡ ἀ-
κόμη ὑπερασπιστὴς τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας ὅλου
τοῦ κόσμου, ἀτομικῆς καὶ φορολογικῆς, ἐνθρόνους τῶν μο-
νοπωλίων τοῦ Κράτους καὶ τῆς ἰσοεξέτασως, τῶν ὁπλί-
ων ἡ ἐκμετάλλευσις ἔδειξε τὸ κάλλος τῆς εἰς τὰς ὑπη-
ρεσίας τῶν τηλεφώνων, τηλενοσφών, σιδηροδρόμων,
καπνοῦ, πυρῶν κτλ. Ἀσπίως ἀκόμη νέα ἐφαρμογὴ τῆς
ἐπιστήμης, ἡ διάδοσις τῆς ραδιοφωνίας, ἡ ὁποία ἐ-
γεννήθη ἐν Γαλλίᾳ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναπτυνθῇ, εἰμὴ
κατακτικῶς. Ἐνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταφύ διαφόρων
διῶδων, ἄλλων μὲν θιασωτῶν τῆς ἰδιωτικῆς βιομηχα-
νίας, ἡ ὁποία ἤθελε πάντα νὰ πορονορήσῃ, ἄλλων δὲ
ἐνὸς μονοπωλίου τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετέλει
καταστροφὴν. Οὕτως, ὥστε ἀπὸ τινῶν ἐτῶν καὶ τῶρα ἀ-
κόμη ἡ Γαλλικὴ ραδιομετάδοσις εἶναι ἡ νειροτέρα τοῦ
κόσμου. Παρὰ τὰ ἐπανειλημμένα ταῦτα μαθήματα, πο-
λιτοὶ βουλευταὶ καὶ νεορρησιασταὶ καταβάλλουσιν
ἀκόμη πᾶσαν τὴν προσπάθειαν τῶν «ἀντιδραστικῶν»,
οἱ ὁποῖοι ὑπερασπίζονται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου
καὶ τὴν εὐθυμίαν τῆς Χώρας ἐναντίον τοῦ κρατισμοῦ
καὶ τοῦ μονοπωλίου....
Οὕτω λοιπόν ἐστὶ ἀποφασιστικῶς «ἀντιδραστικοί».

Καὶ ἐὰν δημαγωγὸς τις σᾶς ἐγκωμιάζῃ ἡμέραν τινὰ τὰ
αἰσθημάτων τοῦ ὑπὲρ τῆς «κοινωνικῆς προόδου» καὶ τὴν
«ἀφιλοκέρδειαν» του, διὰ νὰ «σώσῃ» τὴν Χώραν, ἀπο-
καλῶν τὸν ἀντίπαλόν του «ἀντιδραστικόν», τρέξατε
πρὸς τὸν ἀντιδραστικόν ἐκείνον. Ὑπάρχει πιθανότης νὰ
εὕρητε ἐν αὐτῷ τὸν ἀληθῆ ὑπερασπιστὴν τῆς ἐλευθερί-
ας καὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου, ὡς καὶ ἓνα τίμιον ἄν-
θρωπον.

Ἄλλως δύνασθε νὰ κατανοήσητε ἐκ τοῦ κατωτέρω
δευτέρου συνοπτικοῦ πίνακος, τὸ κάλλος τῆς «κοινωνι-
κῆς προόδου» τῆς πραγματοποιηθείσης ἐν Ρωσίᾳ, καὶ
τὰς «φρικαλεότητας» τῆς ἀντιδράσεως, τῆς ἐφαρμο-
σθείσης εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τὴν ἐπομένην τοῦ
πολέμου, κατὰ τὸ ἔτος 1920.

Ἠνωμ. Πολ. Ἀμερικῆς	Ρωσία
160.000.000 ἄτομα ἐγένοντο ἀν- δράποδα μιᾶς δρακὸς δημο- κόπων.	120.000.000 ἐλεύθεροι πολῖται παραμένουσι κύριοι τῆς διὰ τῆς ἐργασίας των εὐθυμίας των.

Αἱ γυναῖκες τῶν ἐργατῶν διὰ
τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας ὀφειλου-
σι νὰ ἴστανται ἐπὶ ὥρας εἰς πᾶς
θύρας τῶν γραφείων τοῦ Κρά-
τους, διὰ νὰ λάβωσι δελτία ἄρ-
του, ζαχαρέως, ἀνθράκων, ἐν-
δυμάτων, ὑποδημάτων, κλπ., τὰ
ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ἀγορά-
σωσιν ἄνευ αὐτῶν, διότι σχεδὸν
πάντα κατασκευάζονται καὶ πω-
λοῦνται μονοπωλιακῶς ὑπὸ τοῦ
Κράτους. Συχνότατα ἐλλείπου-
σι τὰ ἀναγκαῖότατα τρόφιμα
καὶ, ὅταν δὲν ἐλλείπωσιν, εἶναι
τόσον κατωτέρας ποιότητος,
ὥστε οὐδεὶς ἄλλος Εὐρωπαῖος
θὰ ἐδέχετο νὰ τὰ καταναλώσῃ.

Ἐνεκα τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερί-
ας καὶ τοῦ ἐλευτέρου ἀνταγω-
νισμοῦ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ
ἐμπορίου αἱ Ἠνωμ. Πολιτεῖαι
παράγουσιν ἐπαρκεῖς ποσότη-
τας ὅχι μόνον διὰ τὰς ἀνάγκας
τῶν κατοίκων των, ἀλλὰ δύναν-
ται καὶ νὰ ἐξαγάωσιν ἀκόμη εἰς
ὅλας τὰς ἄλλας χώρας τῆς Νέ-
ας καὶ τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου.
Ἐπεταὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἀμε-
ρικανὸς ἐργάτης δύναται νὰ
προμηθευθῇ ἐφθνὰ ἐμπορεύμα-
τα πρώτης ποιότητος, ἀπὸ ὅπου
τοῦ ἀρέσει, χωρὶς ἢ σύζυγός
του νὰ ὑφίσταται τὴν ταπείνωσιν
νὰ ἐπαιτῇ πρὸ τῆς θύρας τῶν
γραφείων τοῦ Κράτους.

Ρωσσία	Ἡνωμ. Πολ. Ἀμερικῆς
Πᾶσα βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εἶναι μονοπώλια τοῦ Κράτους διὰ τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ ὄλων τῶν «συντρόφων».	Ἡ κυβέρνησις εἶναι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἔθνους. Δὲν ὑπάρχουσι μονοπώλια. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εἶναι ἐντελῶς ἐλεύθερα.
Οὐδεὶς «σύντροφος» ἔχει τηλέφωνον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦσιν ἀποκλειστικῶς ἡ ἀστυνομία καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι.	Σχεδὸν πάντες οἱ πολῖται ἔχουσι τηλέφωνον καὶ ἀπολαύουσιν αὐτοῦ. Εἶναι ἐλεύθεροι νὰ γίνωσι συνδρομηταὶ εἰς τὴν ἐταιρείαν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν κρίσιν των εἶναι καλῦτερον ὀργανωμένη, μὴ ὑπάρχοντος μονοπωλίου τηλεφώνων.
Οὐδεὶς «σύντροφος» ἐκ τῶν 160.000.000 κατέχει αὐτοκίνητον. Μόνον οἱ ἀστυνομικοὶ καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι δύνανται νὰ κάμνωσι χρῆσιν τούτου.	Εἰς πολίτης ἐπὶ ἑπτὰ ἔχει τὸ αὐτοκίνητόν του.
Οἱ χωρικοὶ διωχθέντες ἐκ τῶν γαιῶν των καὶ δημευθέντων τῶν ὑπαρχόντων των, κατήντησαν ἀπλᾶ ἀνδράποδα μιᾶς δρακὸς δημοκόπων.	Οἱ καλλιεργηταὶ σπεύρουσι καὶ θερίζουσι κατὰ βούλησιν καὶ πωλοῦσιν ἔπειτα εἰς τὸν προσφέροντα περισσότερα κατὰ τοὺς οικονομικοὺς νόμους τῶν πεπολιτισμένων Χωρῶν.
Οἱ ἐργάται εἶναι ἐγκατεστημένοι ὡς κτήνη. Ἐν μόνον διαμέρισμα μετὰ κοινοῦ μαγειρείου κατέχεται ὑπὸ πέντε, ἕξ ἢ ἑπτὰ οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι διάγουσιν ἐν αἰσχυρῷ συμφορμῷ, ὁ ὁποῖος ἐγγεγενᾶ τὰς χειρίστας νέους καὶ τὰ χεῖριστα ἠθικὰ ἐλαττώματα. Ἡ στοιχειώδης ὑγιεινὴ εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος.	Τὸ πλεῖστον τῶν ἐργατῶν ἔχουσιν ἰδιόκτητον οἰκίαν μετὰ αἰθούσης λουτροῦ, κεντρικῆς θερμάνσεως, ἡλεκτρισμοῦ καὶ ὄλων τῶν ἀνέσεων, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτοκίνητον.

Ρωσσία	Ἡνωμ. Πολ. Ἀμερικῆς
Ἡ τρομοκρατία βασιλεύει πανταχοῦ. Ἐκαστος «σύντροφος» παίζει τὸ πρόσωπον κατασκόπου, κατασκοπευόμενος ὡσαύτως. Δὲν βλέπει τις, εἰμὴ ἀνθρώπους φοβούμενους τὴν σκιά των καὶ ὁμιλοῦντας χαμηλοφῶως, διότι πᾶς καταγγελλόμενος «σύντροφος», ἀνευ ὅλλης διαδικασίας, φυλακίζεται καὶ τουφεκίζεται.	Ἡ ἐλευθερία τοῦ συνέρχεσθαι, του συνεταίριζεσθαι, τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου ὑφίστανται ἀνευ περιορισμοῦ καὶ ἐπιφυλάξεως. Αἱ ὑπερβολαὶ μάλιστα, αἱ ὅποιαι δυνατόν νὰ προκληθῶσι, διορθοῦνται διὰ τοῦ ἐλευθέρου ἐλέγχου τῶν πολιτῶν.
Οἱ ἐργάται ἐξαναγκάζονται νὰ ἐργάζωνται, λαμβάνοντες μέγιστον ἡμερησίσιον 80 ρούβλια κατὰ μῆνα εἰς κίβδηλα νομίματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὀφείλουσι νὰ πληρώσωσιν ἰσχύρη παντοειδεῖς φόρους.	Ἡ ἐργασία εἶναι ἐλεύθερα. Οἱ ἐργάται λαμβάνουσι πολὺ ὕψηλὰ ἡμερομίσθια, ἀνερχόμενα ἐνίοτε μέχρι 10.000 φράγκων κατὰ μῆνα καὶ δύνανται κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἀπολαύωσι πάσης συγχρόνου ἀνέσεως.
Βλέπετε, παιδιὰ μου, τοῦ ὁδηγεῖ ἡ «Κοινωνικὴ Πρόοδος». Ἐλάβον ὡς ὅρους συγκρίσεως δύο μεγάλας Χώρας, τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ τὴν Ρωσσίαν.	
Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὅπου ἡ κυβέρνησις εἶναι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἔθνους, ἕκαστος πολίτης, προστατευόμενος ὑπὸ νόμων ἀμεταβόλων καὶ μὴ ἀναδρομικῶν, δύνανται ἐλευθέρως νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἐκμεταλλεῖται διὰ τὴν προσωπικὴν του εὐτυχίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν πάντων, τὰ πλοῦτη τῆς Χώρας. Φθάνει οὕτω εἰς τὸ μέγιστον τῆς γνωστῆς ἀποδόσεως.	
Ἀφ' ἐτέρου ἐξήτασα τὴν Ρωσσίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιφάνεια κατέχει τὸ ἑβδομῶν τῶν κατωκημένων ἐν συνόλῳ Χωρῶν καὶ ἡ ὁποία κατέχει ὅλους τοὺς φυσικοὺς πλοῦτους: Δάση, καλλιεργησίμους γαίας, πηγὰς πετρελαίου καὶ ὑπέδαφος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀφθονία ὑπερβαίνει διὰ τῆς ποικιλίας τῆς τοὺς πόρους καὶ αὐτῶν τῶν	

Ἰνωμένων Πολιτειῶν, διότι εὐρίσκονται εἰς πολὺ μεγάλην ποσοτητα πάντα τὰ εἶδη τῶν ὀρυκτῶν : ἀνθραξ, σίδηρος, πολῦτιμοι λίθοι, καὶ χρυσός καὶ λευκόχρυσος ἀκόμη. Παρὰ τα ἀναρίθμητα ταῦτα πλούτη ἡ Χώρα αὐτῇ κατέπεσε νῦν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀτόμου εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπὸ τοὺς μικροὺς βαρβάρους λαοὺς τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς, διότι παρεγνώρισε τὴν ἐλευθερίαν, τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν ἀποταμίευσιν.

Καὶ παρὰ ταῦτα νὰ ἔχωμεν ἐν Γαλλίᾳ «ἐιανοοουμενους», καὶ ἀκόμη ἀστους, οἱ ὅποιοι θεωροῦσι τὸν Μπολσεβικισμόν «φιλοσοφικὴν σκέψιν!» Παρομοία παραμόρφωσις τῆς κρίσεως ἐπιτρέπει νὰ θεωρῶσι τοὺς κλέπτας, τοὺς ὁλοφόνους καὶ τοὺς ἐγκληματίας ὡς ἐκπροσώπους ἀντιλήψεων ὅχι ὀλιγώτερον χαρακτηριζομένων ὡς «φιλοσοφικῶν σκέψεων». Κατὰ συνέπειαν δὲν βλέπουσι δυνάμει τίνων ἀρχῶν θὰ ἠδύναντο νὰ τοὺς καταδικάσωσιν. Ἄλλ' ἐὰν πάντα τὰ ἐναντίον τῆς ἀνθρωπότητος ἐγκλήματα παρέμενον ἀτιμώρητα, δὲν θὰ ἐπῆρχετο τὸ τέλος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς φιλοσοφίας ;

Ἀμυνθῇτε λοιπόν, τέκνα μου, ἐναντίον τῆς νέας ταύτης μάστιγος, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ νὰ γαγγραινώσῃ τὸν κόσμον, ὅχι μόνον ἐν τῷ συμφέροντί σας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ εἵδους σας.

VI.

Ο ΚΡΑΤΙΣΜΟΣ, ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Εἶδομεν εἰς τίνα ἀποτελέσματα καταλήγουσιν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἡ μαρξιστικὴ φιλοσοφία καὶ ἡ Χώρα, ἡ ὁποία τὴν ἀποδέχεται, διότι εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς ζηλοτυπίας καὶ τοῦ μίσους, ὡς διὰ μακρῶν ἐξήγησα εἰς τὸ βιβλίον μου «ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Εὐτυχία».

Θὰ ἴδωμεν, τέκνα μου, πῶς διὰ νὰ κολακεύσωσι τοὺς ἐκλογεῖς καὶ νὰ τοὺς ἀποτρέψωσι πρὸς στιγμὴν ἀπὸ τοῦ Μαρξισμοῦ Χωραί τινες, αἱ ὁποῖαι ὀλισθαίνουν εἰς τὴν

συνέχεια

Ἀλληλογραφία

Δ. Πε. Ἀθήνας.— Ἡ παρατήρησις σας γιὰ τὴν ἀναρμοδιότητα αὐτῶν πού καταπιάστηκαν μὲ τὰ τέττα γλωσσικά μας ζητήματα εἶναι σωστή. Καὶ τὸ ἄρθρο σας ὡραία γραμμένο. Ἀλλὰ οὔτε μὲ τέτιες πλεμικὲς μπορεῖ νὰ καταπιστῇ ἡ Φ. τοῦ Β. οὔτε κι ἀλλιῶς (ἀν ἀφαιρούσαμε τίς πολὺ ὀρισμένους καὶ προσωπικὰς ἐπικρίσεις, ὅπως μᾶς δίνετε τὴν ἀδεια) διαθέτουμε τόσο χῶρο, ὅσον χρειάζεται τὸ ἄρθρο σας.—Νὰ τὸ στείλετε σὲ ἄλλο περιοδικό. Ἀλλὰ σὲ ποιό; **Δ. Ν. Α. Ἀθήνας.**— Εἶναι μεταφρασμένη χωρὶς καμιά παράλειψη καὶ ἀπευθείας ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς τελευταίας ἀγγλικῆς ἐκδόσεως, ὅπως τὴ συμπλήρωσε ὁ ἴδιος ὁ Οὐέλς. Κατὰ τὴν κρίσιν μας καμιά περίληψη, ἀκόμα καὶ ἡ καλύτερη ἀπ' ὅλες, ἡ Γαλλικὴ, δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Γιατὶ τὸ σύνολο, ἐν καὶ στηριγμένο πάντα σὲ θετικὰς πηγὰς καὶ σ' ἐπιστημονικὰ καὶ ἱστορικὰ κείμενα, ἔχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος μιὰ δημιουργικὴ πνοὴ κριτικοῦ μαζὶ καὶ λογοτέχνη. Μοιάζει, ὅπως γράφει ὁ καθηγητὴς στὴ Σορβόνη Ε. Γκυγιώ, «σὰν διήγησι μιᾶς ἐξοχα παθητικῆς περιπέτειας, πού σ' αὐτὴν ὁ ἀνθρωπος εἶναι ὁ πρωταγωνιστὴς (ὁ ἥρωας) καὶ οἱ ὡς τώρα θεωρούμενες *ἱστορικὲς* προσωπικότητες εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνο κίνητρα καὶ οἱ Ἐπικράτειες διάκοσμος». Καὶ εἶναι φανερό, πῶς μιὰ τέττα διήγησι χάνει πολὺ ὅταν συντομεύεται.— **Ν. Γ. Κων.πολιν.**— Ὅπως μπορεῖ νὰ ἴδῃτε στὴν ἀλληλογραφία τοῦ περασμ. φύλλου οἱ μικρὲς αὐτὲς μελέτες εἶναι σταχυολογημένες ἀπὸ μιὰ διάλεξι τοῦ Rageot, ἀλλὰ, σὰς προσθέτουμε, καὶ μὲ κάποια ἀνάλυσι καὶ ἐπέκτασι καὶ γενίκευσι, ὅπου καὶ ὅσο θεωρήσαμε χρειαστό. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν τίτλο ἔχουμε κατὰ τὸ G. Rageot.— **Κ. Κ. Βόλον.** Ἡ μετάφρασις τῆς Ὀδύσσειας αὐτὴ ἔχει μεγάλῃ ἀνακρίβειαν καὶ ἀλλοκοτίας. Μόνη δικαιο- **λογία** τοῦ μεταφραστῆ εἶναι τὸ ὅτι δὲν τὴν εἶχε ἐτοιμη γιὰ τύπωμα.— **Παυλὸ Πειραιᾶ.** Διαφεύδουν τὸ ψευδώνυμο οἱ στίχοι σας, πολὺ φτωχὰ στὴν οὐσίαν τους καὶ ἀδέξιοι στὴ φόρμα τους. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβετε ἀραδιάσατε τοὺς σὲ κυριολεξίαν τοῦ πεζοῦ λόγου. Τέττα μιὰ ἐξακρίβωσι ἐν ἑκαναν τόσοι καὶ τόσοι στιχοπλόκοι τοῦ καιροῦ μας θὰ καταλάβαν νὰ τὴ ματαιοπονία τους καὶ θὰ εἶχαν συναίσθησι τοῦ γελοίου.— **Κ. Π. Ἀλεξάνδρειαν.** Στείλατε μὲ ταχυδρομικὴ ἢ τραπεζιτικὴ ἐπιταγὴ στὸν Ἐκδοτικὸν οἶκον Δημητράκου Α.Ε. τὸ ἀντίτιμο καὶ θὰ σὰς σταλῇ ὁ Ruffon. Εἶδοποιήσαμε σχετικῶς τὸν πωλητὴ. Καμιά προμήθεια δὲν ἔχετε νὰ πληρώσετε. Μόνο τὰ ταχυδρομικά Δρ. 180.— **Σπ. Α. Ἀθήνας.** Συσία καὶ προσπάθεια, ἀποφεύγουμε νὰ τὰ κρίνουμε. Μόνο ἐν θεωρήσει σου πῶς μπορεῖ νὰ παρασύρουνε σὲ πλάνες ἡ κάπως ἀλλιῶς νὰ βλά- **πουν** νομίζουμε χρειαστὴ τὴν ἐπικρίσιν τους. Ἐτοί καὶ γιὰ τὸ βιβλίον μᾶς ἀναφέρατε σιωπήσαμε.— **Α. Π. Κέρκυραν.** Ἡ μετάφρασις σας εἶναι βέβαια καλὴ καὶ τὸ ἔργο στὸν καιρὸ τοῦ ἀξιόλογο· τὰς ὅμως ἔχασε τὴ σημασίαν πού εἶχε ἄλλοτε. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ σὰς συμβουλευομ- **κάνενα** βιβλίον.— **Ν. Γεώργ. Πάτρας.** Εὐχαριστοῦμε. Βεβαιωθῇτε πῶς τόσο φτηνὸ σ' ἐπιμελημένη μετάφρασι καὶ ἐκδόσι, ὅσο αὐτὰ πού δίνει καὶ θὰ δώσει ἡ Φ. τοῦ Βιβλίου. Ἀλλιῶς, ὅπως καλὰ τὸ γράφετε, ἄλλο φυλλάδες κι ἄλλο βιβλία.

3 πολύκροτα Έργα εἰς τὴν "Φωνὴν τοῦ Βιβλίου,"

α) Ἡ παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ Οὐέλς ἤς τὴν ἀδειαν τῆς μεταφράσεως ἔχομεν μόνον ἡμεῖς. Ἡ ἱστορία αὕτη, ἡ συγκλονίσασα ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον ὅσον κανὲν ἄλλο βιβλίον μεταπολεμικῶς, μετεφράσθη ἀπὸ τὸν λόγιον κ. Κ. Γερογιάννην. Τὸ Γεωλογικὸν αὐτῆς μέρος ἐθεωρήθη ἀπὸ τὸν κ. Δ. Τσαμασφύρον, διδάκτορα τῶν Φυσ. Ἐπιστημῶν, τέως Ἐκπαιδευτικὸν Σύμβουλον, τὸ δὲ Ἱστορικὸν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Σ. Κουγέαν. Ἐκδόσις πολυτελεῆς με εἰκόνας καὶ χάρτας.

β) Ὅλα τὰ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας τὰ ἀφορῶντα τὴν Ἑλλάδα, ἀνταλλαγέστα μεταξὺ Πετροπόλεως, Ἀθηνῶν, Ρώμης, Παρισίων, Λονδίνου κατὰ τὰ ἔτη 1915, 1916 καὶ 1917, δι' ὧν ἐπιρρίπτεται πλήρης φῶς εἰς τὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, τῶν Νοεμβριανῶν, τῆς ἐξόδου αὐτῆς ἐκ τῆς οὐδετερότητος, τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ βασιλεῶς Κωνσταντίνου κλπ. Πρώτην φορὰν δημοσιεύονται τόσον ἐπίσημα γεγονότα, γραμμένα ἀπὸ 4 πρεσβευτὰς Μεγάλης Δυναμείας, περιλαμβάνοντα πλὴν τῶν ἀντιλήψεων τῶν καὶ τὰς συνομιλιῶν τῶν μετὰ τῶν ἀνωτάτων Ἀρχόντων, τῶν Κυβερνητῶν, τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρχηγῶν στρατιῶν κλπ. Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσσίας, Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

γ) Τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ G. Iakchonsky Ὁ Κρατισμὸς θάνατος τῶν Ἐθνῶν, «Συμβουλαὶ πρὸς τὰ τέκνα μου», δι' οὗ ὁ συγγραφεὺς διευκρινίζει τὸ μυστήριον τοῦ κατακυλισματος τοῦ νομίσματος τῶν διαφόρων Κρατῶν καὶ τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ ἀδιεξόδου. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου προφυλάσσει τοὺς πολίτας ἀπὸ οἰκονομ. καταστροφῆς, καὶ διανοίγει τοὺς ὀρίζοντας τῶν γνώσεων τῶν εἰς τὴν σημερινὴν ζωὴν.

Καὶ τὰ 3 ταῦτα ἔργα ἀποσπώμενα ἀποτελοῦν βιβλία ἀνεξάρτητα.

Ἡ Φωνὴ τοῦ Βιβλίου δημοσιεύει δωρεὰν ἀγγελίας τῶν ἐπιθυμούντων νὰ πωλήσουν ἢ ν' ἀγοράσουν βιβλία εἰς τιμὰς εὐκαιρίας. Ἡ Φωνὴ τοῦ Βιβλίου, διὰ ν' ἀναπληρώσῃ τὴν καθυστέρησιν τῆς ἐκδόσεώς της, θὰ ἐκδίδῃ 3 τεύχη κατὰ μῆνα, ὥστε νὰ δώσῃ 20 τεύχη τῆς τοῦ 1933 μέχρι τέλους τοῦ ἔτους.

Συνδρομὴ Ἔτησια
, Ἐξάμηνος

Ἐξωτερικοῦ
Δρ. 100.—
, 55.—

Ἐξωτερικοῦ ἑπιστά
Δολλάρια 1
Μάρκα 5
Σελίνια 6

Τὸ τεύχος σελ. 64 ὅρ. 6.

Προσεχῶς εἰς τὴν Φωνὴν τοῦ Βιβλίου τὸ ΠΑΝΟΡΑΜΑ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ἥτοι ὅλη ἡ ἐπὶ τῆς Ὑδρογείου ἐξελισσομένη ζωὴ,
ὡς ἔχει νῦν : φύσις, βλάστησις, ζῶα, κοινωνίαι, πολιτισμοὶ κλπ.